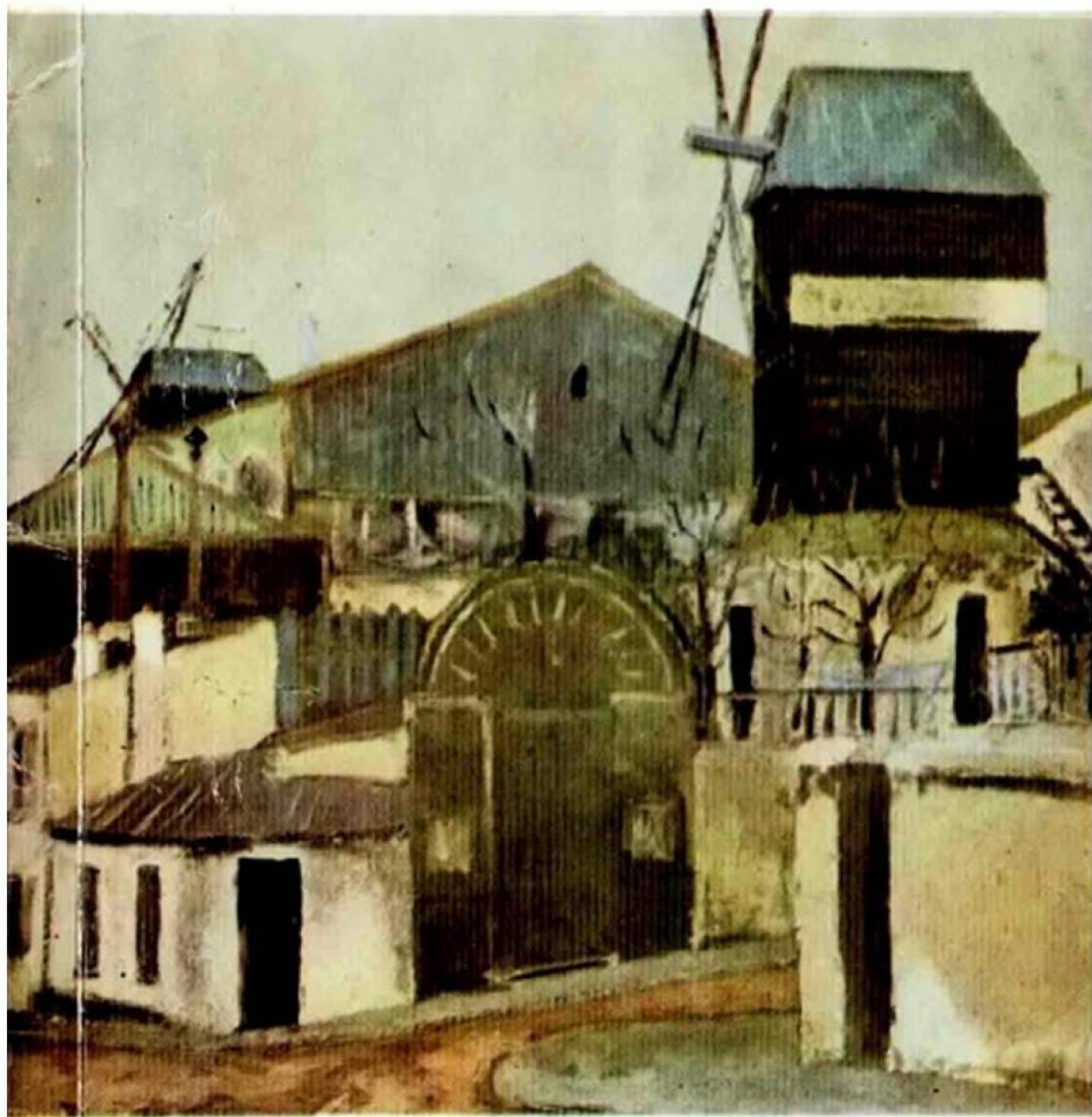
Francis Carco

utrillo

Editura Meridiane

Biblioteca de artă

Biografii. Memorii. Eseuri.

utrillo

Înainte de Utrillo, nu știam că există cartiere, în aparență monotone, dar de fapt atît de frumoase, de o frumusețe proaspătă, aproape mistică. Mă plimbasem pe străzile din Montmartre; privisem circiuma Lapin Agile cu emoția ce o merită un loc în care se intilniseră artiști atît de mari; dar valoarea plastică și picturală a cartierului Montmartre îmi scăpase. Mi-a dat-o Utrillo.

André Maurois

Utrillo

Biblioteca de artă
Biografii. Memorii. Eseuri

Francis Carco

Utrillo

În românește de
DUMITRU DANCU

EDITURA MERIDIANE
București, 1970

Pe coperta I :
Utrillo: *Les Moulins de la Galette*
(fragment)
Pe coperta a IV-a:
Utrillo: *Autoportret*

I

În definitiv, îmi spune într-o zi vechiul meu prieten Heuzé, tu ai scris mai mult legenda lui Utrillo și te felicit pentru că legenda este adeseori mai întemeiată sau, dacă vrei, mai verosimilă decît realitatea. Dar unde începe una? unde sfîrșește cealaltă? Înțelege-mă: n-am pretenția să-ți contest spusele. Totuși, faptele sînt vădite și oricît de ciudată și patetică ar fi imaginea lui Maurice pe care ai zugrăvit-o, trebuie să-ți mărturisesc că ea nu corespunde întotdeauna cu aceea pe care am păstrat-o eu despre el. Asupra acestei chestiuni Utter știa mai mult decît oricine. Era un chefliu amuzant acest Utter și care nu se jena să afirme că Utrillo era „cea mai frumoasă afacere comercială montată de o jumătate de secol încoace". Asta nu răpește nimic geniului lui Maurice, nici puterii sale de muncă. Dar, cînd mă gîndesc că s-a făcut din el un inocent pe care gloria mamei sale îl ilumina, asta aduce mai de grabă a farsă. Cine nu-l cunoaște pe Heuzé? Montmartrez de origine, eleganta sa pălărie de fetru, nasul său gros de un frumos roșu și ochii săi care văd totul pe moment, îi conferă o siguranță, o autoritate pe care foarte marele și savurosul său talent de pictor ajunge să le justifice. Cu acest om al dracului, care pare ieșit plin de voioșie dintr-o scenetă de Henri Monier, eram în mîini bune. Montmartre este prima sa patrie. El a notat acolo pe viu trăsăturile de caracter ale eroului cărții sale Domnul Victor și a practicat în barurile și

localurile mici de noapte din cartier douăzeci de meserii care, mai tîrziu, l-au ajutat în viaţă să nu-şi facă griji niciodată. Ne fixaserăm întîlnire la Jean-Gab Daragnès, ca să putem, în cursul plimbării noastre în cartier, compara eşecul celor mai mulţi dintre vechii noştri tovarăşi de boemă şi reuşita unuia dintre cei mai buni artişti ai acestui timp. Din strada Junot, unde Daragnès îşi imprima admirabilele sale gravuri nu e prea departe pînă la casa cu numărul 12 de pe strada Cortot. Făcurăm deci tot timpul bine dispuşi drumul care, prin scurta stradă Girardon şi aceea de l'Abreuvoir, duce la vechea locuinţă a lui Utrillo. Căsuţele ce se demolau conservau patina tablourilor maestrului. Obloane verzi aproape decolorate, spălăcite de ploaie, umile acoperişuri din ţigle brune, faţade putrezite şi crăpate ne aminteau timpurile dispărute ale „maquis"-ului. Bilodromul[1], unde se dansa la balul Italienilor, grădina lui Renoir şi zidurile adăpostind cu robusta lor construcţie bătrînul parc al unei mănăstiri evocau pentru ochii noştri nenumărate amintiri.

Heuzé surîse, dădu din cap, apoi apucîndu-mă de-un braţ:

— Ascultă, spuse el, cîntărindu-şi bine cuvintele. Trebuia s-o cunoşti pe Suzanne înainte ca Utrillo să devină vedetă. Avea foc în sînge. În fiecare zi, eu şi cu Utter ne instalam de obicei şevaletele în locul în care se încrucişa cu strada Sălciilor, aşteptînd ca Suzanne să coboare ca să-şi plimbe cîinii. Ea trecea pe lîngă noi şi, ca să ne ademenească, izbucnea în rîs sau se prefăcea cîteodată că o interesează mîzgăleala noastră. Utter, bineînţeles, a fermecat-o. Barbă şi păr de aur, el încarna unul din acele tipuri pe care femeile îl recunosc prin instinct fără ca ei să-şi dea prea multă osteneală ca să le provoace atenţia. Utter era, fireşte, montmartrez sadea. Tatăl său era instalator în strada Clignancourt şi, cum părinţii mei locuiau la numărul 11 pe strada Custine, noi am urmat

[1] Loc special amenajat pentru un joc cu bile mari (N.T.).

împreună clasele la aceeaşi şcoală din cartier. Imaginează-ţi că pe atunci nu puteai ajunge la *Butte* decît prin strada Lepic, fiindcă dinspre părţile noastre, din strada Becquerel şi din strada Lambert, nu existau decît nişte poteci argiloase, puţin practicabile la cele mai uşoare ploi. Or strada Lepic pornea de la balul din *Moulin Rouge* pentru a se termina la cel din *Moulin de la Galette*. Sub acest unghi vedem noi lucrurile; numai coborînd versantul nordic ajungeai în strada Cortot şi, mai jos, la cabaretul Adelei pe care Frédé, mai tîrziu, îl va face celebru. În strada Mont-Cenis, mai era ferma unde gospodinele din împrejurimi mergeau să cumpere lapte, micul restaurant *la Tourelle* şi, pe locul unde se află azi cinematograful Marcadet, greoiul pavilion al lui Henri IV pe care Utrillo l-a pictat — ca de altfel atîtea subiecte din Mortmartre — nu mai ştiu de cîte ori. Vezi colţul? Eram între cunoştinţe. Cît despre „teribila Suzanne" —aşa cum îi spunea Degas — ea încă nu susţinea că a fost dansatoare sau călăreaţă de circ, ci pur şi simplu spălătoreasă, în fundătura Guelma, şi ducînd rufăria la numărul 8 de pe bulevardul Clichy, la Puvis de Chavannes, a prins gust pentru viaţa de artist, acceptînd apoi să pozeze pentru „Dom" Degas, Lautrec şi Renoir, în rolul unor personaje ce-au contribuit la reputaţia ei. „Moş Puvis", ca s-o vadă, urca strada Cortot aproape în fiecare zi, ceea ce îl făcea să turbeze pe Utter căci, fără să-şi mărturisească, se îndrăgostise ca un caraghios de ea.

— Se poate?

— Cum să nu se poată? făcu Heuzé care îmi slobozi braţul pentru a mă cerceta cu privirea. Eu îţi spun ce este şi tu te îndoieşti! Gîndeşte-te. N-ai cunoscut-o pe Suzanne decît în declin, cînd ajunsese un fel de bătrînică ce semăna c-o chinezoaică, dar în epoca despre care îţi vorbesc era o fată frumoasă şi capabilă, mai mult ca oricare alta, să-ţi provoace o lovitură de trăsnet. Aşa se face că la fiecare două sau trei ore flăcăul

Utter, nemaiavînd răbdare să stea locului, își lăsa acolo cutia de culori, urca scara Suzannei, și cobora ceva mai tîrziu, triumfînd ca un cocoșel ce-și sclivisește penele.
— Dar Utrillo, ce făcea în acest timp?
— Ei! răspunse tovarășul meu, nu prea m-am gîndit să-l întreb. Suzanne îl dădea afară. Și vrei să-ți spun? Ei bine! după părerea mea, numai atunci — cînd și-a dat seama de natura relațiilor dintre Utter și mama sa — a început să bea. Da. Se vorbește de ereditate alcoolică? De ce nu s-ar vorbi! Se pare că autorul zilelor sale — un fel de pictor — nu obișnuia să bea apă. Totuși, l-am cunoscut pe Maurice în vremea cînd nu era întotdeauna beat la circiumă. Un poet! Pe cuvîntul meu! Avea un aer de poet: un băiat înalt, foarte blînd, visător, care se oprea dintr-o dată pe stradă, se rezema de-un felinar și privea în jurul lui. I se striga: „Maumau!". El surîdea, apoi o ștergea repede și reîncepea manevra sa.

Din partea oricui, în afară de vechiul meu amic Heuzé, aș fi primit această versiune cu un oarecare scepticism, deoarece chiar Valadon mi-a declarat categoric că, pentru a-și împiedica fiul să bea, l-a îndemnat să picteze. Medicii oferiră un leac beției sale și dovada este atît de flagrantă încît, în primele sale pînze, descoperim uneori în prim plan pe cîte o fațadă cele patru litere fatidice ale cuvîntului VINS.
— Nu-i așa? spusei la rîndul meu. Este mai mult decît o dovadă; este o mărturisire. Și aceste pînze datează de la Montmagny. Utter n-o cucerise deci încă pe Suzanne. De altfel, Utrillo ieșise de la Sainte-Anne unde doctorul Vallon îl dezintoxicase.
— Dragă Francis, reluă Heuzé fără să se tulbure cîtuși de puțin, ești liber să mă crezi sau nu. Dar Maurice n-a trăit în Montmartre decît începînd din 1905. Locuia cu mama sa care, între timp, se măritase.

— Vezi această grădină, adăugă el arătîndu-mi un teren strîmt, Utrillo nu o singură dată a lîncezit acolo, aşteptînd ca Utter să-i cedeze locul. Sau se plimba trist pe afară pînă cînd portarul îl invita grosolan să se cărăbănească: „Aşteaptă, că te-nvăţ eu, bombănea acest om pe care Suzanne îl plătea pentru ca Maurice să nu vină pe neaşteptate, la momentul nepotrivit. Şterge-o. Şi mai repede ori te ..." Maurice se ferea să răspundă; el se aşeza într-un loc unde nu-i mai putea face nimic energumenul, pe marginea unui trotuar şi, cu picioarele în pîrîiaşul rigolei, stătea fără să scoată o vorbă, cu capul între mîini. Îţi jur că în această epocă nefericitul nu se deda la nici una din excentricităţile care l-au făcut celebru. Suferea prea mult ca să mai poată reacţiona. Numai după ce-a fost mereu bruftuit de Valadon şi maltratat de cerberul ei a sfîrşit sau — dacă vrei mai exact — a reînceput să bea. Sîntem în 1906. Nimeni nu bănuia că artistul avea să devină un fenomen. Să lăsăm la o parte legenda. Ea nu s-a născut decît mai tîrziu. Maurice nu s-a sinchisit niciodată de ea. Orice bîrfă s-ar fi colportat pe socoteala sa, el avea destulă şiretenie ca s-o dezmintă. Era un comediant de prima clasă acest Utrillo. L-am văzut într-o zi făcînd pe omul beat, apropiindu-se binişor de un caldarîmgiu care nu spunea decît că are să ne rupă gura, administrîndu-i o formidabilă lovitură de picior în spate înainte de a o şterge. Iată genul. Dar cel mai caraghios este că Coquiot, care a contribuit mult pentru ca Maurice să treacă drept un „pictor blestemat", s-a lăsat prins de propria-i literatură, străduindu-se — după voiajul pe care Maurice, Utter şi Suzanne il făcură în Corsica — să-l împiedice pe Utrillo de a mai bea.

— Uite, spusei eu ca să marchez lovitura, el a continuat deci să bea!

— Maurice? Nu se mai trezea din beţie şi mama sa care ştia motivul patimei sale, ca să se debaraseze de el, îl încredinţa cînd unui fost sergent de stradă, domnul Gay, stabilit ca negustor de vinuri, la

Casse-Croûte[1] pe strada Mont-Cenis, cînd lui moș Dallone, un om de treabă care ținea un hotel păcătos în strada Poissonniers, atunci cînd nu-l încredința Mariei, buna ei gazdă.

— Într-adevăr, a trebuit să recunosc, la onorabilul domn Gay am făcut cunoștință cu Utrillo, către sfîrșitul celuilalt război. El picta în papuci, într-o cameră prost întreținută, la lumina unei lămpi fără abajur, așezată lîngă șevaletul său. Și ceea ce m-a surprins mai mult în cursul acestei prime întîlniri a fost că valorile tabloului, ce era pe cale să-l termine, păstrau între ele raporturile fără nici un fel de alterare.

Ai observat, continuai eu, ca și cînd îmi vorbeam mie însumi, că noaptea, la lumina farurilor de automobil, satele pe care le traversăm în împrejurimile Parisului apar dintr-o dată, cu fațadele lor proaspăt tencuite, cu țiglele lor prea roșii, prea brune sau prea roze, cu albastrurile lor veștejite și verzurile care bat în negru, ca atîtea pînze de Utrillo din cea mai bună epocă? Asta provine probabil din obiceiul contractat de Maurice de a lucra la lumina unei lămpi și este, trebuie s-o recunoști, un miracol a cărui origine ne-o putem cu greu explica, dacă nu ținem seama de această manieră de a proceda. Sînt sigur că, oricît de bun comediant a fost Utrillo, cum o pretinzi tu, el n-a folosit intenționat asemenea mijloace. Cu toate acestea, ele ajută, prin ciudățenia puterii lor de seducție, la succesul aproape fără egal al unei asemenea reușite.

Heuzé mă aprobă cu un mîrîit.

— Ei bine! urmai eu, dar această legendă, în aceeași măsură această faimoasă legendă pe care în fond tu n-o accepți, este poate tributară unei ereditäți dezastruoase, cît și unei noi maniere de a picta... noaptea. Tu știi, ca și mine, că Utrillo, cînd înșela vigilența domnului Gay, se îmbăta în așa hal încît ajungea, în cele din urmă, la secție unde agenții îi cereau să le zugrăvească, în

[1] Casser une croûte = a îmbuca ceva la repezeală (N.T.).

schimbul unui litru, şi cel mai adesea în schimbul a doi, un mic „Maurice" — cum spuneau ei — pentru colecţia lor. Niciodată un pictor n-a numărat mai mulţi amatori de artă printre sergenţii de stradă decît acesta. În aşa măsură, încît ofiţerul de poliţie din strada Lambert avea atît de multe pînze de Utrillo, că ajunsese să le folosească şi ca suport la scris.

- Ei şi? spuse companionul meu. Unde vrei să ajungi cu asta? Eu nu pretind că legenda lui Maurice nu se sprijină pe nimic. Fii sincer. Emit numai părerea că are ca punct de plecare o anumită revelaţie pe care Suzanne prefera să nu se răspîndească. Dacă astăzi Maurice ar putea pune capăt legendei sale, el ar însemna mai mult ca om. Dar la ce bun să presupui imposibilul? Aşa cum a admis ca, în casa sa de la Vésinet, să se imprime cu litere de aur pe o banderolă: „Iubesc pe mama, pe Ioana d'Arc, pictura şi soţia mea!", tot aşa el s-a resemnat de timpuriu faţă de palavrele criticilor de artă şi ale negustorilor.

-- Aşadar, după tine Utter ar fi fost, fără să fi vrut, factorul decisiv al geniului lui Utrillo?

— De ce nu? spuse Heuzé. Este logic. Tu nu înţelegi complexul ce s-a format la un băiat de vîrsta sa.

Făcurăm cîţiva paşi în tăcere. Un tufiş de liliac, pe care Valadon îl picta adesea de la fereastra ei, împrumuta acestei grădini, aparţinînd locatarilor de la numerele 10 şi 12 ale străzii Cortot, un aspect periferic de care Utrillo, pe vremea cînd era socotit poet, s-a impregnat profund. De cîte ori n-a contemplat el oare, îmi spuneam, acest umil tufiş şi îngrăditurile rărite care-l înconjură, sau n-a descoperit, în depărtare, înspre fortificaţii, în aburii ce le estompează, cartierele mizere ale viitoarelor lui capodopere? „De ce nu?"-ul lui Heuzé, fără să mă convingă, m-a clătinat în sentimentele mele. Mi-l imaginam pe Maurice, pe care legătura mamei sale îl umplea de amărăciune, rătăcind din stradă-n stradă sau ascunzîndu-se, fără ştirea portarului, într-un colţ

al grădinii pentru a pîndi momentul propice şi a se întoarce în camera sa unde, mai tîrziu, l-am văzut închizîndu-se, ursuz, de două ori cu cheia.

— Şi lui Utter nu-i păsa de drama a cărei cauză era el?

— Cred că da, răspunse cinstit Heuzé. Dar, dragul meu, asta-i viaţa. Nu era cazul să-şi facă scrupule. Îţi dai seama! Înainte de a se ocupa de Maurice, Utter nu se interesa decît de Suzanne. Ea merita osteneala. Şi oricare ar fi fost scenele ce se petreceau între ei, după felul în care dragul André mă reîntîlnea apoi, fredonînd refrenul singurului cîntec pe care-l compusese Frédé:

Iarba cîmpurilor va renaşte,
Soarele îmi face ochi-dulci...

am înţeles că era preferabil să nu ridic obiecţiuni.

II

Legenda lui Utrillo s-a născut în Montmartre, unde acest pictor, care nu însemna nimic înaintea războiului din 1914, începu să-şi uimească contemporanii printr-un lanţ de nebunii. *La Butte* oferea pe atunci amatorilor de pitoresc cabanele „maquis"-ului[1], chioşcurile sale, atelierele de scînduri, grădinile sale şi, ici-colo, în spatele palisadelor, locurile sale virane, populate noaptea de „gigolete"[2] sentimentale şi de borfaşi înfiorători. Străzile, tivite de ziduri, nu deschideau decît perspective înguste dar, pe deasupra acestor ziduri, iarna, ivindu-se dintr-o învălmăşeală de arbori uscaţi şi ramuri subţirele, construcţii ofilite cu tencuială umedă, cojită, presărată cu crăpături, acoperişuri de paie şi tablă, mici hornuri, se profilau pe cer unde, înnegrite de ani şi cu braţele goale încrucişate, cele trei mori ale faimosului „Bal de la Galette" îşi decupau siluetele lor baroce. Din orice parte ai fi privit către vîrful colinei Montmartre, zăreai aceste

[1] Teren necultivat, acoperit cu mărăcini (N.T.).
[2] Lucrătoare care frecventează localurile de noapte interlope (N.T.).

trei carcase de lemn şi, mai sus, dominînd Parisul cu enormele lor suprafeţe de alb livid, turnul pătrat în eşafodajele sale şi cupolele de la Sacré-Coeur, la picioarele căreia, în serile frumoase, îşi dădeau întîlnire pictoraşi, vagabonzi, copii stricaţi.
Într-adevăr, pe panta escaladată astăzi de funicular, între scările străzii Foyatier şi ale străzii Muller, un vast spaţiu, plantat cu arbori fructiferi şi îngrădit ca o livadă, constituia, pentru haimanalele cartierului, un fel de zonă liberă. Ei trăiau aici în afara oricărei legi, apoi, veselindu-se pe străzi, fraternizau în cele din urmă sub lampa cu petrol a vreunui cabaret sau în fundul unei săli afumate de cîrciumă periferică unde se putea dansa.
Balul de la Galette nu-şi constituise încă *trustul* acestei specii de stabilimente. Pe strada Caulaincourt, pe locul unde strada Junot face o curbă şi întîlneşte vechea stradă Abreuvoir, un varieteu unde se produceau amatori şi profesionişti se bucura de o mare reputaţie. Puteau fi întîlniţi acolo — în afara unui pianist cu fason de peticar — La Goulue, Cartouche (nu cel mare!) şi Georgel. Zigotto dansa acolo cake-walk, iar o namilă de om cu barbă roşie, care pretindea să i se spună magul din Montmartre, venea să-şi recruteze din public prea candidele sale cliente. Mătuşa Puissant — femeie energică — conducea stabilimentul, iar amicul Jules, într-o vastă sală din subsol, rezerva amatorilor de scrimă, de bile şi de ciclism, atracţiile cele mai diverse.
La doi paşi de şantan, dînd într-o potecă bătătorită, birjarul poet Daléchamp îşi construise el însuşi un fel de baracă, a cărei primă încăpere servea de bar. O singură uşă aerisea locuinţa acestui fantezist care, petrecîndu-şi toate nopţile în băutură şi îndemnîndu-şi şi clienţii să bea, îşi relua dimineaţa biciul, pentru că birjarul, după cum vezi, trebuia să-l ajute pe cîrciumar să-şi cîştige existenţa.

Mai sus, pe strada Girardon, *Balul Italienilor*, situat pe locul unde se află astăzi *Bilodrom-ul*, adăpostea, de obicei, conflictele dintre proxeneţi. Acolo se dansa java cu puternic acompaniament de acordeon, iar Ferrari, patronul, care se bucura de autoritate, îşi conducea singur cabaretul, fără ajutorul poliţiştilor. Era mult de lucru pentru că clientela, compusă din cea mai autentică pegră, nu putea fi întotdeauna pusă la punct. Pentru nimicuri care, în altă parte, nici n-ar fi fost remarcate, aceşti domni provocau adevărate încăierări, spărgeau sau stingeau lămpile şi, în obscuritate, descărcîndu-şi pocnitoarele, se amuzau cum nu se poate mai bine.
Epocă bizară, marcată de cel mai provocator cinism. „Bizeţii", cum li se spunea atunci proxeneţilor, terorizau pur şi simplu cartierul, şi Bruant, care i-a cunoscut bine, i-a zugrăvit mai fidel ca oricine şi i-a situat exact în cadrul în care se zbenguiau.
Amintiţi-vă de cîntecul străzii Saint-Vincent pe care el îl scanda cu voce tare pe o arie duioasă şi populară. Se mai cînta pe vremea mea, la Frédé, cînd veneau să bea acolo proxeneţii cu fetele lor. Reluam cu ei refrenul şi, printr-un fel de tristeţe comunicativă, pe care o evoca culoarul îngust al acelei faimoase străzi Saint-Vincent, la colţul căreia *Cabaretul Asasinilor* îşi ridica masa sa bondoacă, ne simţeam inima răvăşită la amintirea acelor inocente fetiţe din Montmartre care, urmărite de asasini precoci, îşi găseau uneori moartea la sfîrşitul primei lor idile. Nu exagerez de loc. Pe acea vreme femeile gemeau în ghearele proxeneţilor şi ei nu ezitau să-şi ucidă „marmita"[1] de cum ea încerca să se emancipeze. Cînd mă gîndesc la asta şi refac firul atitor zile şi nopţi consumate în frecventarea acestui tineret straniu, atmosfera din Montmarte îmi apare ca un coşmar, în care, incoerent şi în dezordine, se învălmăşesc înaintea ochilor mei creaturi uimitoare, coafate *Casque*

[1] Prostituată care întreţine un bărbat (N.T.).

d'Or şi însoţite orgolios de cîte un „favorit" livid şi scîrnav, tip care a dispărut în vremea noastră. Ei bine, aceşti indivizi aveau sufletul sensibil, şi, departe de a dispreţui poeţii, se întîmpla ca atunci cînd îi întîlneam să ne însoţească la *Lapin Agile* ca să bem un păhărel pe care nu-l plătea nimeni. Asta era atunci un lucru mare. De la *Belle Gabrielle* la *Lapin* nu era decît un drum scurt şi el forma adesea tot itinerarul nostru, într-atît este de adevărat că dacă te bucuri undeva de credit se cuvine să ştii să-l foloseşti.

Utrillo nu lipsea niciodată de aici. La orice oră ar fi fost şi pînă şi în localuri unde nici n-am fi presupus că s-ar putea să ne primească, el golea la sticle şi părea să revendice sumbrul poem al lui Baudelaire: *Trebuie să fii întotdeauna beat*, ca să poţi face experienţe zilnice. La acest băiat bizar, îndărătnic, nu prea vorbăreţ, beţia atingea culmea şi se manifesta năpraznic prin accese de mînie atît de furibundă încît trebuia să fie scos afară cu forţa. Atunci devenea eroul unor scene indescriptibile, iar dimineaţa, cînd i se prezenta nota, propunea să achite datoria printr-o vedere din Montmartre pe care o executa la moment într-o cameră din dosul cîrciumii. Curînd s-au adunat în Montmartre o mulţime de opere ale acestui pictor, şi nu dintre cele mai neînsemnate, pe care le oferea în schimbul unui cont deschis pentru băutură. Cu toate acestea, primii săi amatori n-au fost deloc, aşa cum spune legenda, nişte vulgari negustori de vin, ci adevăraţi cunoscători pe care artistul îi întîlnise la mama sa şi care nu s-au zgîrcit în privinţa încurajărilor. Suzanne Valadon, nelipsită din atelierele pictorilor — Toulouse-Lautrec ne-a lăsat un admirabil portret al ei —, fusese model la Puvis de Chavannes şi mai ales la Degas, care-i dădu primele învăţături. Ea obişnuia să frecventeze cîrciuma *La Adèle*, şi, cînd aduse pe lume un fiu, se oferi să pozeze pentru Renoir fermecătoarele figuri din *Dansul la oraş* şi *Dansul la ţară*, tablouri în care

o regăsim. Maurice, născut la 26 decembrie 1883, în strada Poteau, fu înscris la primăria arondismentului al optsprezecelea sub numele mamei sale. Tatăl era, ne spune Tabarant în lucrarea sa asupra lui Utrillo, „un anume Boissy, boem incorijibil, profund marcat de alcoolism, care acoperea cu o detestabilă pictură pînze ce le îngrămădea la el, renunțînd să le plimbe pe la negustorii de brocantă[1] montmartrezi". Insist asupra acestui lucru. Voi reveni asupra lui chiar mai tîrziu pentru că, dacă mai există oameni care să-i reproșeze lui Utrillo apăsătoarea lui ereditate fără să țină socoteală de eforturile lăudabile ce le-a făcut vreme îndelungată ca să evite băutura, voi ști să le dovedesc că el a avut cel puțin rarul merit de a lupta împotriva viciului său și de a triumfa, pînă la urmă, asupra lui.
Dar să nu anticipăm. Maurice, de care Valadon nu se putea ocupa, crescu în strada Poteau sub paza bunicii sale, apoi fu dat la pensionul Laflaisselle din strada Labat, unde își începu studiile. Era un băiețaș foarte dulce, nu prea expansiv, ale cărui schimbări de dispoziție aveau ceva neașteptat, irezistibil. Oricît de bine ar fi fost tratat, el se sustrăgea efuziunilor și trăia zile întregi închis în el însuși, pentru a izbucni uneori în vorbe de o violență lipsită de cuviință. Bunica nu înțelegea nimic din asta, nici vecinele, nici chiar Valadon, a cărei existență, după hazardul ce-l comportă în Montmartre meseria de model, se organizase serios prin căsătoria sa cu un „om cu desăvîrșire distins", care totuși nu consimți niciodată să-l recunoască pe Maurice, dar lăsă această grijă unuia dintre amicii săi „om de litere, ziarist, pictor, arhitect, una din cele mai simpatice figuri ale Spaniei contemporane" (citez tot din Tabarant) care, mișcat de disperarea tinerei femei, se duse la 8 aprilie 1891 la primăria arondismentului în care locuia, unde, asistat de doi martori, dădu copilului numele său, Utrillo.

[1] Lucruri de ocazie (N.T.).

Acesta avea atunci opt ani. Puţin după aceea, el fu trimis la colegiul Rollin, deoarece Valadon şi soţul ei fixîndu-se la Montmagny, şcoala primară din localitate nu putea să-i dea lui Maurice o învăţătură mai avansată. Situaţia lui de elev extern liber i-a dat, din păcate, prilejul de-a hoinări prin Paris cu camarazi ce-l antrenau, sau pe care el îi antrena, poate, la cîrciumă, înainte de a lua trenul, din Gara de Nord, pentru a se întoarce seara acasă.
Ne putem închipui ce deprinderi a putut căpăta în scurtă vreme Utrillo şi ce tentaţii a încercat, de pe atunci, ca să-şi satisfacă un gust pe care îl avea din născare. „Roşul" îl fascina. Economisea din preţul biletului de tren ca să-şi ofere unu, două, adesea chiar trei sferturi de vin. În timpul acelor ani, fără să-şi fi dat seama, se juca întreaga dramă a vieţii sale şi, fie că nu-l supravegheau destul de-aproape, fie că-şi trăgea părinţii pe sfoară, nimeni n-a băgat de seamă un lucru. Notele de la liceu erau bunişoare. Se străduia. Era abil şi ştia să-şi ascundă viciul, dar cînd ajunse mai tîrziu să se îmbete în public, răul, care la alţii s-ar fi putut combate cu succes, luă la el asemenea proporţii încît nu se mai ştia ce trebuie încercat.
Iată întreaga istorie, tot secretul lui Utrillo. Dispoziţiile sale naturale îl îndrumau spre ştiinţe şi, desigur, şi-ar fi terminat fără prea mare efort studiile dacă conduita sa ar fi permis acest lucru. Însă scandalurile se acumulau în aşa grad încît tatăl său vitreg fu obligat să-l retragă de la colegiu, să-l dea la Creditul funciar, apoi, nemaiavînd încotro, deoarece continua să bea, să-l ţină acasă. Aici, cine va cunoaşte vreodată existenţa pe care o ducea între Valadon, al cărei zel nu-l răsplătea, şi bătrîna bunică care, din teama de a vedea zilnic repetîndu-se scene îngrozitoare, îi dădea vin pe ascuns. Doi ani rămase aşa şi, departe de a se îndrepta, îşi multiplică atît de mult ieşirile de toate felurile, încît trebui, pînă la urmă, să fie dus la Sainte-Anne unde doctorul Vallon îl

supuse timp de mai multe luni la o cură de dezintoxicare.

Ah! cît de departe sîntem de acei copii precoci ale căror înclinări uimesc familia și o obligă la cele mai grele sacrificii! Utrillo n-avea chef de nimic. El, pictor? Să lăsăm gluma! Era sătul de ce făcea mama sa, căreia îi admira cîteodată lucrul și reușita. S-o imite? Să-i dovedească că avea despre lucruri o viziune personală și să traducă această viziune, s-o exprime? Nicidecum! El prefera să lîncezească ore întregi, să hoinărească, să se plictisească sau să se afunde în lectura unor lucrări științifice pe care nu le abandona decît la vremea meselor. După ce termina cu cititul, el dormita, și cînd mama sa, după sfaturile doctorului Ettinger, îi propunea să picteze, pentru a se distra, el nu vroia la început nici să audă de așa ceva. Dar Valadon era tenace. Utrillo trebui să cedeze. El n-avea, desigur, vocație.

Montmagny, Butte-Pinson, Pierrefitte, tu, periferie, și voi, locuri pașnice și punctate de micii arbori rotunzi din livezi, îngrămădiți pe cîmpie, eșalonați de-a lungul drumurilor, cu ziduri cu streașină de țigle, cu căsuțe mărginind uliți liniștite de sat, cel care — așezat înaintea șevaletului său — vă pîndea pe ascuns, clipind din ochi, nu era un domn pictor din Paris, ci un vlăjgan cam repezit, stîngaci, harnic, tăcut, care, uneori, vă contempla și, cucerit de farmecul vostru, încerca să-l interpreteze. Timp de doi ani de zile el nu va osteni să deseneze sau să picteze după natură, arătîndu-i mamei rodul muncii sale. Poate nici un debut n-a fost mai bine îndrumat. Influențat de Valadon, Utrillo, care trata motivul în pastă densă, ca Monticelli, și știa să-i dea, din instinct, o paginație excepțională, acceptă să folosească o materie subțire, puțină, „netedă ca o oglindă", după spusa lui Courbet, înregistrînd inte veritabile progrese. El execută chiar serii de crochiuri foarte îngrijite înainte de a ajunge la

această factură care te face să te gîndeşti la Pissaro, ale cărui nuanţe de albastru, verde şi roşu, minuţios dozate, se echilibrează pentru o aleasă delectare. Apoi el lărgi această factură, în funcţie de temperamentul său, o afirmă printr-o tuşă violentă unde alburile, dintr-o dată, strivite cu cuţitul, luară în ansablul compoziţiei un accent atît de categoric, încît ele fac dovada unui geniu de netăgăduit.

Am sub ochi, cînd scriu aceste rînduri, mai multe tablouri din această epocă în care, zugrăvite cu o rară măiestrie, nişte faţade de cramă decorate cu literele mari ale cuvîntului: VINS ocupă primul plan şi lasă, cînd şi cînd, să se întrevadă orizontul. Se degajă din ele o emoţie stăruitoare şi nostalgică, o impresie care emană nu numai din subiect, ci din însuşi sentimentul care trebuia să-l fi încercat pictorul în momentul cînd îşi ţinea pensulele în mînă.

VINS ET LIQUEURS... sau, prin geamul unei cîrciumi, sticle aliniate pe o policioară şi mai sugestive decît un anunţ. Era din vina sa? Utrillo nu putea să se smulgă contemplaţiei lor, dar trebuia să aducă în fiecare zi o pînză care să justifice cum îşi folosea timpul; şi se mulţumea cu atît. Desenînd mai întîi în cărbune aceste ziduri, pe care mahalauaa ni le arată în pitorescul lor abandon, el îşi pregătea apoi încet paleta şi se aşeza la lucru. Şi iată că apărea acel umil decor de case dărăpănate, decolorate şi triste, acei arbori uscaţi rînduiţi ca nişte mănunchiuri de surcele, acele pavaje desfundate ale străzilor al căror aspect cotidian reuşea să-l fixeze pe pînză. Numai atît. Fără literatură. Fără inutilă transpunere. El le degaja atmosfera, caracterul, amara lor fascinaţie. Într-adevăr, de la început, Utrillo s-a plasat în centrul operei sale şi această faimoasă prezenţă de care s-a vorbit atît de mult se manifestă în ea cu intensitate. Gîndiţi-vă la modul în care a fost obligat să picteze şi veţi înţelege uşor că în faţa „motivului" şi, departe de a-i plăcea, el fu înclinat înainte de toate să fugă de el.

O pasiune rău refulată, despre care se credea că s-a vindecat, îl stăpînea. Cu toată dezintoxicarea ea era aceea ce-l tenta mereu, îl obseda, îl făcea pînă la urmă să se oprească nu departe de o cîrciumă și să combine în așa fel ansamblul compoziției, încît, involuntar poate, ea îl trăda. Cîrciumi, crame, mici baruri, cabarete, cafenele, bodegi de periferie ocupă, în opera debutantului, un loc de care rămîi uimit. În zadar le-a situat printre alte elemente care — pentru un pictor — ajută să-l definească, la Utrillo se simte din primul moment că asta nu contează, dar că el trebuia să dea tîrcoale acestor cîrciumioare spunîndu-și că la urma urmelor dacă n-avea dreptul să se mai îmbete în ele ca altădată, vederea lor îi va procura o consolare, fie ea chiar aspră. Căutîndu-se astfel într-un decor unde dorința sa de a bea îl readucea necontenit, mai putem nega oare că Utrillo se descoperise? El care își tîra plictisit sculele pe sub merii din Montmagny și cutreiera vecinătățile cu un aer visător, se îndrăgosti deodată de meșteșugul său, îi descoperi adevărata importanță și se simți atît de hotărît să lucreze de aici înainte, cît mai bine cu putință, încît doctorul Vallon îl declară în afară de pericol și-i îngădui să se întoarcă la Paris.

III

Dar Parisul însemna Montmartre cu plăcerile și cu tentațiile sale, și Utrillo, a cărui mină excelentă era admirată, a reușit repede să și-o piardă. Strada Saint-Vincent, care taie la mijlocul ei strada Sălciilor, la înălțimea cimitirului și a cabaretului *Lapin Agile*, nu era decît un pasaj îngust mărginit dintr-o parte de scîndurile unei vechi palisade și de cealaltă de un zid de susținere pe care-l dominau, dincolo de niște grădini rău întreținute, vetustele case ale străzii Cortot. Așa încît, dacă Utrillo nu mai căpăta de băut la *Belle Gabrielle*, se servea de pasaj ca să ajungă la *Adèle* sau, mai tîrziu, la Moș Frédé ce relua-se pe contul său exploatarea stabilimentului. Din

ordinul poliţiei, Frédéric Gérard tocmai îşi închisese *Zut*-ul pe care-l fondase pe vîrful colinei din Montmartre, cînd cumpărase licenţa Adèlei. Era un şiret şi jumătate acest Frédé. Cu saboţii săi mari, cu pantalonii săi, vesta sa de catifea, cu barba şi ochii săi scăpărînd de maliţie, el avea mai curînd înfăţişarea unui bandit de operă decît a unui cîrciumar, şi cum „genul" Bruant era încă la modă, se pare că noul proprietar al *Adèlei* s-a inspirat din el.
Se putea bea la el vin corsican şi vecinătatea maquis-ului, unde a început să se construiască după 1910, împrumuta ţinutei lui Frédé ceva din culoarea locală ce-o cerea cartierul. În schimb cîrciumioara era ceea ce este şi astăzi, o căsuţă cu un singur etaj pe care o prelungea în dreapta, la parter, un fel de adăpost cu acoperiş de tablă, unde seară de seară esteţi şi negustori din cartier se adunau acolo pentru a spune versuri şi a bea un pahar de vin, spre satisfacţia tuturor şi a fiecăruia.
Am pe masa mea cana de cositor din care acest om excelent scotea tutunul pipei sale. Fiica sa Hélène mi-a dăruit-o după moartea lui. Însă Utrillo se îngrijea mai puţin de oale decît de litri şi cu toate că Frédéric îşi ocupa momentele de răgaz arzînd într-un cuptor oale ce-l făcură pe Genty, umoristul, să scrie în cartea de aur de la Lapin: *Olarule, tu ţi-ai găsit succesul într-un cuptor*, pictorul nu intra în asemenea subtilităţi. Dacă i se servea litrul său de vin roşu într-o supieră sau într-un vas făcut cu artă nu vedea în asta nici un impediment, convins fiind că lichidul, chiar dintr-o operă de artă făurită de cîrciumar, preţuia mai mult decît recipientul. Unicul mod de altfel de a-l împiedica pe Utrillo să-şi expună punctul său de vedere era de a-i da să bea, fiindcă dormea după beţie „fără să facă zgomot". Frédé considera un principiu faptul că un client ce se îmbăta în stabilimentul său îşi plătise dreptul de-a fi turtă, pe cînd dacă băuse în altă parte, nu producea decît plictiseli. Totuşi Utrillo

nu era niciodată rău primit. Așa încît, atunci cînd apărea intepestiv din stradă într-o supărătoare stare de ebrietate, era lăsat să intre, i se oferea un loc în fundul sălii și i se aducea un litru, pentru a nu da prilej agenților să intervină. Într-adevăr, printre obișnuiții cabaretului, exista, în afara oamenilor cinstiți care n-aveau de ce să se teamă de polițiști, un anumit număr de indivizi care n-ar fi tolerat să te informezi, chiar cu politețile obișnuite, despre mijloacele lor de trai. Cu aerul inocent și oarecum nepăsător, acești domni se dovedeau întotdeauna atît de bănuitori, încît unul din ei, zărind într-o seară la o masă vecină cu a sa un elev de la conservator care-și nota replicile scenei ce urma s-o prezinte la concurs, crezu că nefericitul băiat se deda la vreo josnică treabă de informator și-i aplică o lovitură de măciucă care, în chip brutal, puse capăt pentru totdeaua carierei sale teatrale.
Vechiul renume pe care-l păstrase *Lapin* de la *Cabaretul Asasinilor* făcea ca acolo să se adăpostească uneori, ca să deruteze o urmărire, personaje de temut, a căror prezență putea să comporte anumite riscuri. În asemenea condiții, Victor, unul din fiii lui Frédé, fu ucis de un glonte în ceafă în timp ce preda banii la casă. Se mai vedeau încă pe ziduri urmele pe care le făcuseră o bandă de răufăcători înarmați cu revolvere, ale căror încărcătoare se goliseră, ca să zicem așa, de la sine, în cursul unei discuții ivită pe neașteptate. Este un miracol că Utrillo a scăpat cu viață din asemenea încăierări. Cînd mă gîndesc la asta, mă întreb cum l-am fi putut sustrage consecințelor fatale ale exceselor sale de băutură dacă, din nenorocire, fantezia unuia din acei „drăgălași" ar fi provocat o controversă. Atmosfera cartierului se preta admirabil la răfuieli de orice fel. Imaginați-vă, de cealaltă parte a străzii, micul zid al cimitirului Saint-Vincent, la colțul căruia un felinar prăpădit era, în fiecare seară, stins numaidecît după aprindere, pietrele mari de pavaj dizlocate, bornele care interziceau coborîrea pentru

trăsuri, şi nu mai ştiu ce aer sinistru învăluia casele decrepite ale acestui versant al colinei, şi veţi reuşi uşor să împărtăşiţi impresiile ce le încercam în unele nopţi la ieşirea din cabaret. Utrillo, care a pictat cabaretul *Lapin*, nu pare totuşi să-i fi păstrat amintiri urîte. Chiar sub zăpada pe care o carte poştală a răspîndit-o în mai multe milioane de exemplare, acest *Lapin* rămîne pentru el un loc preferat, unde Frédé nu acceptase, ca Marie Vizier, consemnul să-i refuze băutura. Astfel, oricare ar fi fost ziua în care artistul ar fi avut răgazul să-l zugrăvească într-un nou tablou, îl simţim întotdeauna dispus să-l picteze cu gentileţea şireată şi simpatia beţivului pentru unul din rarele localuri în care nimeni niciodată nu i-a reproşat că e beat.
— Intră! spunea Frédé, dar îţi pun în vedere să nu spargi nimic sau să nu provoci scandal. Ai înţeles?
— Şi un vin corsican! anunţa pe loc bruna Lolotte care avea ochii peste tot.
Neplăcut pentru Maurice era faptul că după ce-l asculta cuminte pe Frédéric debitînd cu o voce de extaz *Timpul Cireşelor*, nişte esteţi debitau versurile lor. Rondeluri, sonete, balade îl lăsau insensibil. Totuşi, fiindcă jurase să nu provoace scandal, sau judecînd că e mai prudent să nu se aventureze în aşa ceva, Utrillo sorbea pînă la ultima picătură vinul său obişnuit şi se afunda într-un somn profund. L-am avut ca vecin o noapte întreagă fără ca el să încerce cumva să se deosebească de ceilalţi. Pentru mai multă precauţie, e adevărat, l-am legat de o bancă, în timp ce, în fumul gros al pipelor, Frédé struna pe corzile chitarei sale acorduri stinse, iar juna Lisette cînta această romanţă care făcea auditoriul să cadă în extaz de admiraţie:

Prin lanurile aurite, să alergăm, iubita mea!
C-o graţie molatecă
Albăstrelele
Dansează menuete...

Îmi amintesc de zumzetul chitarei, de vocea abia preceptibilă care modula aria tandră a melodiei și de somnul adînc al lui Utrillo. Se trezi o clipă și rotind în jurul lui priviri rătăcite, scoase un geamăt, fiindcă un poet cu plete lungi recita cu o voce sepulcrală:

Morții uitați în morminte
N-au nicicînd alt ornament
Decît frunze moarte ce cad
Și care nu-i deplîng în alt fel...

Inspirația macabră a acestui poem umplea de groază sufletele nevinovate. Dar recitatorul continua:

Nu pentru ei văduve,
Amici, tot mai puțini,
Gustă cît pot mai bine
Dulceața de-a fi nefericiți.
Nu pentru ei se greblează
Prundișul din grădina-ngustă
Sub care, vai, ei putrezesc
În scîndurile lor de brad.
Nu pentru ei Antoaneta
Și verișoara cu mănuși cernite,
Ca un mormînt curat să fie
Il lustruiesc ca o oglindă.
Nici rude, nici progenitură
Nu calcă cu ochii plini de lacrimi
Nenorocitul lor mormînt...

Rîd transcriind aceste versuri. Într-adevăr — de ce să mă apăr — le-am comis cîndva în provincie și publicat, fără să le semnez, într-o revistă mică unde nu mă gîndeam că într-o zi cineva va da peste ele. Erau totuși „foarte Montmartre" și conveneau pe deplin aspirațiilor publicului, dar nu mi s-a părut că Utrillo le gusta evidenta originalitate. Hainele sale acoperite de noroi arătau că nefericitul se tîrîse în ploaie după ce fusese evacuat de la Marie și după ce o cădere sau două de-a lungul palisadelor îi agrementase drumul parcurs.

Biet Utrillo mare şi în acelaşi timp slab! Cu toate astea, nimeni din noi nu bănuia drama aproape cotidiană în care se zbătea, nici mai ales capodoperele ce mai tîrziu aveau să-i aducă faima. Cele pe care le produsese deja nu erau cîtuşi de puţin expuse în galerii de artă, aşa cum vor fi de acum înainte, ci împrăştiate prin toate părţile, pe la negustorii de vinuri şi de brocantă din Monmartre, sau la diverşi colecţionari care, ca Libaude, se îndeletniceau cu vînzarea tablourilor sub aparenţa amatorului de artă.

„Louis Libaude, scrie Tabarant, era un om de litere ce nu s-a ostenit decît să se nască pentru a fi bogat. Dornic de a se îmbogăţi şi mai mult, el dobîndi o slujbă de licitator pe lîngă Tattersall din Neuilly, unde se fac vînzările de cai, îndeplini cîtva timp această funcţie, demisionă, reluă pana, făcu, fără nici o vocaţie, critică de artă în *La Revue Illustrée*, fondă şi conduse revista *Rénovation esthétique*, în colaborare cu pictorul Emile Bernard, şi *l'Art Littéraire* unde fură publicate primele eseuri ale lui Jarry; în fine se făcu cunoscut printre artiştii şi micii negustori de tablouri...

Slab, irascibil, cu faţa gălbejită şi verzuie, el nu impunea prin înfăţişare. Francis Jourdain a caracterizat într-o frază această fizionomie într-adevăr lugubră: „El avea aerul unui domn care ar juca «uite popa, nu e popa» în furgonetele funerare". Instalîndu-şi birourile într-un apartament din strada Baudin, aproape de scuarul Montholon, în fiecare după amiază îl vedeam intrînd la *Hôtel des Ventes*[1] de pe strada Drouot. Arunca prin săli o privire pe furiş şi dispărea, evanescent ca o umbră, pe culoare şi scări. Îl întîlneam des acolo, şi de fiecare dată mă lua la o parte, îmi vorbea de vînzări de cai, de traficurile licitatorilor, de banda neagră de la Tattersall. „Vreau să încep o campanie în ziarele importante, îmi destăinuia

---

[1] Casă de vînzare prin licitaţie a tablourilor şi altor obiecte de artă (N.T.)

el. Aş vrea să vorbesc cu dumneavoastră despre asta. Unde aş putea să vă văd? V-aş pofti cu plăcere la dejun, dar eu nici nu mănînc, nici nu beau. Am rinichii obosiţi, stomacul bolnav şi ficatul distrus."

Emile Bernard frecventa uneori Galeria Clovis Sagot. Nu-i plăcea prea mult ceea ce i se arăta acolo, dar îl îndemna pe Libaude să dea o raită pe acolo din cînd în cînd. Într-o bună zi, Sagot cunoscu obrazul „supă cu verdeţuri" al fostului însărcinat cu vînzările de la Tattersall, care se învîrtea în galerie, ceru unele informaţii de la Charles Villette, funcţionarul casei, şi se opri în faţa tablourilor lui Utrillo. Se găsea acolo o *Notre-Dame de Paris* a cărei materie evoca ideea unei zidării murdare. Îi plăcu. Astfel află cu plăcere că pictorul ce zugrăvea în acest fel era fiul lui Suzanne Valadon, pe care o cunoştea întrucît îi cumpărase nişte tablouri. Emile Bernard se ducea cîteodată la ea. Libaude îl rugă să-i spună c-ar cumpăra bucuros un Utrilllo, de pildă *Notre-Dame*. Dar Emile Bernard trebui să părăsească Parisul înainte de a fi putut îndeplini această mică misiune.

Libaude avea oare să se adreseze lui Sagot, care-i cerea optzeci de franci pentru pictură? Asta nu era deloc în obiceiul său. Scrise Suzannei Valadon. Aceasta se întîmpla în iulie 1909. Iată scrisoarea:

„Doamnă,

Neavînd veşti de la amicul meu Emile Bernard, nu ştiu dacă v-a înmînat comisionul cu care l-am însărcinat înaintea plecării sale.

Îl rugasem să vă spună că aş fi dispus să cumpăr tabloul fiului dumneavoastră, *Catedrală din Paris*, văzut de mine la Sagot, cu preţul de cincizeci de franci.

Acest preţ vă va părea poate neinsemnat, dar asemenea tablouri mi-au fost deja oferite de către un negustor la şaptezeci şi cinci de franci.

Ar fi necesar, bineînţeles, să revăd tabloul pentru a-l recunoaşte şi pentru a evita orice confuzie.

Acest preţ rămîne «între noi». Nu mai cumpăr deloc opere ale *tinerilor*, dar aş face excepţie pentru

fiul dumneavoastră pentru că talentul său mă interesează în mod special.
Vă rog, să primiţi, doamnă, salutările mele îndatorate.
L. Libaude.
6, strada Baudin (de la ora 10, la prînz)"
Această scrisoare marchează primele raporturi între Libaude şi Utrillo. Ea face cunoscut dintr-o dată personajul care, trecînd peste capul lui Sagot — care n-avea tabloul decît în „comision" —, se adresa direct Suzannei Valadon, şi nu fără rezerve de neîncredere, ca să obţină o reducere de treizeci de franci. A obţinut-o. El luă *Catedrala* însă trecu mult timp fără ca această operaţie iniţială să aibă vreo urmare. Părăsise strada Baudin pentru a cumpăra magazinul din strada Trudaine, nr.17, de la excelentul Georges Thomas, „moşul Thomas" ce detesta criticii de artă, dar iubea artiştii şi ştia să impună stimă amatorilor. „Moşul Thomas" nu făcuse avere în magazinul său din bulevardul Malesherbes, unde expusese Lautrec. În strada Trudaine, el se ocupă de un pictor normand, Louvrir, fără să reuşească a împărtăşi clienţilor săi înflăcărarea entuziasmului său. El nu dorea decît să cedeze magazinul atunci cînd se prezentă Libaude, care tocmai îşi căuta un nou local.
Instalat în strada Trudaine, Libaude redactă pe loc un mic prospect ce-l distribui pretutindeni, scoţîndu-l în teancuri din buzunarele sale la *Hôtel des Ventes*. „Dl. Louis Libaude, se putea citi în el, vinde prin bună înţelegere şi cu amănuntul colecţia sa de tablouri moderne." Fiindcă el nu admitea să fie considerat un negustor ce cumpără şi vinde într-una tablouri. Nu. Amintiţi-vă de *Burghezul Gentilom*: „El, negustor? Curată bîrfă. Fiind tare binevoitor, şi cum se pricepea bine, el nu făcea decît să meargă pretutindeni să le aleagă, să le aducă la el şi să le dea amicilor săi pentru bani".
Dar cu toate că banii n-au exercitat niciodată vreo influenţă asupra lui Utrillo, ei îi trebuiau

pentru băutură. Şi Libaude, care ştia acest lucru, îl avea la mînă pe pictor, amenințîndu-l că nu-i va mai cumpăra nimic. Nici nu-ţi vine să crezi că în 1912, acest amator îşi permite să-i pună în vedere într-o scrisoare pe care o reproduce Tabarant: „De la începutul lui aprilie, dumneavoastră îmi aduceţi un tablou la fiecare două zile. E prea mult!" Pictura, cum se plînge el, putea să nu-se vîndă, totuşi era neîndoielnic ca aceea a lui Utrillo va atinge într-o zi cote mari. Dar cine credea atunci în Utrillo? Cu toată vînzarea de la *Peau de l' Ours*, unde patru dintre operele sale fuseseră adjudecate la 400, 270, 150 şi respectiv 120 de franci, unii şi le procurau uşor cu jumătate de preţ de la moş Gay. De altfel, o dată cu războiul aceste preţuri scăzură. Tîrgul se făcea acum pe loturi de trei, de patru sau chiar de cinci cartoane. Valadon, care se măritase cu Utter, încasa prima de mobilizare. Nici ea nu stătea pe roze. Cît priveşte nudurile lui Modigliani pe care Zborowski le plimba prin tot Parisul ca să obţină ceva pentru a-l putea hrăni pe pictor şi pe sine însuşi, ele găseau cumpărător la sume atît de modeste încît autorul şi managerul său n-aveau adesea ce să mănînce.

Dar, înaintea lui Libaude, Zborowski şi a altora, fusese domnul Gay, despre care deja am vorbit. Acesta din urmă, negustor de tablouri şi patronul unui bar denumit *Le Casse-Croûte*, te primea bucuros şi-ţi umplea imediat un păhărel la tijghea. Domnul Gay este acela care mi-a vîndut primii mei Utrillo cu o sută de franci bucata, inclusiv rama şi adesea chiar dînd pe deasupra şi una din micile sale pînze, întrucît fostul sergent de stradă, căpătînd gust pentru negustoria sa, nu era de loc neîndemînatec. El picta în timpul rămas liber şi era foarte mîndru de aprecierile pe care Utrillo le consemna cu scrisul lui înalt şi oblic pe dosul cartoanelor sale.

— Vedeţi dumneavoastră, îmi spunea el, cînd domnul Maurice avea poftă de lucru, mă făceam

mic de tot în spatele lui ca să-mi dau seama de felul cum lucra. Îl priveam măzgălind. De obicei transpunea pe carton cărțile sale poștale, la dimensiunea cuvenită, trasa liniile cu o riglă, apoi cu cuțitul, începea să întindă tonurile. Ce om! În felul acesta, datorită lui, am învățat cum se face o pictură și m-am apucat de această treabă. Asta vă place? Într-adevăr? Numai că eu, ca să nu se spună că-l copiez pe Utrillo, adaug niște efecte de zăpadă și mă străduiesc îndeajuns ca operele mele să aibă cît de cît un caracter personal.

Era un om onest acest fost sergent de stradă, îndatoritor, mereu bine dispus și destul de capabil să aprecieze la justa sa valoare talentul lui Utrillo. Pictorul intră în pensiune la el, închirie o cameră și, foarte fericit, petrecu acolo zile liniștite. Seara, după cină, își nota impresiile într-un registru voluminos pe care domnul Gay îl ținea în perfectă ordine. Apoi se ducea la culcare, în vreme ce îngerul său protector punea la loc registrul și stătea de pază în circiumă. După atîtea rătăciri și nebunii, o șansă neașteptată părea să se ofere lui Utrillo. Camera pe care o ocupa deasupra cafenelei *Casse-Croûte* și care avea vedere înspre scările de pe strada Mont-Cenis era destul de spațioasă și luminoasă ca să poată lucra în ea. El își instală, așadar, șevaletul lîngă fereastră, își procură destule cărți poștale și, cînd îi era sete, izbea podeaua cu lovituri puternice ca să audă gazda.

— Ei bine, domnule Maurice, m-ați chemat, răspundea imediat acest om atît de cumsecade. Ce doriți să luați?

— Vin! răspundea Utrillo. Și cum nu vroia să-l deranjeze prea des pe moș Gay: — Aduceți cîțiva litri. Asta vă va scuti de drum.

Dar domnul Gay îl dojenea atunci cu vorbă dulce căci, după umila sa părere, nu prea auzise pînă atunci că se poate „suge" în așa hal.

— Este albul de zinc, riposta Utrillo. Înțelegeți? Și benzina... Îmi provoacă sete.

— Haide, domnule Maurice... Ce dumnezeu. Stăpîniţi-vă!
— Nu. Dă-mi să beau!
— Nu-i deloc înţelept.
— Cu atît mai rău! bombăni pictorul, sau atunci nu mai lucrez. Vreau vin, din acela roşu... E bine?
— Nu veţi căpăta nimic, declara domnul Gay.
— Ce?
— Nimic. Şi dumneavoastră ştiţi că nu mă las. Vă voi ţine piept.
Rezultatul fu că Utrillo exploră fără să întîrzie apartamentul şi, descoperind o sticlă cu apă de colonie, o bău.
— Într-adevăr, se miră a treia zi doamna Gay... E ciudat! Nu-mi mai găsesc parfumul.
Bănuia oare biata femeie ce se întîmplase cu sticla ei? E puţin probabil. Ca un făcut, se volatiliză, ca şi alcoolul, şi, într-o noapte, nemaiavînd nimic să absoarbă, Utrillo trecu prin cîrciumă ca un fulger şi o zbughi în stradă.
— Dar e domol Maurice! exclamă moş Gay care, dintr-un salt, fu afară chemîndu-şi pensionarul. Unde vă duceţi? Aide... domnule Maurice!... Pftt! Zburat! Plecat! Pierdut! Nici un Utrillo la orizont. Nici un Utrillo timp de o lungă săptămînă. Şi nici veşti. Nimic. Nici o vorbă, pînă cînd, revenind ruşinat, plin de noroi, cu faţa tumefiată şi împingînd uşa de la *Casse-Croûte*, se îndreptă către soţii Gay şi le spuse:
— Vreţi să mă reprimiţi?
Ce era să-i facă? L-au reprimit. L-au supravegheat şi mai mult şi timp de cîteva săptămîni el lucră acolo-sus, în camera sa unde domnul Gay se urca să-l încurajeze cu prezenţa şi să primească cîte o lecţie de pictură. Aşa treceau zilele. Puteau fi văzuţi, la parter, patronul de la *Casse-Croûte* aşternînd culori pe o pînză şi, la primul cat, în dosul unei ferestre fără perdele, Utrillo lucrînd cu multă rîvnă. Avea momente de mare resemnare, deşi noaptea, nemaiputînd sta locului, un fel de furie îl scotea din minţi. Vroia cu orice preţ să meargă să bea, să se ameţească, să se

imbete pînă a se rostogoli pe jos, dar domnul Gay era cu ochii pe el şi cînd Utrillo cobora încetinel scara şi credea că a sosit momentul în care ar putea să dispară, îl înhăţa şi-l obliga să se întoarcă în camera sa. Ce viaţă! Unii pretind că domnul Gay îl închidea pe Utrillo, îl sechestra, chit că-i aducea din cînd în cînd cîte un litru în schimbul unui tablou. Nu cred nimic din toate astea. Utrillo nu era un om comod, el ar fi răsturnat casa, ar fi sfărîmat mobilele şi geamurile cum ştia aşa de bine să facă şi, poate chiar, ar fi sărit de la etaj în stradă.
Este ceea ce a făcut într-o seară, fără accident, spre disperarea gazdei sale care, neîndrăznind cituşi de puţin să-l urmărească pe „domnul Maurice", îl văzu urcînd scările străzii Mont-Cenis şi dispărînd îndată. Unde fugea aşa? Moş Gay ştia prea bine. În capul scărilor se deschisese tocmai o cramă, închiriată prosteşte chiar de moş Gay unei femei tinere ce se chema Marie Vizier şi care, foarte binevoitoare faţă de artişti, îi acorda credit lui Utrillo. La ea, pictorul întîlnea pe bunul său amic Jules şi, în compania sa, deşerta multe sticle. Se-nţelegeau de minune amîndoi, Jules Depaquit cîntînd, după ce se ameţea, cu o remarcabilă voce subţire, iar teribilul domn Maurice debitîndu-şi ispră vile. Degeaba îi „atingea" Marie ca să tacă, ei nu luau asta în seamă şi ea trebuia pînă la urmă să-i trimită la plimbare beţi turtă, lovindu-se de zidurile de pe strada Saint-Vincent.
— Duceţi-vă la dracu! le ţipa ea.

În ziua cînd l-am cunoscut, povesteşte Roland Dorgelès, eram cu doi camarazi destinaţi să ocupe un loc important în viaţa sa: Richmond Chaudois şi André Utter. Ca de obicei, aceasta se întîmpla pe terasa de la *Lapin*, locul nostru de întîlnire.
— Merge, Maurice, se interesă Utter.
— Nu... Mă enervează amîndoi la culme... Mă împiedică să lucrez.
— Atunci, intră-le în voie!

— Oh! Nu mi-e teamă de ei!
Şi se ridică în picioare cu o înfăţişare ameninţătoare. Îl observam cu un fel de neliniște. Părea dislocat, în costumul său negru; braţele prea lungi, pieptul scobit. Avea tenul palid, privirea tulbure, mustăţile căzute, prea groase pentru obrajii săi. Mărturisesc că nici o clipă nu m-am gîndit că aveam de-a face cu un mare artist. Şi cînd, după cîteva zile, l-am surprins în toiul lucrului, pe strada Mont-Cenis, admiraţia nu m-a pironit pe trotuar. Unii, după ce trece un timp, își revizuiesc părerile şi îşi dau aere de auguri. La ce bun? Prefer să recunosc că nu l-am descoperit imediat pe Utrillo. Pictura sa, desigur, n-are nimic abstract; ea se adresează mai mult ochilor şi inimii decît spiritului. Totuşi, la început n-am acordat atenţie decît naivei sale exactităţi, realismului său copilăresc. Apoi, într-o zi, în faţa unui peisaj cu cheiuri, ce mi l-a prezentat fiul lui moş Soulier, ochii mei au văzut ceea ce nu văzuseră pînă atunci. Tot farmecul Parisului cînta în această pînză. „Doamne, cît e de frumos!", mi-am strigat. Îl descoperisem pe Utrillo... De ce aşa tîrziu? Fiindcă îl cunoşteam prea bine. Degeneratul mă împiedica să văd artistul. Eram asemenea acelor arlezieni care, surprinzîndu-l pe Van Gogh cînd picta seara, la malul Ronului, cu capul încins de lumînări, ca un policandru de biserică, se strîmbau de rîs fără să se intereseze de tablou.
Agitatul nostru nu şi-a tăiat niciodată urechea, ca Olandezul, pentru a o oferi unei fete de bordel, dar la fel de obsedat, urmărea femeile bigote ieşind de la Sacré-Coeur, ca să le tragă de păr, sau insulta femeile gravide. În starea sa de nervozitate ar fi trebuit să fie sobru, dar el nu se mai trezea din beţie. Dacă n-avea bani şi nu găsea pe nimeni să-i ofere un păhărel, cerea credit sau propunea un tablou în schimb. Asta nu le spunea nimic cîrciumarilor. Totuşi, ca să scape de acest scai, terminau prin a-l servi. Cel mai obtuz se gîndea că dîndu-i absinturi de şase parale, el îşi va vedea totuşi de drum. O singură cîrciumăreasă nu vroia

să audă nimic: voluminoasa Adèle, patroana de la *Vieux Chatelet*. Ea o cunoscuse pe Suzanne Valadon în timpurile frumoase din Montmartre, cînd amîndouă erau modele și cînd îi jurase să vegheze asupra fiului ei.

— Nu ți-e rușine! îi reproșa ea. Îți vinzi pictura ca să te-mbeți! Șterge-o! Și să știi că-ți opresc tabloul, îl voi duce mamei tale...

Dar la mama sa se întorcea din ce în ce mai rar, și dacă Adèle îi refuza băutura, se revanșa în altă parte. Asta nu-l înveselea totuși de loc. Se îmbăta fără bucurie, de nevoie, așa cum alții folosesc morfina. Un om viguros s-ar fi îmbolnăvit repede dar el o suporta. Tot așa, excesele cele mai vătămătoare nu-i știrbeau cu nimic talentul. Atingîndu-și pensulele, regăsea un suflet. Neurologii, ca să explice cazul său, au vorbit de automatism, de planuri mintale diferite; eu vreau să cred în penelurile vrăjite. L-am văzut adesea pictînd: repeziciunea sa ținea de minuni. În cîteva ore, el zugrăvea o vedere din Montmartre, ca și cînd o mînă misterioasă l-ar fi condus. Apoi, împlinindu-se acest miracol, alerga în piața Pigalle să-și ducă pînza încă udă la moș Serat, sau la Jacobi, fostă calfă de măcelar, ale căror dugheni se învecinau. Cu cei cincizeci de gologani ai lor putea să bea. Chiar să și mănînce puțin... El mai vindea și lui Soulier și cîtorva amatori recomandați de Emile Bernard, vecinul său din strada Cortot. Influențat la început de impresioniști, ca toți cei de vîrsta sa, elevul Suzannei Valadon — care semna acum Maurice Utrillo-Valadon, pentru a nu păstra mai tîrziu decît inițiala maternă — s-a dezbărat repede de ei. De altfel, exemplul altora nu-l interesa de loc. Dintre vîrstnicii cu renume, nu aprecia decît pe Raffaelli, din cauza subiectelor sale: fortificații, curți de cazarmă, drumuri de periferie. Dorința sa nemărturisită ar fi fost să picteze portrete ale Ioanei d'Arc cu platoșă de argint fluturînd baniere, cum văzuse la Panthéon, să îmbine religia, istoria și pictura, iată ceea ce îi obseda spiritul. Crezînd că

acest lucru este supraomenesc, el se mulțumea cu peisajele de mahala.
Să lucrezi în aer liber devenea totuși din zi în zi tot mai greu. Abia se instala că haimanalele îl și înconjurau și începeau să facă glume proaste. „Ceată de nătărăi! Te privesc ca și cînd ai pescui cu undița, dar ceea ce fac e greu, nu-i așa? Trebuie să te gîndești..." Ca să fie liniștit, se obișnui deci să picteze acasă, după cărți poștale. La început, unii se amuzau de asta, ca de tot ce întreprindea de altfel, dar el îi lăsa să vorbească. „Eu găsesc că ilustratele sînt un lucru serios. Cu ele ești sigur că nu te-nșeli..." El alegea din cutie o vedere din Montmartre sau din periferie și o mărea cu grijă cu ajutorul pătrățelelor. Apoi, la fel de captivat ca în fața naturii, se așeza să picteze ceea ce vedea numai el, și acest desen banal devenea un Utrillo. Cel mai izbitor lucru, în aceste opere de deținut, este tristețea caselor. Ca și cum, îndărătul fiecărui zid, ar descoperi o închisoare. Niciodată reproducerea sa nu-i pare destul de fidelă. El numără rîndurile de pietre, lucrează cu grijă acoperișurile, înnoiește fațadele. Ca să redea culoarea, strivește tuburile și turbează cînd nu-l găsește pe cel bun. „Fațadele nu sînt în alb de argint, nu-i așa? Nici în alb de zinc... Ele sînt de ghips..." El vrea să obțină același alb cretos. Îi vine astfel ideea ciudată să picteze casele cu un amestec de clei și de ghips pe care-l aplică cu cuțitul. Din scrupul, se face zidar. Nu simte bucuria adevărată decît atunci cînd pictează arbori, iarba în care te tăvălești, cerul fără zăbrele. Adesea, folosea drept subiect o biserică: Notre-Dame-de-Clignancourt, care a asistat la nașterea sa, venerabila biserică Saint-Pierre, ghemuită sub ramuri, biserica nouă de pe strada Storițelor, Sacré-Coeur a cărei campanilă creștea între schele, în fine Notre-Dame de Paris, care-i inspiră o capodoperă. „Îmi place să fac biserici, ne explica el. Chiar dacă sînt urîte." El le desena cu pasiune, ca elevul de marină ce taie într-un căprior o barcă de ex-voto-uri. Fără să-și dea seama, el începuse să se roage.

Reputația sa sfîrși prin a ajunge la urechile celor cîțiva negustori ce se interesau de tînăra pictură. Primul fu tot Clovis Sagot. Instalat în strada Laffitte, într-o fostă farmacie, acest omuleț plin de vioiciune își făcuse o reputație de filantrop, distribuind artiștilor cutiile cu pastile și flacoanele cu sirop găsite în dulapurile din perete. Lui Utrillo, care n-avea nevoie de medicamente, el îi propusese o afacere minunată:
— Cinci franci pentru pînzele mici, zece pentru cele mijlocii și douăzeci pentru cele mari. De acord?
— Douăzeci de franci! Ca să-ți plătești cincizeci de aperitive! Maurice a profitat de ocazie și s-a apucat să picteze „Montmartre-uri" cu mai multă frenezie ca oricînd. Totuși fostul plăcintar nu cumpăra cu ochii închiși. În fața unor pînze se strîmba:
— Prea mult alb! Adevărata pictură constă în culoare...
Apoi, privind pe tînărul său furnizor cu o mină bănuitoare:
— Și nu te bețivăni, dacă vrei să reușești...
Utrillo mulțumea pentru sfaturi, înhăța gologanii și, întors pe Colină, făcea un chef de toată frumusețea. Succesul, departe de a-l salva, îi grăbea pieirea. El ar fi putut totuși să reia o viață normală. Valadon, divorțată, se remăritase cu Utter, prietenul ei preferat: n-avea decît să revină în strada Cortot. Însă lui îi plăcea mai mult să se culce la hotel și să nu fie ocărît dacă i se împleticeau picioarele cînd se întorcea în zori. Totuși, în pictură continua să-și asculte mama, iar în chestiunile practice avea o încredere oarbă în ea. Nu ezită deci să-l abandoneze pe Sagot pentru a trece la Libaude, căruia îi oferea propria ei producție. Acesta nu era nici fost plăcintar, nici fost luptător ca Soulier, nici fost măcelar ca Jacobi, ci, am spus-o, licitator de cai. În plus, critic de artă amator și comanditar — director al revistei *Rénovation esthétique*. Tot așa de uscat și bilos pe cît era Sagot de rotund și jovial, el nu semna o învoială decît după ce-și lua toate precauțiile. Pentru Utrillo,

recunoscut ca fiind slab cu duhul, el pretindea garanția mamei. În schimb, plătea dublu. Singurul rezultat fu că pictorul se îmbăta și mai mult. Pentru negustorii de vinuri el deveni un client bun. Cu toate acestea făcea atîta scandal, încît mai toți îl dădeau afară. Se obișnui să bea atunci în localurile din Pigalle și de pe strada Storițelor, pe care le frecventau codoșii.
— Uite, intă-l pe Litrillo! glumeau ei văzîndu-l intrînd.
Aveau dreptate, în cruzimea lor. Două ființe se luptau în el: Utrillo pictorul și Litrillo bețivul.

În acele nopți, unde se putea duce Utrillo? Nici el însuși n-ar putea-o spune. Uneori își făcea apariția pe neașteptate la *Lapin* unde, trăgîndu-l după sine pe Depaquit, cerea vin și golea pahare. Alteori, cei doi fîrtați certîndu-se, fiecare apuca în altă parte, bunul Jules întorcîndu-se cu capul aplecat în cabaretul Mariei Vizier, iar Utrillo, cuprins de delir, urcînd *la Butte* și insultînd trecătorii. Mama sa locuia pe strada Cortot și cîteodată el sfîrșea prin a ajunge la ea într-un asemenea hal de surescitare încît erau necesare trei zile pentru a-l calma, sau, împins de o idee de bețiv, bătea la ușa camaradului său Chaudois, a pictorilor Tiret-Bognet, Quizet sau a lui Buzon, gravorul de medalii, care îl găzduiau. Nu se cunosc alți amici ai lui Utrillo, dar aceștia îi erau sinceri și l-au ajutat întotdeauna. Dacă la aceste cinci nume se adaugă acela al lui moș La Butte, a cărui liniștită societate pictorul o căuta, pretinzînd că gustă micile peisaje pe care acest om cumsecade le zugrăvea pentru plăcerea sa după ce distribuia ziarele în Montmartre, cred că lista poate fi închisă. Cinci amici pentru un asemenea exaltat într-adevăr nu-i rău. Cît privește femeile, nu merită să vorbim, căci dacă pictorul, într-o bună zi, se hotărî să locuiască împreună cu o lucrătoare de care se îndrăgostise, această legătură ținu puțin.
— Închipuie-ți, mi-a mărturisit el sincer, că nu

m-aş fi simţit prea rău cu această femeie, dar, curva, era beţivă!

Or, în această epocă, picturile lui Utrillo valorau deja aproape treizeci de franci bucata, şi asta se ştia. Libaude vînduse cîteva lui Mirbeau care, foarte entuziasmat de acest pictor, se gîndea să-i consacre un articol. Francis Jourdain, la rîndul său, lăudînd pe Utrillo unor mari amatori ca Gaillard-tatăl şi fraţii Kapfeerer, îl semnala oricui era dispus să-l asculte, îl invita la Salonul de Toamnă, unde îi oferea prilejul să expună. Era un bun început. Dar Libaude a intervenit, scriindu-i Suzannei Valadon şi rugînd-o să-i spună fiului ei c-ar trebui să producă mai puţin dacă doreşte să ajungă la succes. Acest succes, Libaude îl garanta cu condiţia de a fi ascultat, iar Utrillo — sătul de gazda sa — se hotărî să se întoarcă, pentru cîtva timp, în strada Trudaine. Pe de altă parte, cîrciumarii din *la Butte*, informaţi din sursă sigură de ceea ce se urzea, nu-l mai certară pe „domnul Maurice" şi se aprovizionară cu serii complete de cărţi poştale spre a-i fi pe plac. În fine, nişte amatori pe care Utrillo şi-i cîştigase îl invitară să-i viziteze. Era prea frumos. Artistul nu mai ştiu într-adevăr ce să facă mai întîi, dar cum era plătit cu bani peşin se îmbăta atît de magistral, încît a trebuit de urgenţă să se ia o hotărîre.

— N-am fost niciodată dement, mi-a spus de multe ori Utrillo. Numai că după multă băutură, aveam crize de nervi teribile. Tu poate crezi că eram nebun! Nu-i adevărat. Altfel n-aş mai fi aici.

Într-adevăr. Dar aceste crize se înmulţeau, şi el care, de obicei, putea să golească cîteva sticle de vin, abia dacă mai suporta două sau trei pahare, care-i provocau stări îngrozitoare. A trebuit deci să se resemneze. Utrillo n-a protestat. Acceptă să intre într-o casă de sănătate din Sannois, unde Libaude pentru timpul cît pictorul a stat acolo a plătit cheltuielile ce se ridicau — cred eu — la trei sute de franci pe lună.

În viața lui Utrillo au intervenit nouă internări, toate voluntare, în afara celei făcută cu forța în 1921, în ciuda protestelor sale energice și ale Suzannei Valadon. La Picpus, unde l-am vizitat puțin înainte de a fi închis acolo pentru a doua oară, el ocupa o celulă spre curte și se plîngea de țipetele ce le scoteau vecinii săi. Mi-am putut da bine seama că se bucura de deplina sa luciditate fiind considerat drept un bolnav foarte liniștit, pe cale de vindecare. Dacă se-ntîmpla să i se aducă, în ascuns, o jumătate de sticlă de șampanie, nu se arunca de fel asupra ei cu aviditate, ci o contempla trist și o ascundea apoi sub cuverturile patului său. Ce s-a întîmplat la cîteva zile după aceea? Mister. S-a aflat totuși că Utrillo a fugit, cu complicitatea unui gardian — care nu l-a scos numai pe pictor, ci și cinci sau șase tablouri pe care le văzusem în celula sa — și că săvîrșea în Montparnasse mii de excentricități. La început n-am crezut cele ce se spuneau, cînd iată că Valadon vine la mine și mă roagă s-o ajut să-l salveze pe Utrillo. Povestea asta n-a fost niciodată limpede. Cum a fugit Utrillo de la Picpus? Cine era acest gardian care a fost desigur plătit ca să ridice tablourile? De ce artistul, care nu iubea decît Montmartre, se găsea în Montparnasse? Să nu insistăm. Pe strada Grande Chaumière, într-un birt ieftin în care Modigliani își lua masa, Utrillo se simțea ca la el acasă. Avea pentru Modigliani o admirație de artist și de băutor, foarte justificată de altfel, care l-a făcut, la început, să-și găsească existența magnifică și să nu cruțe nimic. În prima zi, antrenat de Modi, acasă la amicul ce-i purta de grijă, Utrillo pictă două mari pînze, pe care acest amic le plăti, apoi, uluit de a avea atîția bani în buzunar, se îmbătă înfricoșător. E de la sine înțeles că Modi nu l-a lăsat să bea singur. A doua zi, amîndoi beți, avură ideea să decoreze, în felul lor, mica sală a birtului, și, rivalizînd în rapiditate, spre uimirea clientelei, ei acoperiră un perete al sălii cu figuri și cu

peisaje pe care patroana nu le-a apreciat suficient, după părerea lor. Totuşi, o dată competiţia terminată, goliră cîţiva litri, ieşiră scoţînd ţipete şi pînă seara se tîrîră prin cafenele.

— Utrillo este cel mai mare pictor! striga în gura mare Modigliani mulţimii ce-i escorta, el ştie să bea.

— Nu. Tu eşti primul, riposta Utrillo.

La *Closerie des Lilas* unde n-au fost serviţi, au provocat un asemenea scandal încît au fost chemaţi poliţiştii. A fost ceva ca-n poveşti. Modi, cunoscînd cartierul, a şters-o, însă l-au prins pe Utrillo care voind să scape de agenţi a traversat bulevardul Saint-Michel fără să-i pese de tramvai, pentru a se lovi de grilajul drumului de fier din Sceaux, pe care nu-l bănuia acolo.

Ce poveste! Arestat, el se apără, voi să bată pe gardişti şi îşi agravă aşa de mult situaţia încît acei domni care nu ştiau precis cine era, îl conduseră la post, de unde fu dirijat a doua zi către arestul prefecturii de poliţie, în calitate de nebun furios. Acestea sînt faptele. Supus interogatoriului, Utrillo şi-a prevenit mama, dar era prea tîrziu: doctorul Clérambault îl examină pe pictor, recunoscu ca exactă declaraţia de nebunie furioasă şi, cu toată mînia lui Utrillo, care înţelegea foarte bine despre ce era vorba, semnă foaia sa de internare.

IV

Scriind aceste rînduri mă gîndesc la o *Stradă Saint-Vincent* pe care Utrillo a pictat-o în trăsături largi pe o pînză ordinară de ambalaj, cu asemenea impăstări, încît s-ar fi putut ţine dreaptă fără sprijinul vreunui şasiu. El însuşi, aş paria-o, n-ar fi putut atunci să facă alta la fel. Un zid gălbejit, tencuiala căzută şi acoperită de inscripţii, scîndurile înnegrite ale unei palisade şi, ţîşnind pe deasupra lor, într-un fel de clocotire, nişte frunzişuri sumbre, constituie ele singure ansamblul acestui tablou. Fără cer. Se simte că această operă — această capodoperă — a fost mai mult mîzgălită decît pictată, în cîteva ore, într-un mo-

ment de înfricoşătoare, de torturantă luciditate. Dar impresia ce o lasă nu poate fi ştearsă. Violenţa, măiestria în execuţie, furia aproape insolită de îndîrjire împotriva ruşinii şi a dezgustului de el însuşi, fac din această pînză ciudată una din cele mai tulburătoare reuşite ale lui Utrillo. Există multă vrajă în această vomare. Este mărturisirea refulată şi care, în chip tragic, a scăpat de pe buzele ce încercau s-o reţină. Nu ştiu în ce circumstanţe a pictat nefericitul Utrillo această pînză. Se poate totuşi presupune că nu ţinea post cînd a executat-o şi că, în repulsia faţă de el însuşi sau scîrba de a fi căzut aşa de jos, a vrut să se elibereze de viciul său înainte ca acesta să-l răpună.
O a doua pînză ce reprezintă nişte trecători pe zăpada unui teren viran, unde siluetele lor iau forme de apariţii, m-a făcut întotdeauna să gîndesc că Utrillo, prin alegerea unor asemenea subiecte, încerca o tristă sau o strălucitoare desfătare de a se confunda cu ei. Aici, „viziunea" sugerează acele „paradisuri de tristeţe" pe care, a doua zi după excesele sale la Londra, lui Rimbaud îi plăcea să le evoce. Abuzul de alcool sau de stupefiante este adesea cauza lor, dar la pictor intervine o nelinişte în deprimarea pe care poetul n-o încearcă. Unde merg acei oameni prin zăpadă? Către care circiumă ordinară sau către care casă de sănătate? Deşi mai puţin sesizantă în factura sa decît cealaltă, această operă nu e mai puţin impregnată de disperare, de lamentabilă dezolare. Descoperim în ea, în prezenţa personajelor, obsesia pe care o încerca Utrillo de a se simţi la anumite ore abandonat de întreaga lume. Într-adevăr, nici fata solidă cu un şorţ ca cel al femeilor din hale, nici omul slăbănog cu spatele încovoiat, nici roşcovana în rochie de doliu n-au aerul că se înduplecă la ruga fierbinte pe care, pictîndu-i, nefericitul le-o adresează. Zadarnic urmăreşte în zăpada în care se înfundă, nici unul din ei nu se întoarce, nici nu are de gînd să se oprească ca să lase artistului timpul sau forţa de a-i ajunge.
Sub metroul din la Chapelle

Pe lîngă odăile de doi bani jumate,
E nelipsit, acest om turtă beat
Ce dă din zid în zid și cheamă
Pe nu știu cine și de nu știu unde.

Primele sale peisaje nu comportau o altă prezență decît a sa, pretutindeni tristă și activă, deși invizibilă. Eram în taină avertizați de acest lucru, de posomorîta înșiruire a perspectivelor pustii în care, cum eu însumi am resimțit-o de atîtea ori pe vremea rătăcitoarei mele tinereți, morții mi se păreau a fi trecători anonimi în minutul precis în care întorceau colțul unei străzi. La ce bun să-i strigi, să le faci semne? E prea tîrziu! Din păcate, este întotdeauna prea tîrziu pentru Utrillo și oricîtă ardoare ar fi avut apoi să-și populeze compozițiile cu oameni umili, aceștia sînt mai puțin ființe vii decît obscure automate care, chiar de-ar fi capabile, tot nu i-ar răspunde.

La Sannois, din fericire, nimeni n-a avut ideea de a-l ajuta să evadeze, nici să ofere pentru pînzele sale o sumă care să corupă personalul, fiindcă altfel Utrillo nu s-ar fi restabilit niciodată. El avea nevoie de odihnă și de îngrijiri, după excesele de tot soiul care-l aduseseră acolo. De o odihnă deplină. De îngrijiri constante. Se resemnă, se lăsă tratat de doctorul Revertégat a cărui casă, așezată pe strada Rozée, în dosul unui mic grilaj, îi plăcea și începu neîntîrziat să picteze. Aflase în sfîrșit pacea pe care, în Montmartre, o dorise atît și la care aspira cu toți nervii săi bolnavi. Umbla de colo pînă colo în grădină, se așeza pe-o bancă și, cufundat în gînduri, își făgăduia ca o dată vindecat să-și schimbe felul de viață. Cea de la Sannois, a cărei blîndețe o aprecia, îi era de folos. Ea îl ajuta să-și revină, să-și adîncească arta, s-o echilibreze mai bine și, poate, s-o maturizeze. Acest lucru s-a observat în producția sa: lucra mai încet, se îndrepta către nuanțe pe care, în timpul ultimei perioade, le neglijase în avantajul contrastului, își limpezi paleta de unele preparații ce le consi-

dera inutile pentru ceea ce își propunea să facă. Cele cinci culori, a căror folosință Valadon i-o impusese în începuturile sale, fură reluate de Utrillo și, fără a încerca să se înșele pe sine, abordă acele remarcabile compoziții de un caracter atît de suplu și atît de variat.

Am putut vedea, la domnișoara Germaine Patat, un carton pictat în această epocă în care artistul a avut ca punct de plecare fortificațiile și o poartă a Parisului. Un mic arbore uscat, pe tăpșanul din dreapta, ridică spre cer brațele sale desperate și, prin grilaj, vedem zona în care ajung cu un mers liniștit două sau trei personaje. După cît știu, Utrillo n-a atins niciodată o asemenea intensitate ca în acest tablou care, în fund de tot, concentrează un minusucul, un minunat peisaj tratat ca un Renoir. Acest mic arbore plăpînd, alăturat de fortificații, în dosul gratiilor grele din primul plan, este el, Maurice, ținut prizonier. Nu mai poate suporta. Se zvîrcolește de suferință și de plictiseală. Și acolo, spre acel colț de mahala către care se îndreaptă trecătorii, este libertatea întrevăzută, ce i se refuză, obsedîndu-l pînă la țipăt. Asemenea opere — dacă pictorul ar fi trebuit să dispară și să nu lase decît un nume total necunoscut — ar ajunge să-i aducă o strălucită revanșă. Ele sînt de un caracter ce nu se uită, de o forță, de o materie unică și de o artă prodigioasă. Căci trebuie s-o subliniez, Utrillo — așa cum este — cu repetările sale atît de frecvente, cu neglijențele sale, cu erorile sale, cu romantismul său, îmi apare ca un pictor a cărui măiestrie n-a fost încă prețuită la justa ei valoare. Dacă uneori ne șochează prin prozaic, el nu este mai puțin un artist de mare clasă care, prin străfulgerări, își eclipsează contemporanii. Zadarnic veți căuta la el mirodeniile cu care unii, ce sînt artiști adevărați, își dreg mîncarea și cu dibăcie o fac gustoasă. El nu are nevoie de acestea. Nici de mirodenii, nici de teorii. El este un om pe care înjosirea nu l-a diminuat. Și un pictor admirabil.

Ca să ne convingem de asta, este suficient să ne amintim de cele treizeci de pînze pe care, după șederea la Sannois, Utrillo le-a adus din Conquet și, mai tîrziu, dintr-un voiaj în Corsica. Ele sînt de o pastă și de un meșteșug incomparabile. Cele mai multe executate după natură; și ca spălate de atmosfera viciată în care radiază, în umbră, faimoasa „manieră albă", totul în ele respiră forța unită cu grația, și nu știu ce încîntare. Urmărim în ele — ca pe o fișă de temperatură - evidenta ameliorare a sănătății pictorului. Curba urcă, asemenea liniei uneia din acele înguste clopotnițe pe care Utrillo o urma cu vîrful penelului. Ea urcă întotdeauna dintr-o trăsătură, apoi dintr-o dată se frînge, coboară drept în jos, mai jos încă, și Utrillo, pe care-l credeam vindecat, se trezi pentru a doua oară închis la Sannois, în camera ce-o părăsise cu opt luni înainte.

Atunci a fost, poate, perioada cea mai sumbră a vieții sale, căci, în ciuda plecării de la spitalul doctorului Revertégat, el își promitea că abia ieșit va reîncepe să bea și că nimic nu-l va împiedica s-o facă. Totuși, o dată ajuns în Montmartre, Utrillo se îndreptă către *Casse-Croûte* și-l rugă pe domnul Gay să nu-l mai lase să iasă, chiar dacă i-ar cere-o. Prevedea el zilele ce aveau să urmeze? Se considera oare iremediabil pierdut? Domnul Gay acceptă tîrgul. El își ținu pensionarul sub cheie și, nemulțumit cu interdicția de a bea, îi servi în cameră cele trei mese zilnice.

Dar vai! ce putea face domnul Gay și toată buna sa voință, cînd Utrillo îl amenința că dă foc magherniței sau că sfărîmă mobilierul! Conviețuirea nu mai era posibilă. Utrillo spărgea geamurile, își sfîșia hainele, urla, apoi, sărind pe fereastră, fugea cît îl țineau picioarele. La început, domnul Gay se trudea să-l prindă, dar cum în fiecare seară se repeta aceeași poveste, se lăsă păgubaș și-l lăsă să urce la Marie și să se îmbete acolo pînă să-și dea și sufletul.

Aceasta vroia de fapt și Utrillo. Această Marie, căreia îi spuneam „birtășița cea bună" sau „frumoasa Gabrielă", din cauza firmei circiumii, exercita asupra pictorului o adevărată fascinație și, cum avea o mînă grea, s-a putut crede un moment că o să-i vină de hac. Raționament absurd. Cu cît dădea mai mult în el, cu atît Utrillo se îndrepta mai puțin. Pînă la sfîrșit, ca să aibă liniște, îi aducea un pahar plin cu rom și-i spunea:

— Haide, na!

Bunul Jules și Tiret-Bognet, obișnuiți cu aceste maniere alese, nu părăseau deloc localul și suportau totul. Ce importanță aveau palmele unei femei! erau ca un gest de prietenie din partea ei, ca o atenție, aproape ca o mîngîiere, și cînd „birtășița cea bună" se supăra, ei izbucneau în rîs, luau o cană de pe tejghea și o goleau în sănătatea ei. Viață frumoasă! Vis minunat! Iar Marie? Frumoasă fată! Totul mergea deci cum nu se putea mai bine. Se bea zdravăn, se glumea și uneori, adevărată surpriză, un aiurit achita socoteala de două săptămîni înscrisă pe răboj.

Și noi, cei de la *Lapin*, ne duceam la *Belle Gabrielle*, dar, trebuie să recunosc, fără să ne bucurăm acolo de aceleași avantaje. Fiecare la el acasă, nu-i așa? Marie știa cu cine are de-a face. Pentru ea, un obișnuit al cabaretului *Lapin* nu era decît un simplu client. Altfel, ce-ar fi devenit, dumnezeule mare! Nu-i ajungeau oare Jules, Tiret-Bognet, Utrillo, ca s-o lase pe drumuri? Erau niște saci fără fund acești trei băieți... și niște leneși! Hai să vedem!

— Pardon, declara Utrillo, eu sînt apt pentru muncă grea.

— Mai e vorbă!

— Și eu? întreba Jules cu un aer candid.

— Oh! Tu treci mîna![1]

— Chiar așa?

— Da.

— Dar, urmă bunul Jules, eu nu lucrez?

---

[1] Expresie folosită la jocul de cărți „Chemin de fer" (N.T.)

— Auziţi-l! ţipa Marie. Lucrează! El numeşte asta lucru!

De ce nu?

— Aş vrea mai de grabă să fiu surdă decît să ascult asemenea baliverne, se plîngea Frumoasa Gabrielă, astupîndu-şi urechile.

Dintr-o dată, Dépaquit se împăuna cu demnitatea sa şi, îndreptîndu-se spre ieşire, saluta patroana jurînd că n-o va mai revedea.

Era — îţi dai seama — o pură răutate, dar bunul Jules ştia că e mai bine, cînd discută cu femeile, să nu insişti niciodată. El părăsea deci acest local neospitalier, îşi invita amicii să-l urmeze şi, ajuns afară, se uita dacă vin. Uneori, Tiret-Bognet, dezgustat, ne ajungea din urmă şi, fără cea mai mică convingere, se alătura grupului nostru. Dépaquit exulta. Cît priveşte pe Utrillo, puţin il interesa „schimbarea lăptăriei". Atîta vreme cît Marie nu-l arunca în stradă, el rămînea la ea, se incrusta acolo şi la fiecare zece minute comanda, cu o voce arogantă, încă o sticlă de vin.

Semăna ciudat — dacă se poate spune de cineva că seamănă cu portretul său şi nu că portretul îi seamănă acestuia —, semăna, spun, în mod surprinzător cu pictura pe care i-a făcut-o Utter şi care îl reprezintă cu privirea pierdută, părul lung, barba zbîrlită. Privirea lui te izbea prin fixitatea ei sumbră. Paloarea, slăbiciunea, toropeala ce se citeau pe trăsăturile sale, şi nu mai ştiu ce mare mîhnire în surîs, te îngheţau de spaimă. Îl auzeai cerînd stăruitor băutură; îl vedeai golindu-şi paharul şi, cu toate că stătea lîngă noi, încercai senzaţia stranie că în realitate nu era acolo, ci că era dublura sa, sau caricatura sa, ale cărei gesturi sacadate dădeau această iluzie. Chiar şi Marie avea adesea teamă şi nu îndrăznea să-l dea afară. Atît timp cît stătea aşa cum se cuvine la masa sa, nedeschizînd gura decît la intervale precise, ea nu se urnea din loc, dar de îndată ce el se scula şi se apropia de tejghea, la doi paşi de stradă, printr-o lovitură zdravănă din spate, ea îl trimitea la plimbare.

— Ah! făcea ea cu un oftat de uşurare. În sfîrşit!

Şi cînd Utrillo îi ţipa să deschidă, ea se pironea în uşă şi răspundea:
— Poţi urla, dragul meu... Da... da... asta-i... pleacă. Urlă! dar te previn. La cea mai mică stricăciune, n-ai să-mi scapi uşor.
Aşa că pictorul nu mai insista. Se aşeza filozofic pe bordura trotuarului, în ploaie, şi aştepta ca unul dintre clienţii dinăuntru să stăruie pentru el. Trebuie, într-adevăr, să fi avut multă perseverenţă sau să fi fost construit aşa cum era, pentru că adesea se întimpla să fie găsit în zori în acelaşi loc, întotdeauna beat şi irosindu-se în colocvii caraghioase. Nefericitul! În fundătura ce-o forma îngusta stradă Saint-Vincent, în faţa pragului de la *Belle Gabrielle*, se găseau întrunite tot ce iubea el mai mult pe lume: ziduri tencuite cu ipsos, mînjite şi crăpate, o bucată de pămînt bătătorit, garduri, cîţiva arbuşti pipernicîţi şi o cramă. Trebuie să ne emoţioneze? Nu cred. De altfel acest moment a trecut şi Utrillo, pînă şi-n această neagră mizerie, nu se plîngea niciodată. Ţinea să sufere, suferinţa aceasta fiind vecină cu morbiditatea. Găsea în suferinţă un aliment, pe care-l transpunea a doua zi în pictură. Excesul nenorocirilor sale, gradul de umilinţă în care căzuse, disperările sale, decăderea sa îl serveau, îl susţineau, îl împingeau către arta sa şi-l animau adesea cu o fervoare atît de furtunoasă încît, fără ele, nu s-ar fi putut, poate, realiza pe deplin.
Libaude „trecînd mîna", Dorival prelua restul contractului dar, fie din viciu, cum se spune despre o fată capricioasă, fie din cauza atracţiei ce o exercita asupra pictorului mediul negustorilor, traficanţilor şi a vînzătorilor de vin din *la Butte*, Utrillo nu s-a preocupat niciodată în mod serios să obţină de la un manager o sumă lunară mulţumitoare, care în mod normal i-ar fi permis să trăiască şi să lucreze. Firea sa îl purta către cele mai grave inconsecvenţe. Dacă-l înşelau sau nu, îl interesa prea puţin, fiindcă de se-ntîmpla ca la orele două sau trei dimineaţa să-i fie sete, trebuia neapărat să găsească un cîrciumar, care, sculîndu-se din pat,

il trimitea la dracu, dar îi trecea cu vederea fantezia. Tablouri admirabile sau eboșe infame au fost lucrate în acest mod, după starea de beție, mai mult sau mai puțin avansată, a nefericitului pictor.
— Haide, Maumau, ai băut prea mult ca să te-ntorci acasă. Sergenții te-ar putea culege. Rămîi aici să dormi, propunea cu glas dulce proprietarul cîrciumei care, cu picioarele goale în niște pantofi scîlciați, îl privea cum își etalează culorile.
Și Maumau accepta, în schimbul altor litri bineînțeles, să soldeze contul printr-un al doilea tablou, ce-l fabrica a doua zi, înainte de a se întoarce la culcușul său, sub privirile gospodinelor și ale negustorilor din cartier.
Am cunoscut cîrciumari care, știind că Utrillo putea intra pe neașteptate, la orice oră, țineau în camera din dos tuburi, pensule și ilustrate, pregătite pentru el. Unii din acești oameni bine informați, recurgeau cîteodată chiar la „agăţători" abili care, în timpul nopții, îl aduceau pe artist destul de beat, spre marea lor decepție, ca să mai poată „tartina" un carton ce i-l vîrau sub ochi.
— Nu face nimic. Semnează! insinuau ei scărpinîndu-și ceafa. Și cînd vei vedea mîzgăleala ta, într-un cadru, deasupra tejghelii, te vei rușina în așa hal de ea încît, ca să nu rîdă oamenii de tine, mi-o vei schimba cu o alta mai bine ticluită. În acest fel, Maurice avea într-una de băut, întrucît el pretindea pentru acest schimb doar încă un litru de roșu, ce i se servea numaidecît. Moșul Gay, cum era firesc, nu privea cu ochi buni pe pensionarul său ce se preta la aceste dureroase combinații.
— Haide, domnule Maurice, încerca el să-l dojenească, dacă nu-i vorba decît de-un litrișor băut ușurel — fără ca doamna Suzanne să știe — nu sînt eu omul care să vă refuze. Numai jurați-mi că n-o s-o mai ștergeți noaptea cum obișnuiți să faceți. Vă distrugeți sănătatea.
Probabil că în urma acestor înțelepte observații Utrillo și-a luat într-o zi angajamentul scris „de-a rămîne fără să mai iasă de la domnul Gay, pînă la finele lui septembrie". Dar cum hîrtia menţio-

nează data de 6 a acestei luni, Tabarant nu se poate opri de a atrage atenția în cartea sa: „Trei săptămîni de sechestru voluntar! Era prea frumos!" Într-adevăr, în aceeași seară, disprețuind semnătura sa, Utrillo sări peste bara de sprijin a ferestrei sale, ce dădea spre scările de pe strada Mont-Cenis, și nu reapăru decît a treia zi, beat-mort, la *Casse-Croûte*, unde adormi îmbrăcat.
— Ce vreți, îmi destăinui gazda sa, el putea foarte bine să-și dea cuvîntul de onoare și să jure pe capul mamei sale că va fi serios; de îndată însă ce soarele apunea, nu mai putea sta locului. Ce nenorocire! Un pictor așa de mare! Chiar dacă l-aș lega, tot nu s-ar schimba nimic: ar sfîrși prin a rupe funiile cu dinții.

Dacă ar trebui să numim un maestru de care poate fi apropiat Utrillo, acesta nu-i decît Vermeer, de care, în perioada sa colorată, se apropie cel mai mult, dar de un Vermeer lipsit de acea profundă seninătate și de acel echilibru ce formează baza temperamentului său. Claudel nu s-a înșelat în această privință, ca de altfel nici Edmond Jaloux care, primul, în *l'Art Vivant*, a sezizat corespondențele existente între cei doi pictori. „Ceea ce a făcut Vermeer pentru Delft, scria la vremea sa Jaloux, Utrillo a făcut-o pentru un Paris întreg." Climatul său a fost cel al lui Degas, al lui Lautrec, al lui Van Gogh, al Suzannei Valadon, al lui Picasso și Pascin care, la moduri diferite, îi rămîn îndatorați nu pentru geniul lor, ci pentru formația și pentru concepția ce-au avut-o. „Îndelungata dereglare a tuturor simțurilor" pe care o invocă Rimbaud ca scuză, sau mai de grabă ca rațiune a ceea ce el numea „profeția" sa, nu era atunci realizabilă decît în cadrul, în atmosfera acestui cartier unde mai mișună încă, ziua, ca și noaptea, specimenele celor mai suspecți indivizi și chiar cei mai periculoși.
În serile cu ploaie sau cu furtună, era o încîntare să stai acolo, în fața acelor pînze, la lumina brutală a lămpilor cu acetilenă, și să reciți: „Un cer palid,

lăsat peste lume, ce moare de bătrîneţe, va pleca poate odată cu norii..." Pascin se întorcea acasă, la al cincilea etaj din bulevardul Clichy, după un ultim păhărel luat la Louise sau la tejgheaua unui bar în care fetele de culoare, ce le-aducea din cîrciumioarele de pe strada Pigalle, aşteptau să urce cu el etajele înaltei sale case cenuşii, ca să doarmă acolo în atelier. Dacă Picasso trăgea focuri de revolver în loc să-şi spună numele portăresei cînd se-ntorcea acasă, în piaţa Ravignan, Mac Orlan ruga stăruitor băiatul de noapte de la hotelul său să binevoiască a-i da cheia unei camere pe care n-o plătise. Bogat numai în speranţe, Modigliani încerca o ultimă şansă în cîrciumile de birjari, unde, pentru douăzeci de centime, oferea la alegere unul din minunatele sale desene. În sfîrşit, neştiind unde să se ducă de teamă ca domnul Gay să nu-l dojenească din nou că s-a îmbătat, Utrillo se lăsa să fie cules de sergenţii de stradă care-l duceau la comisariat în ciuda urletelor sale.

Din fericire, se bucura de o constituţie robustă. Să bea pînă îşi stingea setea i se părea firesc şi cînd, într-un loc primejdios din cartierul Goutte d'or, nişte vagabonzi îl legară de o bancă şi-l loviră conştiincios cu săculeţe de nisip, a căror supărătoare consecinţă este de a te expedia *ad patres*[1] fără să lase urmă de vînătaie, se întoarse desmeticit la *Casse-Croûte* şi goli pe loc trei sticle cu apă, pe care destul de prevăzătoarea soţie a domnului Gay le păstra în fundul unui dulap în perete, pe care nu crezuse necesar să-l închidă, ca pe celelalte, cu cheia.

Aceasta n-are desigur nimic comun cu tehnica „manierei albe" a pictorului. Totuşi, din felul lor de a se purta ne formăm o idee asupra anumitor oameni al căror mesaj constituie emoţionanta şi încîntătoarea raţiune de a exista. Arta pentru artă şi-a trăit traiul. Oare nu ne este suficientă dezminţirea pe care Rouault a dat-o maestrului său? Tre-

[1] Pe lumea cealaltă (N.T.)

uia să fi plătit un preț serios, ca să merite să pic-
ze și să încerce să se elibereze prin pictură de vi-
iile sale oricît de adînc ar fi ele înrădăcinate. Cel
ıai ciudat este că la origine, ambiția lui Maurice
›nsta mai puțin în a se exprima personal, cît în a
:lipsa pe Raffaelli, ale cărui mahalale melanco-
.ce, ¡fără să-și fi dat seama, aproape îl vrăjiseră.
›înețeles, nu era vorba de vreo influență. To-
ışi, nu se poate nega existența unor afinități în-
'e acești doi artiști. Dar „dolorismul" primului
: exercită foarte des în funcție de motivul ce își
ropune să-l interpreteze, în vreme ce al doilea,
in capul locului, nu vede în acest motiv un
retext de care se servește pentru a se mani-
esta.

u toate acestea, ce fidelitate față de obiect, ce
espect, ce dragoste pentru volum și arhitectură,
e supunere totală, exclusivă, tiranică față de
mănuntele cele mai umile, comunicînd operelor
ale un accent de autentică și riguroasă forță de
onvingere! De acolo a plecat. Mama sa, care i-a
.at primele noțiuni, nu era femeia care să aleagă
ntre două soluții pe cea mai ușoară. Lecția lui
)egas, ca și aceea a lui Lautrec, i-au folosit mult,
i fără să bănuiască de fapt că, transmițînd-o fiu-
ıi său, ca îl pregătea să nu se mulțumească nici-
dată cu aproximativul, îi transmitea bunul cel
ıai prețios cu care un artist, oricît ar fi el de mare,
: poate mîndri că l-a primit. Acesta-i motivul
- după cum se știe — că de cum a început să pie-
eze, din gratitudine față de Suzanne, Maurice a
emnat Utrillo V. El aștepta întotdeauna ca aceasta
ă-l blameze sau să-l încurajeze.

- Ah! exclama ca înfiorată. Cerurile sale! Sînt
olnavă de gelozie din cauza lor. Priviți! Și-s fă-
ute... din nimic. Ce miracol!

- Merge, răspundea Utrillo, care nu punea în asta
ici o răutate și care pe loc scotea din sertarul mă-
ıței de noapte o carte poștală, un compas și o
iglă, ca să stabilească pe carton dimensiunile nou-
ıi tablou ce-l va executa a doua zi.

aladon însă nu ezita să-l certe zdravăn pe Mau-

rice cînd, uneori, el îi prezenta o lucrare făcută de mîntuială.
— N-ai dreptul, protesta ea, să fabrici asemenea mîzgălituri. Continuă. Vom vedea unde ai să ajungi.
Utrillo o asculta tăcut, curăţindu-şi unghiile, apoi înhăţa paleta şi timp de cîteva zile muncea cu rîvnă, pînă cînd „ocupaţia" sa, cum îi spunea el, îi părea demnă de a fi mai bine apreciată.
Într-o zi, după ce coborîse din camera sa, de pe strada Junot, pentru a discuta cu mine despre pînza la care lucra, îmi spuse dintr-o dată cu un aer grav:
— Viaţa devine grea: banii sînt puţini.
Era în plină criză; tablourile nu se vindeau sau se vindeau prost.
Suzanne îl întrerupse:
— Cum aşa? exclamă ea. Banii? Mai întîi tu n-ai nevoie de ei. Ce-ai face tu cu ei? Te-ai duce să bei, nu-i aşa, să te-mbeţi, să te turteşti...
Utrillo n-a vrut să insiste; se îndreptă necăjit în direcţia camerei sale apoi, din capul scării ce-o urca sprijinindu-se de balustradă, începu să urle:
— Da, să beau, să beau... aşa cum spui. Pînă una-alta, cine-i acela care, întotdeauna, ţine la tăvăleală? Eu sînt acela!
Şi trînti uşa.

V

Confidenţa pe care mi-a făcut-o altădată Utrillo în privinţa lui Raffaelli ne lămureşte asupra „spiritului" sau mai degrabă asupra concepţiei artei sale, pe care Maurice a învederat-o de timpuriu cu atîta fervoare şi apoi cu încăpăţînare. „Da, a exclamat el în taină, Raffaelli mă uimea cel mai mult. Nu mă gîndeam decît să ajung într-o bună zi la fel de îndemînatec ca el... Numai că, a adăugat el, ca şi cînd ar fi vorbit cu sine, Suzanne îmi interzicea acest lucru şi trebuia pe ascuns, cum o fac acum, să-mi dau părerea despre el..."
Fără această interdicţie pe care Valadon o punea în calea aspiraţiilor juvenile ale fiului ei, ne putem întreba dacă acesta nu s-ar fi îndepărtat de la

drumul cel bun. Maurice avea teamă de mama sa. El o considera, pe bună dreptate, o foarte mare artistă și nu întreprindea nimic fără s-o consulte. „Nu. Nici un Raffaelli. Tu valorezi mai mult", spunea Suzanne. Ea se gîndea la Degas, la Lautrec, la Renoir, și după exemplul lor înțelegea să-l formeze pe Maurice ca, mai tîrziu, să aibă lecția lor prezentă în spirit. Fiindcă Utrillo tot prinsese gust pentru pictură, nu era mai bine să țintească mai sus? Maurice încerca zadarnic să nu se lase convins de necesitatea de a exclude pe Raffaelli din Olimpul unde îl plasase, intransigența Suzannei Valadon sfîrșind prin a-i deschide ochii. O pînză, totuși, pe care trebuie s-o fi pictat fără știrea mamei sale, ne face uneori să regretăm că Utrillo n-a perseverat în admirația sa. Această pînză reprezintă o boxă de portar a cărei fereastră deschisă dă într-o curticică unde se veștejesc niște umile flori, în glastre, și niște arbuști prăpădiți. Ea transpune, într-un mod fericit, temele pe care pictorul mahalalelor și al cîrciumilor mizere le-a reluat ca subiecte de nenumărate ori. Chiar și aici, în această operă de inspirație directă, dar intens expresivă, Utrillo își depășește modelul. Simțim că este cu totul cufundat în mediocra și sfîșietoarea adeziune a geniului său la dureroasele, cotidienele și mizerabilele nevoi ale unei existențe fără orizont.

Or, acesta era tocmai „climatul" pe care Valadon nu-l vroia de loc pentru Utrillo, de teamă să nu se complacă în el, pentru a sfîrși prin a se nărăvi cu el. Pictorul pe care-l presimțea în el nu-și sacrifica oare pentru o aprindere de tinerețe un viitor ce promitea reușite mai ample, mai strălucite? Femeie energică, pe care nici un raționament nu reușea s-o clintească din hotărîrile luate, Suzanne a ținut piept modei încă foarte vie a școlii naturaliste și înclinării secrete și periculoase pe care aceasta părea s-o exercite asupra fiului ei. Modele — ca și caravanele — trec. Nu Valadon era cea care ar fi încercat să li se opună. Ea își iubea și respecta prea mult arta sa, ca să se mai

gîndească să le bareze drumul. Nu te ții de o modă cînd ai conștiința că posezi o personalitate. O creezi după propria ta imagine, și-i lași pe cei ce sînt incapabili să se agațe de prea strălucitele seducții ale modei.

Una din marile șanse ale lui Utrillo a fost, fără îndoială, aceea de a fi întîlnit în persoana mamei sale o ființă atît de excepțională pentru pasiunea ce i-o inspira pictura. Că bea, că se întorcea beat-mort în strada Cortot, o neliniștea mai puțin pe Suzanne decît dacă l-ar fi văzut la remorca — și ea avea un rîs strident — unui Maestru nedemn de el. Multe i s-ar putea reproșa lui Valadon, dar nimeni nu poate contesta meritul de a-i fi trezit lui Maurice interesul pentru principii pe care, poate, singur nu le-ar fi adoptat și nici nu le-ar fi ținut ca sfinte. Facilitatea, trucul, dragostea de cîștig și „combinația" n-au tentat-o niciodată pe această femeie și nici nu le-a tolerat în anturajul ei. Să uităm legenda beției lui Utrillo. Care pictor în locul său n-ar fi renunțat, pentru sumele ce i se ofereau și pentru chefurile cu roșu vîrtos, la satisfacția ce ți-o procură lucrul? Fără îndoială, și destul de des, „Maumau", pe care-l pîndeau circiumarii din dosul tejghelelor, s-a lăsat atras de propunerile lor. A lucrat la iuțeală cantități de mîzgăleli de o regretabilă facilitate. Dar în schimbul unuia din aceste triste lucruri, pentru cîte capodopere desăvîrșite nu și-a rezervat el timp ca să le ducă la bun sfîrșit? Cum, autorul *Bisericii Saint-Séverin*, de pildă, sau *Saint-Nicolas-des-Champs* este același cu cel al schițelor pripite din care circiumarii din Montmartre păstrau, în camerele din dos, zeci de replici? Desigur! De altfel, ceea ce îl împingea pe Maurice să dea gata în cîteva ore una sau două din acele pînze ce au riscat un moment să-l discrediteze nu era decît pasiunea sa funestă. „În cursul anului 1911 — menționa el în autobiografia ilustrată de Tiret-Bognet — am încercat în existența mea unul din acele șocuri care, prin repercusiune, a avut asupra vieții mele

consecințe teribile, în sensul că m-a condus spre depravare, împingîndu-mă spre una din acele creaturi de plăcere, periculoase și perfide, a cărei maturitate focoasă, avidă de a aprinde tineri sănătoși la minte și la trup cu o licărire infernală de luxură etc."

Or, această „creatură de plăcere", cum îi spune fără s-o numească, nu-i ceda poftelor decît în schimbul unui tablou, pe care-l agăța pe pereții barului său, a camerei sau a sufrageriei sale. Unele din aceste lucrări nu sînt întotdeauna lipsite de interes. Maurice le executa la *Casse-Croûte*, în timpul după-amiezii, și ieșea apoi prin fereastră, cu pictura încă umedă, pe care, ca un îndrăgostit, se ducea s-o depună la picioarele frumoasei sale. Noi toți o cunoaștem, în *la Butte*, pe această dulcinee de la care, mai tîrziu, Paul Guillaume a cumpărat cartoanele pictorului, plătindu-le cu bani gheață. Se află, printre ele, vreo douăzeci de cea mai bună factură posibilă, căci — cu toată orbirea sa pentru această pricepută negustoreasă — Maurice folosea, ca să le picteze, toată conștiinciozitatea pe care Valadon, de la început, i-a întreținut-o.

Nu exagerez deci afirmînd că, fără influența mamei sale, Utrillo n-ar fi fost poate conștient de dificultățile materiale pe care avea datoria să le învingă. Ajutat de dragoste el izbutea să le învingă și, cînd dragostea încetă să-l exalte, vinul, pe care de altfel n-a neglijat să-l absoarbă în tot timpul acestei crize erotice, îl reda lui însuși în munca sa de iluminat. Exceselor de băutură — adesea cele mai josnice — le datora o parte din geniul său. Totuși, în timpul beției, nemaiavînd nici un control asupra sa, vecinii nu se jenau de loc să-l trateze ca pe un nebun. Și asta, departe de a-l îndemna să se supravegheze mai mult, îl arunca în asemenea furii încît într-adevăr risca să-și piardă rațiunea. „Sănătoși la minte și la trup", a spus el despre tinerii pe care „maturitatea focoasă" a Mariei îi atrăgea în văgăuna ei. Aceste cuvinte îl obsedau. „Sînt în Charente", îmi scria

el după război, subliniind *Charente* cu o dublă trăsătură de creion colorat și notînd pe marginea scrisorii: „Rog a nu se confunda cu Charenton[1] ..." A avut întotdeauna teama de a nu fi „sănătos la minte". Într-adevăr, în curioasa autobiografie pe care într-o zi a avut ideea s-o redacteze pentru lămurirea contemporanilor săi, citim: „Am fost, după spusele idioților din mulțime, considerat nebun. Or, am fost condus la Villejuif nu ca un *alienat*, ci ca un nervos excitat de țipetele mulțimii indignate, care au fost cauza internării mele, de unde plec astăzi liber de orice angajament". Îl vedem parcă și acum asurzit de aceste „țipete" și neștiind unde să se refugieze. Zadarnic fuge sau se năpustește deodată asupra calomniatorilor săi, amenințîndu-i că-i spintecă, țipetele scoase de ei nu slăbesc deloc. Iar pictorul, a cărui excitare crește în măsura în care mulțimea îl hărțuiește, se comportă în așa fel încît intervin agenții și-l conduc — deși numai *nervos* cum se pretinde — în arestul poliției.

„Niciodată Utrillo n-a fost nebun, a scris — la rîndul său — Edmond Heuzé. Ca toți alcoolicii el avea crize de delirium-tremens, care se manifestau mai ales pe stradă; ceea ce însemnă că niște agenți îl adunau, îl duceau la comisariat și, după aceea, la ospiciul Sainte-Anne, unde ședea cîteva zile, atît cît era necesar pentru a-și calma surexcitarea nervoasă, datorată exclusiv băuturii, ca apoi să i se dea drumul.

Nu poate fi comparat întru nimic cu Van Gogh. De altfel chiar la Sainte-Anne, Utrillo picta. A făcut acolo chiar niște picturi excelente. Legenda nebuniei sale a fost inventată în întregime de către oameni interesați s-o facă.

Că are o doză de cabotinaj, nu e nici o îndoială; este un mic cusur ce l-a moștenit de la scumpa și marea noastră Valadon. Că s-ar fi pretat cu bună știință, pentru a fi lăsat în pace, la unele mici

[1] Ospiciu în imediata apropiere a orășelului Charenton-le-Pont (N.T.)

subterfugii, de aceasta sînt absolut convins, dar de aici pînă în a face din el un nebun este un drum lung.

Maurice Utrillo este un izolat voluntar, îi place, mai mult decît oricui, să trăiască cu visul său. Locuiește într-o lume aparte prin care o vede pe a noastră. Nu ne disprețuiește, nici nu ne iubește: ne ignoră. Bisericile noastre, casele, arborii, cazărmile noastre sînt pentru el pretexte de transpunere. Pentru a-și întreține visurile sau idealurile, el va bea; va bea pînă la îmbătare. Îmbătarea fiind pentru el singura stare în care putea trăi cu visele și geniul său.

Poeții nu sînt niciodată ființe ce corespund măsurii comune. De aceea sînt tăgăduiți, batjocoriți, ridiculizați sau tămîiați; dar niciodată ei nu sînt oameni neînsemnați, mediocri.

Îmi amintesc de unele reflecții pe care mi le-a făcut, întotdeauna, și în orice ocazie, ele purtau amprenta unei clarviziuni, a unui remarcabil simț critic. Să nu ne înșelăm, să n-avem naivitatea de a crede că, dacă în anumite împrejurări se bîlbîie sau pare că își caută cuvintele, ar fi din oboseală... ca să nu folosesc un alt termen. Este mult mai grav, este numai pentru că noi îl plictisim și speră, prin acest mijloc, să ne descurajeze. Utrillo n-are nevoie de ajutorul altora. El este un mare, un foarte mare artist. Geniul său n-are nevoie de nici o explicație, toate micile istorii mai mult sau mai puțin fanteziste, spuse sau scrise asupra lui, mai mult îl coboară decît îl urcă.

Împreună cu Corot, Van Gogh, Lautrec, el intră în marea familie a creatorilor, a acelora ce, nu datorează nimic Maeștrilor trecutului. El face parte din acești șaizeci de artiști într-adevăr autentici. Să-l admirăm și să-i respectăm izolarea.

De ce această furie de a ține cu orice preț ca un artist să fie neapărat un rătăcit. Este grotesc și fals. Aidoma lui Van Gogh și Lautrec, viața lui Maurice Utrillo a fost un calvar suficient ca să

nu mai fie necesar să adaugi nimic la realitatea lucrurilor."
Şi încă o dată, cum să nu ne gîndim la învăţătura primită de Utrillo de la mama sa atunci cînd se aşază să picteze în celulă, fără ca mediul ce-l înconjură să-l priveze de mijloacele sale? Dragostea pentru lucrul frumos, pentru treaba bine făcută, îl împiedică să se prăbuşească în nebunia celor internaţi aici. Se agaţă de lucru şi, oricare ar fi incidentele groteşti sau penibile ce se înmulţesc în jurul lui, nefericitul îşi păstrează deplina luciditate. Departe de a nu-şi găsi nici o vină, el se acuză dimpotrivă de neagra sa nenorocire şi se pregăteşte cu resemnare să lupte pînă la capăt. Nostalgia pentru Montmartre îi inspiră o mulţime de pînze de o sfîşietoare sensibilitate şi cînd ajunge să aibă în buzunar foaia de ieşire şi se simte — cum spune el — „liber de orice angajament", se reîntoarce în Montmartre — cu hotărîrea de a nu mai recade în viciul său — unde, din nefericire, tentaţiile sînt atît de frecvente, încît trebuie să cheltuiască un „curaj supraomenesc" ca să nu sucombe în ele.

E posibil că nu s-a ţinut îndeajuns socoteală de prezenţa lui Utter în intimitatea Suzannei Valadon şi, indirect, în aceea a lui Utrillo căci, sub aparenţele sale de om jovial, nimeni nu avea mai mult echilibru, bun simţ şi o permanentă atenţie decît acest curios şi simpatic băiat. Din capul locului, el o convinse pe Suzanne că era pictoriţă şi o determină, în acelaşi timp, să renunţe la sculptură şi la pastel, a cărei manieră o împrumutase de la Degas. Dacă Maurice — după cum susţine Heuzé — îi datorează lui Utter faptul că a tradus prin refulare în pînzele sale din „perioada albă" chinul ce-l întuneca, este posibil că Valadon n-a cucerit în întregime locul ce-l ocupă astăzi decît graţie influenţei uneori deconcertante a celui de al doilea soţ. Cu el nu puteai să nu reuşeşti în ceea ce-ţi propuneai. Experienţa sa de viaţă, precum şi, în ceea ce priveşte femeile, natura sa

descurcăreață, grija pentru „randament", îl indicau foarte bine pentru a face ordine în strada Cortot. Trebuia un om în această casă, căci Maurice cu natura sa anxioasă și Suzanne, cu caracterul ei capricios și pripit, n-ar fi putut, poate, niciodată, să facă dovada acelei „îndelungate răbdări" care, după Buffon, este proprie geniului.
Valadon trăia atunci cu un om de treabă, domnul Mousis, care o luase de soție și care pe bună dreptate, alarmat de beția crescîndă a lui Maurice, a refuzat categoric să-i dea numele său. Or domnul Paul Mousis, așa cum insinuează Tabarant, număra printre amicii săi pe „spaniolul Miguel Utrillo, om de litere, ziarist, pictor, arhitect... ce trăia în Montmartre ca un adevărat montmartrez, pînă într-atît incît avea o cameră la *Moulin de la Galette*".
O pagină pe care George Moore o consacră, în „Memoriile vieții mele moarte", amicului său Paul Alexis, ne destăinuie modul jumătate burghez, jumătate boem, în care trăiau atunci în Montmartre menajele artiștilor: „Domnul și doamna Paul părăsesc cu greu patul către amiază, lucrează în lene, își iau dejunul și sorb cîteva păhărele. Vin cîțiva prieteni, apoi, către orele patru, Paul se așază să-și scrie articolul pe care-l termină către vremea cinei. Iau cina și hoinăresc pînă cînd sună ora pentru Paul să-și ducă articolul la ziar. Își pierde timpul în biroul redacției sau la cafenea pînă ce se culege textul și, după ce-l corectează, intră într-una din numeroasele cafenele din cartierul Montmartre, fumînd foarte mult, urcînd apoi spre *Butte* către ora trei sau patru dimineața". Se hoinărea mult pe vremea aceea. Oare acesta să fie motivul pentru care Miguel Utrillo s-a hotărît în cele din urmă să-i ofere Suzannei satisfacția ce nu reușise să i-o procure soțul ei? Oricum, în anul una mie opt sute nouăzeci și unu, douăzeci și șapte februarie, generosul amic al casei îl recunoscu pe Maurice ca fiu al său, la primăria celui de al IX-lea arondisment.

Iată textul actului de recunoaştere publicat de Tabarant:

„Anul una mie opt sute nouăzeci şi unu, în douăzeci şi şapte februarie, actul de recunoaştere al lui Maurice, de sex masculin, născut la douăzeci şi şase decembrie una mie opt sute optzeci şi trei şi înscris la douăzeci şi nouă următor la a optsprezecea primărie ca fiu al Mariei[1] Valadon şi din tată nedeclarat.

Întocmit de noi, Charles-Paul-Auguste Bernard, ajutor de primar, ofiţer de stare civilă al celui de al nouălea arondisment din Paris, în urma declaraţiei făcute de Michel Utrillo, în vîrstă de douăzeci şi opt de ani, ziarist, bulevardul Clichy 57, care recunoaşte ca fiu al său pe sus-zisul Maurice.

Fiind de faţă Charles Mabaut, în vîrstă de patruzeci şi patru de ani, funcţionar, domiciliat în Paris, în fundătura Rodier 5 bis, şi Félix Dunion, în vîrstă de patruzeci şi patru ani, chelner, strada Saint-Rustique nr. 3, care au semnat cu declarantul şi cu noi înşine, după citire.

Paris, 8 aprilie 1891.

Primarul.

Şi astfel, continuă Tabarant, Miguel Utrillo y Molins, născut la Barcelona la 16 februarie 1863, a devenit tatăl legal al copilului Mariei Valadon, pe care n-a vrut să-l recunoască Boissy, tatăl natural".

De ce să nu admitem, dacă există o legendă, că ea se datoreşte numai intervenţiei lui Utter în existenţa Suzannei Valadon? Unele fiinţe sînt atît de bizar însemnate de soartă, încît nu i se pot sustrage; lucrul cel mai extraordinar, după părerea mea, este că, neavînd nimic spaniol decît un nume de împrumut, Maurice, în portretul făcut mai tîrziu de Utter, a devenit pînă la urmă un adevărat personaj din Cervantes sau Quevedo. Mimetism? Asimilare? Degeaba cercetez, mărturisesc

[1] Marie-Clementine Valadon a pictat sub numele de Suzanne Valadon (N.T.)

turisesc că nu înțeleg... dacă nu cumva, printr-una din obișnuitele lui intervenții pline de răutate, autorul portretului n-a vrut să-i arate Suzannei că nu fusese de fapt tras pe sfoară de această edificatoare poveste. În cazul acesta, trebuie să conchidem că în ciuda generoasei sale firi, Utter nu s-a putut opri să nu considere suspecte relațiile pe care mama lui Maurice le-a întreținut — pe vremea excelentului domn Mousis — în cercul prietenilor ei intimi. Maurice, firește, n-are nici un amestec, dar îmi amintesc că, un an sau doi înaintea morții Suzannei Valadon, adevăratul fiu al lui Miguel Utrillo, rugîndu-mă să-i înlesnesc o întrevedere cu ea, aceasta m-a pus să jur că niciodată nu-i voi sufla lui Utter o vorbă despre asta. Ea se temea ca el să n-o împiedice să-l primească pe băiat și, deși locuia singură în casa aceea mare din strada Junot, frica și tulburarea de care am văzut-o cuprinsă m-au surprins.
Era un povestitor deosebit de strălucit acest Miguel Utrillo. L-am cunoscut la Barcelona unde, el însuși, mi-a vorbit de Valadon în cuvinte cu două înțelesuri și mă hotărîsem să nu mai revin asupra lor, dar, văzînd străduaniile tînărului catalan pentru ca „marea artistă, pe care tatăl său o admirase atît" să-l primească în atelierul ei, mai că-mi venea să cred că Utter nu greșise. Nu rămîne însă mai puțin ciudat faptul că, fără nici un motiv plauzibil, expresia picarescă a portretului corespunde ideii ce ne-o puteam face despre Utrillo din cauza numelui său. În această pînză, Maurice ne apare, cu vechea lui pălărie slinoasă și deformată, cu părul său lung, prea lung chiar, cu barba hirsută și privirea de halucinat, așa cum ieșea noaptea dintr-o cîrciumă înainte de a se prăbuși în șanț. El personifică în mod tragic toată sălbatica durere a anilor de mizerie și alcoolism din perioada „manierei albe". Cel pe care-l avem în fața ochilor este aproape un vagabond. Traversa atunci, notează Tabarant, „o epocă de boemă alcoolică deosebit de excesivă, semnalată aproape în fiecare

noapte «prin vreun incident dureros sau ridicul»". Or această faimoasă *manieră albă* a fost tocmai cea a marilor sale excese. „O beţie zilnic, nu se teme să afirme bine informatul meu confrate, şi, zilnic, o capodoperă!" Cum această perioadă se întinde din iarna lui 1907 pînă în toamna lui 1910, mă întreb dacă amicul meu Heuzé nu l-a întîlnit pe Utrillo în perioada de linişte, lungă de aproape trei ani, de după dezintoxicare. Totuşi, chiar dacă încetase să mai bea cînd venise în Montmartre în acei ani de mîntuire, Utrillo băuse prea mult pînă în 1904 ca să nu reînceapă.

Nu insist asupra acestui punct decît ca să-mi explic cum acest băiat genial de care negustorii şi cîrciumarii din Montmartre îşi băteau joc pe faţă a putut, de îndată ce a luat o pensulă în mînă, să compună asemenea tablouri. Geniul nu se explică, nu se poate explica niciodată. Cu toate acestea se întîmplă, la Edgar Poe de pildă, sau la Baudelaire, ca faptul de a-şi fi pierdut mama în condiţii atît de îngrozitoare în primul caz şi, de a o vedea remăritîndu-se prea curînd, după bunul ei plac, în al doilea, să determine o anumită stare sufletească ce permite toate ipotezele. Îi simţim mai aproape de noi, mai apropiaţi de ideea ce ne-o facem despre ei. Dar ca un pictor atît de excepţional ca acesta să nu datoreze decît alcoolismului faptul de a fi primul şi cel mai mare din generaţia sa, aceasta ne şochează şi, din mai multe puncte de vedere, ne dezamăgeşte profund. Se cuvine totuşi să-l apărăm arătînd că în cursul acelor blestemaţi ani de beţie şi desfrîu, umilinţele la care a fost supus l-au făcut să caute în pictură unica consolare de care avea nevoie, ca o reacţie împotriva indiferenţei, prostiei sau urei oamenilor ce-l înconjurau.

Această strofă a lui Baudelaire semnala încă de pe atunci anumite nedreptăţi:

Tous ceux qu'il veut aimer l'observent avec crainte
Ou bien s'enhardissant de sa tranquillité,

Cherchant a qui saura lui tirer une plainte
Et font sur lui l'essai de leur férocité[1]

Dovada este atît de evidentă încît în momentul în care nu mai poate rezista, temîndu-se în mai multe rînduri să nu-și piardă mințile, el roagă să i se vină în ajutor pentru a-l interna într-o casă de sănătate.

Scrisoarea trimisă din azilul de la Villejuif gazdei sale, domnul Gay, merită să fie amintită:

„Este regretabil, mărturisește nefericitul, că faptele triste ce s-au petrecut m-au adus aici. M-aș simți așa de bine lîngă voi, instalat în camera voastră, transpunînd pe pînză un drum cu case văruite..."

În ianuarie 1918, o nouă scrisoare, adresată lui Dellone: „Stimate Domnule, sînt într-o stare bolnăvicioasă de enervare și depresiune fizică, intelectuală și morală, tot ce poate fi mai îngrijorător. Trebuie neapărat să mă îngrijesc. Am scris mamei să vă comunice, ea care cunoaște atît de bine starea de decădere în care mă aflu. Nu mă voi putea achita îndeajuns de bunătatea dumneavoastră, dar trebuie să mă îngrijesc — insistă el. Asta neapărat..."

Iată drama.

Atîta timp cît Valadon lua asupra ei sarcina de a-și încredința fiul medicilor pe care-i cunoștea, acesta se simțea întotdeauna oarecum protejat împotriva teribilelor consecințe ale exceselor sale de băutură. Or Suzanne se afla, în ianuarie 1918, la Belle-ville-sur-Saône unde soțul ei, Utter, fusese repartizat, la întoarcerea de pe front, regimentului 158 de infanterie, iar Maurice, rămas singur, n-avea altă șansă de a ieși din încurcătură decît adresîndu-se omului cumsecade la care se refugiase în ultima vreme. La ce bun să cauți altă

---

[1] Cine-i e drag se teme de el, și fiecare / Jignit de liniștita-i cu sine împăcare,/ Și căutind să-l cruțe și să il uite, parcă,/ Răbdarea cu cruzime sălbatecă i-o-ncearcă. („Tîlmăcire" de Tudor Arghezi, „Scrieri", vol. V, p. 24, *Binecuvîntarea*) (N.T.)

cauză, mai directă, pentru geniul lui Utrillo? Pictorul nu ignorează meteahna ce-l copleşeşte şi, cu tot dezgustul şi groaza pe care i le inspiră, ştie că niciodată nu va putea scăpa de ea.

Chiar de n-ai fi deloc sentimental, această dramă nu este mai puţin sfîşietoare, în profunda ei tristeţe, în implacabila ei înlănţuire. Dacă Lautrec s-a omorît prin abuz de alcool şi de femei, a făcut-o cu bună ştiinţă, din cauza diformităţii sale fizice. Un preot care l-a dojenit îndelung din cauza vieţii scandaloase şi i-a atras atenţia asupra pericolului ce-l pîndea, şi-a atras acest răspuns: „Ei! da, părinte, dar nu vă înspăimîntaţi, îmi sap groapa cu coada mea". Acest aspect *monstru* nu există la Utrillo. Cei ce l-au cunoscut cînd era adolescent spun cu toţii că era un băiat înalt, brunet, a cărui timiditate îl făcea simpatic numaidecît. Era făcut să reuşească în viaţă, cînd a înţeles dintr-o dată că e stăpînit de o forţă obscură de distrugere. Cine-şi poate imagina emoţia, teama, spaima, disperarea unei asemenea perspective? Băutura nu constituie un viciu inacceptabil. Beam cu toţii şi încă destul în Montmartre, dar beţiile ce le trăgeam n-aveau pentru cei mai mulţi dintre noi nici un fel de importanţă, în vreme ce la Maurice ele erau însoţite de adevărate crize de furie. La început, Suzanne i-a ascuns originea răului său. Totuşi, în cele din urmă a descoperit-o şi asta îl copleşea de-o tristeţe pe care ore întregi nu putea s-o alunge. Ar fi trebuit să nu trăiască în Montmartre, unde cîrciumile sînt atît de numeroase, contribuind la reputaţia lui deocheată. În aceste condiţii, era deci fatal ca Utrillo să se îmbete în ciuda hotărîrilor ce le lua a doua zi după fiecare beţie, jurîndu-se să le respecte. Jurăminte de beţiv! Vai! n-are nici o însemnătate faptul că la început nefericitul s-a forţat să nu-şi calce promisiunea şi că a evitat cîtva timp cu grijă numeroasele ocazii ce i se ofereau. Montmartre rămîne o ţară a vinului.

Uite-o frumoasa vie!

cînta Bruant. Toată lumea cînta împreună cu

el sau relua în cor „la pomponette"[1], refren intonat la fiecare pahar de cîrciumarii care turnau de băut la toţi pe rînd. Iată de ce Suzanne îl încredinţa pe Maurice domnului Gay, recomandîndu-i să-l împiedice să iasă. Domnul Gay mi-a spus-o de zeci de ori: „Îl făceam să înţeleagă că nu trebuie să bea prea mult şi el m-asculta. După fiecare pînză terminată, îi dădeam — fireşte — kilul său de vin roşu, şi-l împiedicam să-l soarbă dintr-o dată, dar erau unele seri cînd nimic nu-l putea reţine. Zadarnic îl arestam în odaie, fugea pe fereastră, şi cînd mi-l aduceau în zori în halul pe care vi-l puteţi închipui, era primul care recunoştea că greşise şi se jura pe capul mamei sale că nu va mai reincepe..."
Aceasta e intr-adevăr drama. Incercînd să reziste demonului său, Utrillo se aşeza atunci să picteze şi toate grozăviile din ajun i se ştergeau din memorie. Picta tocmai ca să nu se mai gîndească la ele. Dar pe măsură ce soarele apunea, tentaţia reapărea irezistibil. Şi cum începea gazda sa să sforăie în camera vecină, el trecea peste bara ferestrei, sărea în curte şi, urcînd strada Mont-Cenis, se înfunda în cîrciuma Mariei Vizier, unde era întotdeauna sigur că-i regăseşte pe pictorul Tiret-Bognet şi pe amicul său Jules Depaquit. Cel mai grav şi mai surprinzător era că oriunde încerca cineva să-l sechestreze, Maurice reuşea întotdeauna să înşele supravegherea paznicilor, pentru a fugi la cîrciuma cea mai apropiată. Fără luciditatea ce o păstra în orice clipă asupra deplorabilei sale conduite, ar fi putut — ca atîţia alţii de o seamă cu el — să savureze plăcerile interzise pe care ni le procură vinul. Or zadarnic deşerta sticlă după sticlă, o voce pe care o recunoştea imediat după accent răsuna tainic în el şi, ca să scape de reproşurile pe care nu înceta să i le facă, continua să bea pînă se prăbuşea, pierzîndu-şi orice demnitate.

---

[1] Cîntec la al cărui refren fiecare trebuie să golească paharul (N.T.)

Corbul lui Edgar Poe și sinistrul său *never more!* nu avut un rol asemănător în viața lui Utrillo. „Tenebrele și nimic mai mult", gemea poetul. În mijlocul acestor tenebre în care pictorul se zbate, vocea conștiinței sale încearcă să-l pună în gardă contra lui însuși și repetă fără să obosească că e prea tîrziu ca să se mai lecuiască de un asemenea viciu și că, dacă continuă, niciodată — nu, niciodată — nu va mai putea să-și stăpînească pasiunile. L-am văzut pe Maurice astupîndu-și urechile pentru a nu mai auzi ce-i spunea vocea interioară, apoi izbucnind în invective și pînă la urmă dedîndu-se la cele mai absurde și mai înfricoșătoare provocări.
„Eu, dacă beau, o fac ca să mă-mbăt, nu ca să beau..." a exclamat odinioară cinic Verlaine, care n-avea ca Utrillo obsesia de a se ști predestinat celei mai cumplite decăderi. Și totuși -- cu toate cele ce s-au spus în privința asta — el încearcă mereu să lupte împotriva tentației, s-o respingă, s-o învingă și cînd își dă seama că nu va reuși, cu toate eforturile, el roagă, imploră, să fie internat, să fie salvat de el însuși, să ne fie milă de nenorocirea sa, de frica ce-l prinde dintr-o dată, să nu devină nebun...
Nu-i conferă oare asta o măreție în abjecția sa, un fel de puritate, de izbăvire, de inocență ce-l răscumpără de toate greșelile sale? Scriu clar „un fel de izbăvire". Fără ea s-ar fi prăbușit tragic în prăpastie. Dar dobîndise această izbăvire, în sensul creștin al cuvîntului, și orice spaimă am încerca văzîndu-l astăzi înclinat către o devoțiune exagerată, nu putem să nu admitem că niciodată n-a încetat să se știe și să fie realmente ocrotit. Ca să picteze Notre-Dame, Villiers-le-Bel, Saint-Séverin, Saint-Denis, Saint-Nicolas-des-Champs, catedralele din Chartres, Reims, Moulins, Bayonne, umilele capele albe din Corsica și din Bretania, bisericuța Sainte-Marguerite, unde au îngenuncheat fetele lui Bruant, și atîtea alte capele din Paris și de aiurea, cu acea fervoare și acel elan mira-

culos al sufletului, trebuia ca Utrillo să-şi fi păstrat credinţa din anii săi de copilărie.

VI

În aceasta stă totul. Credinţa ce urneşte munţii a ridicat aici o întreagă lume de urîţenii, de întunecimi, de murdării, ca să ajungă la douăzeci sau treizeci de capodopere, dintre care mai multe catedrale care se situează printre cele mai evidente. Pentru aceasta, n-a fost oare nevoie ca Utrillo să găsească forţa ce îi era necesară în adîncul fiinţei sale de a-şi răscumpăra dezordinile? Această convingere l-a susţinut întotdeauna. Ei îi datorează — aşa cum am încercat să arăt mai înainte — acea superioară intuiţie a celor mai omeneşti drame, întîlnindu-se în asemenea acţiuni cu un Dostoievski, de pildă, al cărui nume poate îl şi ignora. Nu eu sînt acela care pun în opera sa ceea ce anumite spirite pesimiste vor afirma că am văzut în ea, ci el, căci trebuie să fii orb sau de rea credinţă ca să nu vezi asta.

Din păcate, cine mai ştie
Dacă ştiinţa este pentru om o comoară atît de mare

a exclamat odinioară fabulistul, şi niciodată n-a avut el mai multă dreptate. Din păcate? Cu atît mai bine. Căci excepţia împinsă pînă la acest grad ne scapă de nepricepuţi şi proşti, pe care un asemenea regret, dacă s-ar fi luat *ad litteram* n-ar fi pierdut ocazia să-l răspîndească din belşug.
Să rămînem deci la excepţie, mai ales cînd ea se manifestă ca în cazul lui Utrillo şi produce un asemenea pictor. Am spus că era aproape incult. Este un fapt pe care nu-l va tăgădui. Dar este totodată un noroc căci, dacă în admirabilele sale tablouri din „perioada albă" această absenţă a culturii i-a permis să se exprime pe deplin, ea nu l-a împiedicat întru nimic cînd a pictat Notre-Dame s-o abordeze cu o inimă atît de pură, încît i-o putem invidia.

Notre-Dame, iată-ți tovarășul. El aparține rasei umile ce a trudit fără să se plîngă ca să te ridice în Insulă[1]. Născut din popor, el a știut să rămînă în popor în sensul adevărat al cuvîntului, adică simplu și naiv, fericit de lucrul îndeplinit. El, care a fost luat drept un blestemat, n-a lucrat niciodată în silă. După mama sa, el nu te iubește decît pe tine. Către tine se îndreaptă în rătăcirile sale. Este evlavios ca un copil. Are candoarea copilului, mîndria și sinceritatea lui. De îndată ce-a știut să mînuiască o pensulă, a venit să-ți ofere tot ce se pricepe să facă. Sîrguința sa o dovedește; intenția sa de a te slăvi, ca în această pînză în care te-a pictat, înfiorată, sub mătasea strălucitoare a flamurilor, o afirmă fără sfială. Cu ce priviri mîngîietoare te-a contemplat! Cu cîtă tandrețe, care nu se mai întîlnește în vremurile noastre! Nu o dată s-a așezat la lucru, ci de zece, de douăzeci, de cincizeci sau de o sută de ori cînd, zdrobit de rele de tot felul, se punea sub ocrotirea ta. Notre-Dame, dacă cineva merită să stărui pentru el, dacă cineva are nevoie noaptea, cînd umblă, să aibe lumină, să fie apărat împotriva ispitei, împotriva răului ce-l asaltează necontenit, atunci acela este acest boem păcătos. Inima sa este deschisă milei tale, inima sa este mișcată de iertarea ta, și cînd, la capătul puterilor, el cedează viciului său infam, vezi cît îi este de mare remușcarea.

Și voi, bisericuțe atît de albe în verdeață, la jumătatea coastei unui colnic despădurit, în Corsica, în timpul unui scurt voiaj, v-a întîlnit pictorul în drumul său. Se credea izbăvit și, în pura voastră înălțare, n-a descoperit numai o suprapunere de planuri și volume, ci și o mulțumire fierbinte lui dumnezeu la care cu umilință și-a alăturat-o pe a sa. Vă amintiți de acea admirabilă compoziție din Murato a cărei manieră m-a făcut întotdeauna să mă gîndesc la aceea a unui Primitiv? Emană parcă din ea o lumină cerească, un ecou al sufletului și pînă și micii arbori, și zăpezile vîrfurilor,

[1] L'Île de la Cité (N.T.)

totul are aici aerul unei ușoare fluturări de aripi.
Cam în aceeași epocă, el aduse din Conquet o anumită bisericuță de o asemenea inocență, împodobită cu albul tencuielii — asemeni acelor velitori atît de țepene și scrobite cu care se gătesc femeile la țară — încît uită pictorul căruia îi aparține acest act de credință. Trebuie să te uiți mai bine, să te oprești la acest mic zid ce formează primul plan, la această arhitectură atît de robustă și totodată atît de fragilă, la acei arbuști grămădiți ca în retragere, ca să-l numești pe Utrillo.
Iar această capodoperă, tenace, construită din mortar și var, indestructibilă, cu turnulețul ei avîntat, cu clopotnița sa avînd acoperișul în formă de parapet, nu dovedește oare îndeajuns credința lui în dumnezeu? Totul, în structura și stabilitatea ei trainică, e o sfidare la adresa indiferenței veacului. Totul în ea este puternic și voluntar înălțat spre cerul larg și înalt pe care se sprijină. Este biserica din Villiers-le-Bel.
Iată dovezi, nu-i așa? care-și au importanța lor și care oricărui alt pictor în afară de el i-ar fi servit imediat la scoaterea în evidență a înaltelor sale concepții. Dar nu. Lui Utrillo îi erau refuzate aceste concepții sub pretextul că un bețiv nu poate aspira la ele. Să mori de rîs, nu alta. El care nu se încredința decît picturii și care, fără să spună nimic nimănui despre visele sale, accepta să rămînă închis săptămîni întregi ca să se adîncească în ele, tocmai el n-ar fi avut, chipurile, viață interioară; n-ar fi meditat asupra subiectului său! Ce ticăloșie! S-a făcut din el un fel de mașină de pictat, un automat. Unii au încercat să explice totul prin cartea poștală, fără să înțeleagă un singur moment că el trebuia să fie cu atît mai inspirat ca să compună, după asemenea documente, pînze pline de mister, de tragic, de emoție.
Am printre hîrtiile mele această declarație ce mi-a trimis-o Utrillo cînd i-am consacrat prima plachetă:
„În orice operă de artă, afirmă el, sentimentul

uman trebuie să apară înaintea oricărui sistem estetic sau metodă picturală".
E clar? Dar nu s-a ţinut seamă de asta. Adevărului i s-a preferat legenda şi, pentru că în aceste vremuri meschine în care trăim paradoxul triumfă, oamenii sau bazat numai pe el, ca să vadă în Utrillo o enigmă.
Cîte poveşti, jurînd că erau adevărate, nu s-au colportat în legătură cu acest om? Nu le pun de loc la îndoială. Totuşi, ce pot să însemne ele? Iată una:
În timpul războiului din 1914, pictorul, care scăpase de la o gazdă, ajunse pe *Colină*, la miezul nopţii, într-un hotel al cărui patron îl cunoştea, reţinu o cameră şi merse să se culce. Avea sub braţ trei tablouri pe care avea de gînd să le „mărite" a doua zi; dar cînd coborî, încălţat cu nişte pantofi scîlciaţi, patronul hotelului i-a atras atenţia pe bună dreptate că în ţinuta asta nu inspira cîtuşi de puţin încredere şi că îşi va vinde prost pînzele.
- Dacă-ai avea măcar pantofi, dragul meu, ai putea face faţă.
- E-adevărat, spuse Utrillo.
Ploua. Patronul se scărpină în cap şi, mirosind o combinaţie, îi explică:
-- Ţi-aş împrumuta bucuros pantofii mei, dar trebuie să plec în cursă, şi asta m-ar întîrzia. E cam plicticos.
Utrillo nu ştia ce să răspundă.
— Ascultă, îi spuse atunci individul, mi-a venit o idee. Fratele meu care-i în permisie, nu se dă jos din pat aşa de curînd. Încît, cum are nişte pantofi noi, o să-i iei, o să te duci să-ţi vinzi mîzgălelile, o să-ţi cumperi apoi nişte pantofi, şi-o să-i aduci pe-ai fratelui meu înapoi. E în regulă?
— Desigur, acceptă Utrillo.
— Nu-ţi pretind pentru seriviciul ăsta decît o pictură pe care să mi-o faci cînd te întorci.
Iată-l deci pe Utrillo înzestrat cu o superbă pereche de pantofi. Părăseşte hotelul, scapă de tablouri, la un preţ bun, apoi, foarte fericit, se duce să bea

un păhărel la cea mai apropiată cîrciumă. Acolo, ce s-a întîmplat? Ce catastrofă de cale ferată i s-a povestit pictorului şi în ce termeni? Nu vom şti niciodată. Dar Utrillo, îmbătîndu-se în ultimul hal porni ca un nebun şi toată ziua, rătăcind dintr-un bar în altul, nu se mai auzea decît el, scrişnind din dinţi, tîrîindu-şi picioarele pe trotuare, şi scoţînd „Pfu! Pfu!"-uri ca o locomotivă. Oamenilor uluiţi să-l vadă, la vîrsta sa, jucîndu-se de-a trenul, le spunea că s-a întîmplat un accident oribil, că locomotiva s-a prăbuşit de pe pod, aşa, (şi el cădea cu cele patru „roţi" în aer), că vagoanele au zburat în toate părţile (el îşi lua avînt şi se precipita), că, în fine, prăbuşite unele peste altele, strivite, distruse, fărîmiţate, nu mai rămăsese decît un singur călător.
Vai! la căderea serii, din pantofii ce-i fuseseră împrumutaţi nu mai rămăsese nimic sau aproape nimic. Cu tălpile tocite, cu tocurile scîlciate, cu tălpile găurite, el se prezentă la hotel, căută pe fratele patronului, şi, cum acesta intenţiona să-i dea o bătaie zdravănă, fugi numai în şosete ţipînd înfiorător.

*

Ei bine, ce dovedeşte această poveste decît că în asemenea momente Utrillo nu mai păstra măsura şi se comporta ca un alcoolic oarecare? El avea acea aptitudine a alcoolicilor de a îngroşa peste măsură faptele ce-l frapau, de a face din ele o întreagă lume. Dar apoi, după ce trecea criza, ce rămînea din asta? V-aţi pus întrebarea? Dostoievski, despre care am mai vorbit, n-avea oare aceeaşi facultate de a exagera senzaţia, de a o lăsa să invadeze totul înainte de a se răfui cu ea, de a-i pune stavilă în povestirile sale? Această furie, această excesivă dispoziţie de a se emoţiona, care îi venea de la epilepsie şi al cărei şoc îl resimţim la lectură, este cea care l-a dus atît de departe. La ce bun s-o negăm? Asta nu-l împiedică cîtuşi de puţin să rămînă un scriitor cu o forţă de evocare

prodigioasă și, fără îndoială, cel mai uman și cel mai veridic.
Or, Utrillo aproape niciodată n-a pictat decît într-o asemenea stare. Catedrala sa din Reims, a cărei bombardare pur și simplu l-a zdruncinat, n-are nevoie de comentarii. Vestea pe care i-au adus-o ziarele în 1914 i-a provocat — după spusele martorilor — o asemenea agitație încît lumea se temea să nu moară. Nu se gîndea decît la flăcări, la prăbușirea sinistră a acestui imens lăcaș și, ca și cînd el însuși ar fi fost atins în sufletul și trupul său de un asemenea dezastru, manifestă timp de mai multe zile niște semne atît de alarmante, încît oamenii n-au mai știut ce să creadă. Bău mai întîi ca să îndepărteze abominabila viziune, dar cu cît bea mai mult cu atît ea căpăta în ochii săi precizie, amploare, intensitate, și nefericitul, urmărit de groaza crescîndă a unui asemenea eveniment, nu se simți scăpat decît după ce a tradus-o în acea operă impresionantă în care catedrala, înconjurată în întregime de foc și fum, ne apare într-un groaznic incendiu.
Reims în flăcări — acesta e titlul tabloului — rămîne pentru mine una din acele pînze de valoare în care artistul își dezvăluie adevărata sa personalitate. Îl simțim în ea palpitînd cu toată ființa, fremătînd, arzînd de dragoste și de milă, izbucnind de furie. Ca și ea, el este prada răutății oamenilor, infernalei lor cruzimi. Dar poate mai era încă ceva, căci Utrillo avea un adevărat cult pentru Ioana d'Arc, care își unsese regele la Reims, și faptul de a ști că asemenea locuri sînt condamnate la pieire îi sfîșia inima cu o asemenea disperare, încît aduse în sprijinul artei sale o suferință nouă a cărei întindere numai el singur o putea atunci măsura.
Aspecte minore ale unui mare artist, vor spune unii. Fie. Dar acestui cult pentru Ioana d'Arc, a cărei oribilă statuetă de argint, cumpărată din bazarul Saint-Suplice, o păstrează, i se consacra în întregime și nu admitea niciodată ca cineva să-și bată joc de el. Aidoma copiilor bătuți care au undeva, ascunsă, o imagine căreia îi destăinuiesc mîhnirea,

sau o păpuşă hidoasă, pe care o leagănă şi asupra căreia îşi revarsă prinosul inimii lor, Utrillo purta, într-un buzunar al vechiului său veston, acea inocentă statuetă, iar seara, ca să doarmă, o aşeza lîngă pat. Putem astfel să ne imaginăm de ce în opera sa, el a ridicat atît de des, sub cerul liber, bazilici şi biserici, chiar capele, care, fără nici o altă valoare, au totuşi una în ochii săi, şi anume cea mai mare puritate care există.

Oh! acele ceruri ale lui Utrillo, acele ceruri plumburii, umflate de aburi groşi, plutind jos, copleşitori şi părînd mai mult că absorb lumina decît o răsfring, cît de greu apasă, la început, asupra operei sale! Unele palide, au în zori reflexe de ghilotină. Altele, prin sumbra lor densitate, îmi amintesc de acele mari holuri de gări în care fumul trenurilor pătrunde cu violenţă ca să formeze straturi de funingine. Sînt ele destul de expresive pentru sentimentele ce-l dominau atunci pe pictor şi-i interziceau să-şi schimbe felul de trai? Iată severa bazilică Saint-Denis, al cărei unic turn pătrat se detaşează brutal pe suprafaţa lor agitată, fără înseninări fireşti, aproape fără aer. Plan cu plan, ea îşi etalează vasta arhitectură din pietre înnegrite, în care vitraliile sînt ca nişte ochi de orb, iar porticele, lucind de umezeală, abise de tenebre. Ea acoperă toată întinderea cerului cu forma sa posomorîtă, îndesată, legată solid de pămînt, din care se înalţă cu greu. Iată, în atmosfera mohorîtă a unei zile de iarnă, o a doua imagine a aceleiaşi bazilici, dar văzută din flanc şi umplînd, de astă dată, aproape toată pînza cu acoperişurile sale şi cu contraforţii săi livizi. Cît de crud este deci realismul care-l obliga pe artist să se caute, ca un om beat căzut pe jos, prin puroi şi prin noroi! Pe acoperişurile oblice şi pe faţada tristă a navei, un palid reflex abia dacă împleteşte tonurile acelea mate. Nu luminează. Nu dă altceva decît o tristă aureolă şi, chiar pe pavaj, nu întinde decît o

lumină adormită ce îmbracă o singură casă albă din colţ, alături de care se află o cîrciumă.
Dar în curînd totul se trezeşte. O rază de lumină străbate acel opac semiîntuneric. El cedează locul unei lumini ce urcă în cer şi alungă, ca pe un vis urît, ultimele roşeţi întîrziate. Este o zi radioasă care urmează nopţii: acea zi corsicană cînd, în faţa bisericuţei din Murato, pictorul s-a simţit liber, sau a crezut într-adevăr că este liber. El, căruia nu-i plăcea să construiască decît planuri enorme, le inundă într-o lumină vie, jucăuşă, le distribuie prin mari mase regulate, determină greutatea şi volumul şi sculptîndu-le în această lumină care-l orbeşte atinge culmea artei sale. S-a sfîrşit cu apăsarea aceea din care nu se putea smulge. Poartă acum în suflet o voioşie de copil. Nu e decît dragoste şi puritate, şi cînd, după luni de lucru în care totul cîntă în opera sa, revărsîndu-se ca un izvor, cade iar în obişnuitele sale păcate, este prea tîrziu! Ştie care îi este drumul şi se ţine de el cu tărie.
Comparaţi Notre-Dame, împodobită toată cu dantela arcelor, a volutelor, a lobilor şi a rozetelor, cu patetica bazilică Saint-Denis. Ce deosebire! Ce uimitoare transformare! Descoperim aici poate aceeaşi materie consistentă, aceeaşi fermă concentrare în economia mijloacelor, dar spiritul s-a schimbat. Priviţi această aeriană şi magică întocmire, această graţie, acest elan, această credinţă în muncă şi această siguranţă la care nu ne-am fi aşteptat. Utrillo s-a dăruit cu totul. De la sfinţii de piatră, regii în armurile lor şi grupul celor trei îngeri, pînă la detaliile tratate fără nici o înfloritură, îl descoperim în sfîrşit aşa cum se cuvenea să fie şi cum s-a realizat în întregime mai tîrziu în cele două catedrale ale sale, cea din Chartres şi cea din Moulins.

Era pe vremea cînd Valadon, după ce se gîndise să-l însoare pe Maurice, se resemnase pînă la urmă, renunţînd la acest proiect, dat fiind că n-avea

nici o şansă de reuşită. Un model, Gigi cea brună, care între două şedinţe de pozat făcea menajul Suzannei, fusese întrebată şi nu răspunsese la început nici da nici nu, apoi, fără îndoială, ca să n-o mîhnească pe Valadon, nu mai pusese piciorul în atelier. Bietul Maurice! Îi plăceau femeile corpolente şi aceea pe care i-o alesese mama sa ar fi corespuns fizic gusturilor sale. Unul dintre nudurile pe care Suzanne l-a pictat după ea, întinsă pe un divan, este o dovadă. Am această pînză în camera mea de lucru şi trebuie să recunosc că, dacă intenţiile matrimoniale ale Suzannei s-ar fi realizat, Utrillo s-ar fi simţit foarte bine. Trebuie totuşi să cred că îngerul său bun şi-a luat asupra-i sarcina să-l salveze de o asemenea căsătorie, întrucît Gigi, gata oricînd să facă servicii, n-ar fi avut niciodată curajul să se opună pretenţiilor pictorului, cuprins pe neaşteptate de patima beţiei. Fac parte dintre aceia care gîndesc că norocul lui Utrillo a fost mai mare decît se presupune. Un Leprin, de pildă, care mergea pe urmele sale, a murit la spital la fel ca Modigliani. Pascin s-a sinucis. Alţii, în fine, ca Jean Launois căruia Salonul de Toamnă i-a făcut după război o splendidă retrospectivă, s-au stins în sărăcie înainte de bătrîneţe, în cele mai grele condiţii.

— Îmi place să simt tăria vinului aici — mi-a mărturisit Maurice arătîndu-mi cu degetul mărul lui Adam. Se simte vinul cum curge. E minunat. Clapa funcţionează...

Sau, într-o după-amiază, cînd îl priveam pictînd în camera sa din strada Labat:

— Albul de zinc îţi face sete. Habar n-ai! Şi cum îl pun mereu, pentru că-l cer, iată de ce mi-e încontinuu sete.

Este desigur o mare distanţă de la aceste cuminţi reflecţii la cele pe care „divinul Hoffmann", cum îl numeşte Baudelaire, le înşiră în *Kreisleriana*: „Muzicianul conştiincios, declară într-adevăr autorul *Povestirilor Fantastice*, ca să compună o operă comică trebuie să bea şampanie. El va afla în ea veselia spumoasă şi uşoară pe care o reclamă

genul. Muzica religioasă cere vin de Rin sau de Jurançon. Ca şi în adîncul ideilor profunde, există în ele o amărăciune îmbătătoare, dar muzica eroică nu se poate lipsi de vinul de Burgundia. El are ardoare entuziastă..." Asemenea idei nu sînt lipsite de fineţe. Totuşi, ce părere ar fi avut Hoffmann dacă ar fi putut prevedea că într-o bună zi un foarte mare pictor, care uneori pare descins din povestirile sale, nu simte dragoste adevărată decît pentru vinul roşu, fără să scuipe, ca să ne exprimăm vulgar, pe celelalte? Ca un adevărat german, abil şi metodic, el i-ar recunoaşte o aptitudine excepţională pentru toate speciile şi o perfectă înţelegere a resurselor prodigioase pe care ni le procură vinul cu cît bem mai mult din el. Asupra acestui ultim punct, totuşi, am certitudinea că numărul litrilor pe care Utrillo era capabil să-i înghită într-o noapte l-ar fi uimit peste măsură pe Hoffmann în ciuda calculelor sale.

Într-adevăr, toţi cei din Montmartre cunoşteau uluitoarea cantitate de „beaujolais" şi de „aramon"[1] pe care o putea bea Maurice, precum şi rapiditatea de necrezut cu care golea o cană.

— Nu, Maumau, s-a sfîrşit! exclama Marie Vizier la gîndul că o să-i bea tot vinul. Mamă-ta mi-a spus să te supraveghez.

Atunci avea loc marea scenă care se desfăşura de obicei în interiorul cîrciumei cu obloanele trase, din precauţiune, de către proprietară. Utrillo nu înţelegea.

— Ce mamă? bombănea el. Ce-ai cu mama?

Şi trecîndu-şi mîna peste faţă, el mai spunea după un moment de gîndire:

— Dacă refuzi să mă serveşti, nu vei mai primi niciodată o singură pictură de-a mea... Nici o guaşă, nici o schiţă. Gîndeşte-te bine, mi-e sete.

— Poţi să crăpi, îi răspundea Marie. Cît priveşte picturile tale, cum le spui tu, sau mai bine zis mîzgălelile tale, pentru cît valorează ele... Am să te arunc în stradă, cu ele cu tot. M-ai înţeles?

[1] Viţă de vie cultivată în sudul Franţei (N.T.)

De obicei, Marie sfîrșea prin a ceda, dar erau și nopți în care, patroana nemaivoind să știe de nimic, scena se schimba în melodramă. Un agent apărea dintr-o dată de sub oblonul ușii, apoi dispărea trăgînd în urma sa pe nefericitul Maurice, a cărui furie și ale cărui vociferări nu se potoleau decît la poliție după o viguroasă și clasică bătaie.

VII

Cîte extravaganțe au fost necesare totuși ca Utrillo să treacă de la cîrciumile din Montmartre la colecționari și ca la vînzarea prin licitație de la „Pielea Ursului" – la 2 martie 1914 — să se plătească patru sute de franci pentru una din „Notre-Dame"-urile sale! Artistul picta din 1903, dar acest succes n-a avut urmări. Într-adevăr, în aceeași sală de licitație, alte opere ale lui Utrillo au fost adjudecate — cîteva săptămîni mai tîrziu — la niște sume derizorii. *Biserica din Montigny*, între altele, a ajuns cu greutate la șaizeci de franci, iar speranța de a-și lichida stocul, pe care o nutreau cîrciumarii din Montmartre, se risipi aproape într-o clipă. Cine trebuia să pătimească din asta dacă nu pictorul? Dar pictorului nu-i păsa. Necunoscînd jocul combinațiilor ce l-ar fi transformat în vedetă, el nu lucra decît ca să bea și, departe de a trage un folos din vînzarea de la „Pielea Ursului", se descotorosea de pînzele sale de cum le termina.
Pictorul său, moș Gay, l-a reprimit la el, și, încercînd cu multă greutate să-l convingă, ținea sub cheie apa de colonie. Utrillo nu protesta. El accepta să i se boteze vinul, dar dintr-o dată își părăsea brusc gazda și, de la vecin, de la domnul Delloue, îi trimetea, printr-un copil, complimente ironice.
Domnul Delloue, anticar în strada Clignancourt, vindea și tablouri. El instală în prăvălia sa un pat pentru Utrillo care, fericit că are două domicilii — căci agenții îl vor soma să le indice doar unul, nu mai știa uneori unde se află și le părăsea

în cele din urmă pe amîndouă pentru restaurantul domnului Charles din strada Orsel.

Am cunoscut micul restaurant ţinut de Charles. Călcai acolo pur şi simplu pe pictură; avea atît de multă că nu mai ştia nici unde s-o agaţe. Mai dădea din ea clienţilor, sau se ducea s-o plaseze în oraş pînă în strada Italiei, unde domnul Nicolas — om foarte priceput — îi cumpăra pînze de Utrillo pe care nu mai aveai prilejul să le revezi. La acest simpatic şi descurcăreţ băiat am făcut într-o zi cunoştinţă cu un personaj ciudat care, din dragoste pentru artă, renunţase la fabricuţa lui de cremă de ghete, care mergea bine, ca să cumpere tablouri de Max Jacob. O febră parcă-i cuprinsese în cartier pînă şi pe oamenii cei mai potoliţi, încercînd să descopere vreun mîzgălitor pe care să şi-l asigure prin contract. Ah! ce plăcut era pe atunci să fii pictor în Montmartre! Ţi se acorda atenţie, erai poftit la prînz, la cină, ţi se propunea, cu discreţie, să te însori cu tînăra fată a familiei, iar cumetrele, în faţa porţilor, şuşoteau la trecerea ta:

— Dar, draga mea, este artistul cizmarului sau al vînzătorului de la debitul de tutun.

Numai dacă nu cumva apărea Utrillo, mergînd pe două cărări ca să le umple de consternare sau de mînie pe aceleaşi cumetre care, toate în cor, exclamau:

— Nenorocitul!

Într-adevăr, el avea o înfăţişare care-l punea într-o lumină proastă, cu pălăria sa terfelită, hainele pătate de noroi, pantofii vechi, cămaşa fără guler şi cu aerul său exaltat. Felul cum privea îi descuraja chiar şi pe cei mai îndrăzneţi. Cît priveşte vorbele pe care „Domnul Maurice" le adresa fără reţinere oamenilor cumsecade intîlniţi pe drum, nici ele nu erau prea liniştitoare. Sunau cam aşa: „Bandiţilor! Ei! Tîlharilor! Asasinilor! Ticăloşilor" sau şi mai rău cînd îl apucau toanele. Pictoraşii din *la Butte*, cunoscîndu-i obiceiul, nu se luau la harţă atunci cînd îi surprindea lucrînd acolo pe vreunul din ei. Îşi făceau repede bagajele,

se înfundau în prima cîrciumă întîlnită și numai după ce copiii îi informau în ce direcție o luase Utrillo se reașezau la lucru, ca și cum le-ar fi fost teamă.
Asta pentru că „Domnul Maurice" făcea urît la beție și pentru că năzdrăvăniile sale, atunci cînd din întîmplare se deda la ele, nu se terminau niciodată fără pagubă. Pretindea că în Montmartre era la el acasă și nu suferea ca cineva să picteze după natură subiectele sale favorite. Ce importanță avea natura! N-aveau atîta putere de sugestie ca să lucreze acasă, în cameră sau în vreo dugheană de vechituri, inspirîndu-se din documente. El le ținea pe ale sale într-un buzunar al vestei, le scotea, le arăta unul după altul fără să-l intereseze dacă era sau nu aprobat.
— Încearcă numai, zicea el oricui îi făcea observația că greșea atunci cînd se mărginea numai la cărți poștale. Dar încearcă numai, și vei vedea...
Și luîndu-și de-o parte interlocutorul, el încerca să-l convingă, pentru ca pînă la urmă să-l invite să plătească un păhărel. Lumea rîdea. Era luat în zeflemea, dar uneori lumea ceda insistențelor sale neobosite, căci neavînd nici o para chioară, se angaja să dea pentru un rînd de băutură o pînză sau un mic crochiu. Beat să cadă jos, executa acest crochiu pe loc, îl colora sumar, îl însemna cu scrisul său mare și pleca apoi mai departe.
— Asta-i! bombănea el, vorbind cu el însuși. Eh! ce murdărie! ce scîrboșenie!...
Unii pretind că atunci cînd era beat, avea un gust pronunțat pentru compozițiile în care străzi drepte, trasate aproape vertical, și scări periculoase, îi aminteau nenumăratele dificultăți ce le prezintă la urcare. Nu cred nimic din astea. Utrillo a arătat întotdeauna o vie predilecție pentru aceste perspective rigide și etajări de scări (din care cea de pe strada Muller ridică un obstacol de neînvins pentru bețivi, oricîtă bunăvoință ar fi avut ei). Înseamnă asta oare că el era numai un bețiv și că n-avea altă ambiție decît să numere treptele acestei străzi? Ar fi absurd. Că în încăpățînarea

sa intră şi o oarecare insistenţă de beţiv, asta aşa o fi, dar, după umila mea părere, la Utrillo ea este o dovadă a exactitudinii minuţioase care caracterizează întreaga sa operă. Ea face dovada totalei lipse de imaginaţie a lui; ea este, în acelaşi timp, o demonstrare şi o ilustrare a acestui lucru, căci, la acest grad de supunere, cine ar mai putea distinge naivitatea de talent? Las altora această grijă.
Vai! medicii militari nu întîrziară să greşească. Mobilizat în mai 1915, la cazarma din Argentan, Utrillo n-a fost reţinut, după examinare, într-atît starea sa se agravase dintr-o dată. Pictorul se reîntoarse deci la Gay, se închise în cameră, nu mai picta decît cazărmi, ziduri văruite şi ruinate, sate bombardate. Catedrala din Reims ne lămureşte asupra sentimentelor sale. Era înspăimîntat, doborît. Nu trăia decît în aşteptarea vreunui cataclism a cărui imagine apărea ochilor săi atît de oribilă, încît băutura nu-i mai ajungea. Pleca în afara Parisului, pentru a afla ce gîndeau oamenii; întrebările sale erau atît de surprinzătoare încît oamenii îl încărcau cu injurii. Asta devenise un obicei. Din cauza dispariţiilor sale, de care moş Gay pînă atunci nu se sinchisise prea mult, risca acum să fie închis. Dar la ce bun? Utrillo fugea, apoi — din scrupul pentru gazda lui — îi trimitea prin carte poştală veşti liniştitoare.
„Nu-s beat, scria el în grabă dintr-un birou de poştă din Saint-Denis sau din Saint-Ouen. Totul merge bine."
Ba mai mult — poate din răutate:
„Băut un singur rom". Dar semnătura sa mare, cu bucle încîlcite, contrazicea ceea ce o asemenea afirmaţie pretindea cu dezarmantă candoare. Am văzut aceste cărţi poştale pe care domnul Gay încă le mai păstrează. Sînt ciudate. Dovedesc prietenia pictorului pentru fostul sergent de stradă, dar îmi imaginez că stimabilul domn Delloue, la care — după cîte mi s-a spus — Utrillo devastase

tot înainte de a fugi, trebuia să fi primit scrisori asemănătoare, fie chiar numai în glumă.

*

Zilele treceau fără ca Utrillo să pară că se îndreaptă. Singur la Paris, într-un Paris rău luminat, sinistru, aproape pustiu, aventurile sale se terminau la postul din strada Lambert unde agenţii nu-l scuteau de bătăi, pentru ca a doua zi să-i dea drumul. Asta se întimpla de citeva ori pe săptămînă, pînă cînd acești domni, cuprinşi de dorința de a agăța pe pereţii lor, ca nişte burghezi obişnuiţi, tablouri de Utrillo, au devenit mai puţin brutali, propunînd pictorului să nu-l mai bată dacă consimţea să le dea o pînză. Utrillo se grăbi să accepte. I se aduseră cartoane şi culori, iar sergenţii pe deplin mulţumiţi de acest aranjament nu-l mai duceau pe artist la post decît cu mii de precauţii.
— Ia ascultă, cerea unul, să-mi faci o vedere din localitatea unde m-am născut.
Şi prezentîndu-i lui Utrillo o vedere dintr-o mahala sau dintr-un orăşel de provincie, stătea în picioare în spatele pictorului în timp ce acesta lucra.
Un altul îi prezenta o fotografie neclară, apoi un al treilea, iar cînd venea brigadierul, Utrillo trebuia să-i facă două tablouri, avînd în vedere gradul lui.
Îţi poţi imagina, după acest exemplu, numărul de pînze executate de pictor ca să-şi satisfacă clientela. El le repeta la infinit, fără cea mai mică convingere, şi, ca să nu greşească, cerea, din cînd în cînd, să i se cumpere băutură. Aceşti domni se învoiau pe dată. Se întorceau cu vin, şi Utrillo, după ce golea sticla, se apuca din nou de treabă.
Rezultatul: în 1916 artistul atinsese un asemenea grad de alcoolism încît a trebuit să fie internat la Villejuif. A stat acolo din august pînă în noiembrie, pictînd ca să-şi uite soarta tristă. El care semna: „Bun pentru muncă, a fost salvat de muncă. În ciuda acestei nenorociri, datorită muncii a putut să abordeze acea manieră mai vie, mai colorată, pe care a accentuat-o în urmă în profitul

artei sale. Lecţie tragică dacă poate fi considerată lecţie. Utrillo nu discuta deloc. El ţinu piept restricţiilor, şi cînd fu lăsat în libertate condiţională rămase atît de multă vreme sub impresia internării încît, de astă dată, s-a crezut că este vindecat.

— Mă-nţelegi? îi spunea mama sa. Te vor lua din nou dacă bei. Şi nu vei mai scăpa.

— Bine, răspundea Utrillo.

Şi ascunzîndu-se de toţi, în ciuda groazei de Villejuif, trimetea copiii să-i cumpere rom, de îndată ce pleca mama sa.

În asemenea condiţii, ce să mai speri? Utrillo cunoştea asta, dar, cum avea nevoie să bea ca să picteze, în curînd începu să se îmbete în public şi nu se mai întorcea acasă decît la trei zile o dată, sau la cinci, apoi dispărea din nou, căci amicul său Delloue sechestrîndu-l în strada Clignancourt, el se despărţi de Valadon care, puţin după aceea, părăsea Parisul. Ah! în seara aceea, ce disperare pe Utrillo! Este uşor de închipuit, căci l-am văzut o dată beat-mort în stradă. Delloue, nemaiputînd să-l ţină, l-a dus la hotel. Acolo mi-a dat Utrillo întîlnire. Mă dusei să-l văd.

— Ei, mă primi el aşezat în faţa şevaletului, cum îţi merge?

— Dar ţie?

— Boii!

— Cine anume?

— Toţi, strigă el... Asta nu mai e viaţă. E ocnă. Priveşte.

El îmi arătă la piciorul patului trei picturi proaspete, reveni la şevalet, bodogăni ceva, ridică capul, apoi dintr-o dată:

— Dă-mi albul, ceru el pe un ton dur. Ah! ei pe ăsta îl vor. O să vezi. Cum? E caraghios. Alb? Dar nu-i numai asta, drace!... nu-i numai alb pur... mai este şi verde, şi roşu? Ah! idioţii! Nu crezi?

— Fireşte, zisei, ca să nu-l contrazic. Ai dreptate. Lucrează fără să te ocupi de rest.

— Şi dacă mă înjură?

— Voi cumpăra chiar eu tablourile tale.

El se întoarse, mă privi cu seriozitate, apoi, ridicînd din umeri:
— Ce-ţi mai trece şi ţie prin cap!
— De ce nu?
— Nu, nu, spuse el. Ţie îţi voi dărui o pînză. Vrei? Primeşti? Lasă-mă trei zile şi o vei avea. Ţi-o voi aduce eu. Ţi-am promis-o. O vei avea la data... Şi, ştii, nu o maşinărie cum îmi cer toţi aceşti imbecili, ci un peisaj frumos, bine lucrat. Lasă pe mine.
— Mulţumesc.
— Oh! lasă asta.
— Ba da, Maurice.
— N-ai pentru ce.
După acest plăcut schimb de vorbe ne duserăm să bem. Utrillo se întoarse la hotel şi, în ziua hotărîtă, sosi la mine acasă, pe Quai aux Fleurs, într-o asemenea stare de beţie încît răscoli tot imobilul, căci căzu de cinci sau şase ori pe scară, fără să distrugă, ca printr-o minune, admirabila mică vedere a Morii[1] pe care, pictată chiar în dimineaţa aceea, o ţinea cu grijă de un colţ.
— Iată, făcu el.
— Dar intră.
— N-am timp.
Şi înmînîndu-mi cartonul care purta această dedicaţie neprevăzută: „Eminentului scriitor Francis Carco cu omagiile mele", coborî treptele ca un nebun, spre furia portăresei care, necunoscîndu-mi asemenea relaţii, crezu — văzînd a doua zi în camera mea această pictură — că era un tablou furat.
— Cum, furat? îi spun. Ştii să citeşti?
— Mă jigneşti, Domnule!
— Păi atunci!
— Citesc, declară ea cu o mimică de dezgust... Nu e prea cuviincios.
— Ce anume?
— Asta, Domnule.

[1] Moulin de la Galette (N.T.)

Şi foarte demnă, îmi indică cu degetul dedicaţia lui Utrillo:
— Haida de! făcu ea, între tineri care se respectă, ce înseamnă aceste omagii? Pictorul dumitale este desigur serîntit... sau dumneata... sau, la urma urmei, şi unul şi altul.
Această părere n-avea pe atunci nimic excesiv, cel puţin în această parte a oraşului, căci în Montmartre nimeni nu se jena să-l considere pe faţă drept imbecil pe negustorul de bibelouri care, descoperind un carton de Utrillo, se hotăra să-l cumpere. Anticarii din *la Butte* s-au considerat întotdeauna foarte şmecheri şi cînd „măritau" un tablou al acestui pictor, rîdeau cu hohote pentru ca apoi să-l înlocuiască în mod automat cu altul, ce-l ţineau în rezervă în prăvălia din dos. Pe acea vreme, toată lumea avea tablouri de Utrillo: portărese, grădinari, cîrpaci, agenţi de poliţie, fără să uităm cîrciumarii, pe pereţii cărora se puteau număra adesea cu zecile. Marie Vizier poseda o foarte frumoasă colecţie din „perioada albă", pe care mă tem că n-o aprecia la adevăratul ei preţ. Tablourile ocupau în întregime trei panouri din sala restaurantului, fixate direct pe zid, sau încadrate cu o veche baghetă din lemn negru aurit, care nu le punea cum trebuie în valoare.
Dar cine şi-ar fi permis luxul unei rame de epocă pentru o pînză de Utrillo? Ar fi costat mai mult decît pînza şi ar fi demoralizat -- ca să zic aşa -- piaţa. Într-adevăr, în Montmartre unde legenda pretinde că negustorii de băuturi sînt artişti în orele lor libere, ne putem întreba cînd sună aceste ore, căci niciodată n-am văzut pe vreunul dintre aceşti comercianţi de treabă manifestînd nici cel mai mic interes pentru cartoanele pictorilor. Le agăţau pe toate pe pereţi — bune sau rele — şi, fără să înţeleagă nimic, aşteptau liniştiţi momentul ca să se despartă de ele.
— Nu-i aşa? spuneau ei fără ocol. Trebuie să ai răbdare. În cazul lui Utrillo însemna — orice s-ar spune — a investi fără mare risc, avînd în vedere suma infimă ce i se plătea pentru pînzele sale,

caracterul ce-l prezentau și reputația ce încetul cu încetul se adăuga la numele artistului. Și totuși, ce sprijin ar fi găsit Utrillo la acești domni dacă fi trebuit să conteze pe ei? Toți s-ar fi spălat pe mîini. În 1918, Delloue, la care locuia Utrillo, spunea că este strîmtorat din cauză că trebuie să plătească pensiunea pictorului într-o casă de sănătate la Aulnay-Sous-Bois. Bietul om! Dacă ar fi să-l credem, Utrillo îl ruina, și cînd la sfîrșitul războiului el îi rezilie contractul, a fost un noroc ca Zborowski, care-l susținea pe Modigliani, să ia în sarcina sa pe „Domnul Maurice" și să-i verse cu mare greutate cîteva sute de franci lunar.
Era desigur mai nimic, dar în acel timp nimeni n-avea încredere în Utrillo. Zadarnic l-am prezentat unui amic foarte bogat ce căuta, ca toată lumea, să întrețină un pictor, amicul nu se hotărî deloc și preferă să acorde sprijinul său unui pictoraș fără viitor pe care-l întîlnise pe *Colină*, mîzgălind interiorul unei cafenele. Părea într-adevăr că Utrillo nu-și dezarmase încă destinul. Oricît de ciudat ar părea acest lucru, oamenii nu vedeau în el decît pe boem și nu pe admirabilul și prodigiosul artist a cărui nouă manieră răspîndea o strălucitoare intensitate.
Pare bizar? În fața peisajelor sale pariziene, a bisericilor, a cazărmilor, a spitalelor lui, ale căror înalte ziduri nu mai au uniformitatea și tragismul de odinioară, ci un echilibru surprinzător și o limpezime de factură și de expresie evidente, în fața străzilor sale de mahala cu vile atît de curățele, a arborilor săi lustruiți din spatele grilajelor, a cerurilor, a perspectivelor sale, amatorii, surprinși, se răzvrăteau. Ei găseau această manieră prea seacă, prea rece, îi preferau — și cu mult — pe cea precedentă, fără a voi să se oprească la ce oferea aceasta ca magic și ca excepțional. Cu toate acestea erau aceleași străzi, aceleași biserici. Erau, dincolo de porțile Parisului, aceleași piețete ale căror cîrciumi cu fațade de un roșu-brun te invită să intri, aceleași boschete cu gărdulețe verzi. Nu li se dădea nici o importanță,

încă nu se înțelegea că în acest decor atît de crud ca ton, atît de minunat descris și colorat, tragicul vremii se afirma așa cum era. După Dostoievski, nu se mai putea admite aventura bandiților moderni al căror automobil gri sau galben a apărut de pe prima stradă din dreapta pentru a se opri de-a lungul acelei banale fațade în fața intrării unei bănci sau a unei instituții de credit. Nu. Ce poveste! Nu se vedea decît acea fațadă recent zugrăvită, decît acele ziduri netede acoperite de olane, acele trotuare de ciment, acele magazine frumos aliniate a căror prezență nu ascunde nici un mister. Unde era Utrillo? Era căutat, erau întrebate pînzele sale ca și cum ar fi trebuit să răspundă și, cînd răspundeau sau lăsau să apară, cîtorva cunoscători personalitatea pictorului, ei nu țineau socoteală de asta și plecau dezorientați. Da, am spus bine: dezorientați. Este prima lor impresie, fără să descopere cu precizie că atracția și savoarea acestei noi maniere consistă în răceala sa extrem de evidentă, în acuratețea și conștiinciozitatea sa. De ce să nu recunoaștem? Lipsa de imaginație la Utrillo se arăta aici în notația minuțioasă a subiectului, în calchierea lui am putea spune, pînă cînd, din această copie sterilă, țîșnește dintr-o dată scînteia.

Din acest moment, cine n-a gustat oare, în aceste compoziții dezbrăcate cu bună știință de orice elocvență, tainica senzație de neliniște al cărei secret îl dețin? Cine a scăpat de ea? Cine nu i-a descoperit acea amărăciune subtilă,

Ca un aer impregnat de sare.

acea echivocă și surdă anxietate? Trebuie să-i fii contemporan. După Montmartre, ale cărui dărăpănături leproase dispăreau sub tîrnăcopul demolării, după zona și cocioabele lui, apărea în opera lui Utrillo mărturia indiscutabilă a evoluției sale. Este întotdeauna el, el singur, pradă tentațiilor. El care a fost izgonit și bătut, care a fost dus la poliție. În zadar picta ca odinioară, după documente, acum își dădea seama, în timpul escapadelor sale, că se schimbase ceva. Pe străzile negre,

pe care cîrciumile își țin luminile aprinse, ca niște faruri, pe care casele își desfășoară fațadele restaurate cu etajele închise, unde, din orice parte ai privi, se zăresc niște perspective trasate cu sfoara, un element nou intra în joc. El împrumuta fizionomiei Parisului de după război aspectul său parcă pietrificat în lumina electricității. În locul ungherelor întunecoase, a cotloanelor obscure și locuite de fantome, o arhitectură severă își stabilea planurile, liniile, volumele sale lipsite de amploare. Ea venea de pe lumea cealaltă ca să ia contact cu pămîntul, să-și sprijine pe el masa sa mediocră și goală, sonoră ca betonul. Nimic din acea dezordine exterioară de odinioară, din acele maghernițe afumate și sinistre. În barurile cu platforme luminoase, în prăvăliile fără stil și fără haz, în hotelurile cu apă curentă, Utrillo nu mai era acasă. El descoperea o lume stranie, clădiri înalte a căror construcție din cărămizi noi avea aerul că sîngerează, niște arbori pipernicițí în armatura lor de fontă, imense panouri — reclamă, lampadare gigantice, și, de la o fațadă la alta, rețele bine întinse de fire telefonice. Avea să închidă ochii în fața unor asemenea transformări? Nicidecum. El le adoptă fără greutate, înlocuind alburile ipsosului cu tonul viu al cărămidei, redresînd dintr-o dată vetustele sale ziduri umflate de igrasie, ruinate și crăpate pe care le zugrăvea cu alb văros. Era chiar așa de complicat? Șederile sale la Sannois și la Aulnay-Sous-Bois îl familiarizează cu decorul cam prea gol, prea uscat ce-l aștepta pretutindeni și pe care, din instinct, îl pătrunse sub aparențele de construcții ieftine, pentru a-i fixa sărăcia strîmtă, sentimentul și caracterul meschin. Îmi amintesc de una din acele construcții izolate, la o răscruce de străzi abia trasate, pe care artistul, dintr-un fel de presimțire, a tratat-o în noua sa manieră și din care a scos un tablou minunat. Întregul simbol haotic al parcelării este parcă rezumat acolo începînd cu fațada în piatră poroasă pînă la grădina uscată îngrădită cu sîrmă, și, pe deasupra acoperișului, înălțat pe o prăjină,

un drapel spălăcit. Cine ar fi îndrăznit dintr-un ansamblu atît de banal să scoată o operă de artă? Era nevoie de un Utrillo, cu naivitatea, candoarea și dragostea sa pentru detaliul precis și obsedant și cu nu știu ce banal sublim, cînd se simțea atras de aceasta. Înainte de a i se fi admis genul, el îl impusese, iar acei dintre admiratorii săi ce rămăseseră la zidurile lui crăpate, mînjite și decrepite, nu admiteau decît cu greu ca cineva să nu fi gravat și aici inscripții pe noua lor zidărie. Neghiobii! Pentru că acest pictor se întîlnise, după părerea lor, cu capodopere și pictase aproape la fel, ei îi refuzau acum să-și depășească epoca și să creeze — în atmosfera specifică — mediul, care mîine, desigur, va împrumuta ceva de la el pentru a se putea realiza o imagine veridică. Nu înțelegeau că am fi putut astfel să ne înzestrăm nepoții cu o operă pe care s-o continuie la rîndul lor. În fine tot ce Utrillo a pus în aceste pînze, elanuri, mărturisiri, confidențe, sarcasme, ei nu le mai regăseau în ele, și asta îi descuraja.

Ah! cît de banală este viața!

a exclamat Laforgue; trec zile, luni, ani fără să ne aducă nimic deosebit, pentru ca dintr-odată să ne tulbure obiceiurile și să ne răvășească totul din temelie! Utrillo ne-o demonstrează plastic. Lui, pictorului sordidelor cocioabe, maidanelor, cumplitelor cîrciumi de țară, speluncilor din cartierele sărace, nu-i mai plac decît construcțiile recente, terenurile parcelate, barurile spilcuite și acele străzi din Paris proaspăt gătite și lustruite. Mai mult încă, maniera sa, a cărei tușă brutală și delicată crea, după spusele amatorilor, un caldrece delicios, maniera sa s-a modificat cu totul. Ea nu mai sugerează, este ca o mașină, ea emite. Ea nu mai are același ritm. Ea nu mai are acel elan de odinioară, acea mișcare care antrenează totul, redat în pastă densă, acel lirism evident. O enumerare constantă, o analiză care reduce totul la nimic, în loc să facă din nimic o lume, o minunăție, un lucru metodic, au înlocuit vechile daruri. Ce păcat! Este oare posibil acest lucru?

Ce contrast, şi pînă la urmă cine este înşelat? Nimeni, răspundem noi, căci un artist ce s-a format absolut singur, ca Utrillo, care a scos din propria sa substanţă acele admirabile tablouri din „perioada albă", nu se putea închide definitiv într-un singur gen. Sinceritatea sa ne-o dovedeşte. Ea n-ar fi acceptat să exploateze o manieră, sau să inducă în eroare printr-un brio de circumstanţă. Nimeni n-are mai puţin brio decît acest pictor. El îşi trăieşte viaţa, iar arta, ce depinde de ea, îi reflectă fluctuaţiile. Cînd violent şi chinuit, cuprins de delir şi halucinaţie, cînd liniştit, abătut, resemnat. Dar e acelaşi artist. De altfel de ce n-ar fi evoluat? Cînd, după războiul din 1914, l-a ajutat Zborowski, dîndu-i posibilitatea, printr-o sumă lunară, să lucreze fără să cerşească bunăvoinţa negustorilor de vin ca să bea, nu mai era sănătos. Dacă mai provoca încă scandal pe străzi, în schimb, în camera sa se juca singur, ore întregi, ca un copil. I se cumpărase un tren mecanic şi Utrillo, aşezat pe jos, îl făcea să circule pe şine. Nu mai vroia să bea. În strada Cortot, unde îl supraveghea mama sa, stătea zile întregi, în picioare, cu fruntea lipită de geam, într-o contemplare tristă şi îndărătnică. Îşi dădea seama ce mare pictor era? O dată a spus:

— Dacă aş fi ceea ce se spune în ziare despre mine, aş avea decoraţii, nu-i aşa?

Replicile sale te deconcertau. Te aşteptai să întîlneşti un om răvăşit de alcoolism şi găseai un copil mare, cu ticuri plictisitoare, cu gîndul aiurea, şi arătîndu-şi pictura fără să vorbească prea mult. Cînd i-o elogiai, te privea fix, ridica capul, surîdea, apoi umbla prin cameră cu paşi mari. Uneori, se oprea şi întreba:

— Îţi place asta?

Sau se ducea, cu pas grăbit, să caute o pînză în camera vecină, o aducea, ţi-o punea înainte, lăsîndu-te să-ţi dai părerea. Într-o zi i-am pus această întrebare:

— Ce-ai lua tu din Paris dacă ar trebui să-l pără-

seşti şi să nu mai revii în el niciodată? Ce amintire? Ai vreo preferinţă?
— Aş lua o bucată de tencuială, răspunse el.
— Cum aşa?
— Da, o bucăţică de tencuială ce-o culgeam de pe jos, cînd eram copil, ca să mă joc.
— Şi asta-i tot?
— Fireşte. O bucăţică de tencuială pe care o poţi atinge şi privi, îţi permite să gîndeşti.

*

Răspuns ce nu se inventează, fiindcă ar fi de o detestabilă pretenţie. Prin el, Utrillo se dezvăluie în întregime. El, care nu minte niciodată în pictură, ar minţi oare aici? Ar fi găsit atunci altceva. Dar nu. Fără nici o pretenţie, fără orgoliu, fără ambiţie, îi e de ajuns, ca şi copiilor, un obiect, „chiar cel mai trivial în aparenţă", ca să se emoţioneze şi să-şi aducă aminte. Este demnă de admirat această modestie atît de rară. „Acest pictor care nu vine de nicăieri", cum a scris Salmon, se mulţumeşte numai cu fervoarea sa. Nu face decît cum îl taie capul: nu depinde de nici un principiu şi de nici o teorie. Să-l acceptăm aşa cum este, cu culmile şi cu scăderile sale, cu contradicţiile şi cu ciudăţeniile sale, sau să-l lăsăm în pace. Cînd şi-a populat străzile cu femei cu şolduri mari, s-a crezut că vroia să glumească. S-a rîs cu hohote. S-a vorbit de Van Gogh, pictorul nebun. S-a încercat să se facă o apropiere între ei. La ce bun? Utrillo, pictînd acele femei voinice, nu ceda decît propriilor sale preferinţe. Poate îşi amintea de muncitoarea cu care locuise împreună! Poate de acele femei de stradă pe care le urmărea în beţia sa ca pe nişte figuri de coşmar şi care, atrăgîndu-l într-un bar, îl dădeau pe mîna proxeneţilor! De ce nu? Ele sînt, în opera pictorului, o mărturie vie. Sînt prezenţe complice ale nopţii şi ale chinului îndurat de Utrillo, şi nu din întîmplare au acel caracter echivoc ce ne-a rămas în amintire. Să nu mai insistăm. Utrillo, care le vede aşa cum le-a cunoscut, le situează în cadrul unde trăiesc şi, printr-o ciudată exactitate,

nu le uită niciodată. Aceste robuste creaturi, uneori înfăşurate în lungi şaluri negre, alteori încinse cu un şorţ scrobit, sînt singurele pe care le îndrăgeşte. Îi plac fără pălărie, ca acele prostituate ce i-au adus atîtea aventuri în tinereţea sa, atîtea lovituri, atîtea umilinţe. Dacă a suferit din pricina lor, el nu neagă obscura putere ce-au păstrat-o mereu asupra lui. Dimpotrivă. O mărturiseşte la tot pasul şi, indiferent dacă se rîde sau nu de el, se încăpăţînează să le zugrăvească acolo unde ştie că pot fi găsite: în spelunci, pe stradă, sau în faţa acelor intrări de hotel a căror faţadă se luminează ca de-un surîs ofilit. Acceptaţi-le o dată pentru totdeauna! E prea tîrziu ca Utrillo să se gîndească la înlocuirea lor, căci de la licitaţia Mirbeau, unde încîntătoarea sa *Rue de l'Abreuvoir* a obţinut preţul cuvenit, amatori şi negustori s-au înclinat cu toţii în faţa a ceea ce ei numesc fantezia sa, ca să nu-i dea un alt nume.

„Un tablou frumos fiind natura reflectată de un artist, notează Baudelaire în *Salonul* său din 1846, cea mai bună critică este aceea pe care o va avea acest tablou din partea unui spirit inteligent şi sensibil." Întotdeauna atît de pătrunzător, ce-ar fi gîndit oare Baudelaire despre Utrillo? Înclin să cred că după *Puget, melancolic împărat al ocnaşilor*, i-ar fi consacrat, în acelaşi mod de incantaţie, o strofă din *Faruri*, căci dacă există un pictor pe care Baudelaire trebuia să-l înţeleagă, ţinînd seamă de inaderenţa sa la orice soluţie de compromis sau la orice trăncăneală de şcoală, acesta este incontestabil Utrillo. Afinităţile pe care poetul *Florilor Răului* şi le-a descoperit cu Edgar Poe se definesc în acelaşi fel cînd e vorba de pictor, şi nu pentru că acesta se îmbăta la fel de înfiorător ca autorul lui *Ulalume*, ci pentru că alcoolismul amîndurora determină o stare secundă, pe care Baudelaire în ceea ce-l priveşte, o căuta în opiu. Amintiţi-vă de *Vis parizian* unde, peste „minunăţiile" pe care poetul le descoperă în *Place de la Concorde*

Planează (teribilă noutate!
Toată pentru ochi, nimic pentru urechi!)
O liniște de eternitate.

Aceeași liniște, copleșitoare în toate pînzele din „perioada albă", adaugă tehnicii pictorului un fel de vrajă al cărei secret îi aparține. Impresia pe care ți-o provoacă este dintre acelea care nu se uită. Ea te ține sub fascinația unei drame despre care nu avem decît un sumbru presentiment, în vreme ce „implacabila Venus" — cum spune Baudelaire într-un poem în proză din *Spleen de Paris* — „privește nu știu ce în depărtare, cu ochii săi de marmoră".

Și lovituri de cuțit, lovituri de pumn,
Fluierături, țipete echivoce,

într-un labirint de străzi pustii, cu case moarte, cu porți căscate, cu sinistre lămpi de gaz stinse și strîmbe, nu mai pot speria decît un om beat ce se ridică cu greu din șanț, agățîndu-se de ziduri fără să-și amintească de ceea ce se petrecuse. Nu-mi reproșați că mă refer la el. Dar înșfăcîndu-și pensulele a doua zi, după o agresiune a cărei victimă n-a fost numai o singură dată, Utrillo transpunea, pe un plan de fascinație, ușurat de amărăciune, avatarurile nopții. Numai bețivul era în stare să înșire brutalitățile ale căror delicii le gustase fie din partea polițiștilor, fie din partea derbedeilor pe care avea darul să-i exaspereze. Sîntem departe de întîlnirile idilice din *la Butte* unde, în fînul ce se usca atunci pe locul scuarului Saint-Pierre, Braunt punea pe unul din personajele sale să spună:

Acolo am întîlnit-o pe Nini,
Nini, care vroia să-și facă cuibul
În Montmartre.

„Proxeneți" și „gigolete", spune la rîndul său Pierre Mac Orlan, se întîlneau seara după cină printre căpițe. Familii veneau acolo să se așeze pe iarbă. Voci se interpelau: „Marie, vrei să rămîi lîngă mine?!" Strigătele fetelor care se chemau una pe alta răsunau de-a lungul zidurilor de pe strada Foyatier. Cînd toată lumea era la locul ei, ca în așteptarea unui foc de artificii, vocile se calmau.

Apoi, în toate direcţiile împrăştiate în iarba moale ca nişte licurici roşii, se aprindeau focurile ţigărilor. Cîteodată un acordeon cînta o arie la modă. Or, acest Montmartre, ce pare să dateze aproape de pe vremea lui Gérard de Nerval, Utrillo l-a făcut să renască, subliniindu-i în mod deosebit caracterul paşnic şi rural. Totuşi, greaua linişte dureroasă, ce stăruie încă acolo şi a cărei cauză am încercat s-o explic, se întinde prin ingustele ulicioare mărginite de grădini bătrîne şi prin pieţele rustice ale căror case par a fi pustii. Maurice recunoştea bine pe legendarul Bousca care ţinea un hotel la colţul străzilor Norvins şi Mont-Cénis, însă Bousca îl dăduse afară ca să evite orice discuţie. Cît priveşte pe Lemoine, întotdeauna mai mult decît indulgent la extravaganţele artiştilor, a găsit într-o bună zi că cele ale lui Utrillo depăşeau limitele admise de onorabila sa clientelă. Evident, în admirabila pînză *La Place du Tertre*, beţivul n-a voit nicidecum să-şi arate ura faţă de aceste două personaje, care ca şi moş Spielman, de altfel, îl dădeau cu violenţă afară, de îndată ce pictorul manifesta intenţia ascunsă de a rămîne prea mult acolo. Nu-i mai puţin adevărat că fiind de atîtea ori bruftuit de aceşti domni, Maurice nu-i iubea prea mult. Le dorea mai de grabă cele mai cumplite nenorociri, dar cum adesea geniul lui Utrillo se afirmă în această trăsătură, nu ne putem formaliza, în definitiv, mai mult decît ei. Se cuvine să ţinem seama de un alt sentiment, mai complex şi mai nobil, de care pictorul poate că nu şi-a dat întotdeauna seama, dar de pe urma căruia a suferit în dragostea sa filială, o deziluzie de zi cu zi. Fără a ne amesteca în domeniul intim, să spunem totuşi aici că e posibil ca prezenţa lui Utter în existenţa Suzannei Valadon să fi dat amărăciunii lui Utrillo un prilej în plus de a se manifesta căci — oricum i-am spune — acest „dolorism" stă la baza geniului său.
Astăzi rîdem de anumite refulări. „Tinerii", mai ales, nu mai fac nici un caz de ele de cînd apelează mai puţin la propria lor experienţă de viaţă decît

la concepţia ce-şi fac despre ea. Dar pentru oamenii din generaţia mea, aceste refulări nu sînt deloc neglijabile, dacă admitem că o operă de artă este, aproape întotdeauna, reprezentarea pe care autorul ei şi-o face despre lume prin modesta sau cuceritoarea sa personalitate. La Utrillo faptul nu se mai discută. Dacă acele pînze din „maniera albă" trădează, nu fără ca el să sufere violent din cauza aceasta, dezechilibrul în care trăia, alte pînze, pictate ulterior, îl arată într-o lumină neaşteptată. Sfîrşit, deprimat de excesele la care se deda, nu mai aspira atunci — în disperarea sa — decît să se comporte altfel.

Viaţa modestă cu munci plicticoase şi facile îl ispitea cu atît mai mult cu cît nişte deplorabile circumstanţe îl duseseră mai întîi la Sannois, pe strada Rozée, în casa de sănătate a doctorului Revertégat, şi mai tîrziu la Villejuif, în secţia nebunilor. Amintiţi-vă scrisoarea lui către moş Gay: „De viaţă nu trebuie să rîzi. Trebuie să te obişnuieşti cu ea, să-ţi dai seama ce faci... E regretabil că s-au întîmplat faptele triste ce m-au adus aici. M-aş simţi atît de bine lîngă voi, instalat în camera voastră..." Este un alt om a cărui unică obsesie este ieşirea din azil pentru a nu se mai întoarce acolo niciodată. Un tablou pe care l-a pictat din fereastra sa, la doctorul Revertégat, corespunde cum nu se poate mai bine acestei stări de spirit. Gingăşia, seninătatea acestei pînze, nu sînt obţinute printr-un îndemînatic dozaj al alburilor din perioada sa recentă sau a tonurilor colorate ale celei ce i-a succedat, ci printr-un sentiment, printr-o viziune nouă ce-o are despre lucruri în această stradă îndepărtată de periferie, unde arborii şi gardurile ce-o mărginesc poartă amprenta unei tînguitoare, unei distinse, unei nostalgice credinţe. Două sau trei siluete se văd, departe, pe şosea. S-ar spune că pictorul recurge la ele ca să se agaţe de viaţă sau, cel puţin, că le evocă prezenţa în intenţia de a scăpa de „izolarea" sa. Reprezintă aceasta o hotărîre calculată la rece, o decizie for-

mală de a nu mai fi decît ceea ce voim să fim și nu nevoia de a ne recunoaște așa cum sîntem? Ca și în cazul lui Verlaine, la Utrillo trebuie să mergi pe urmele sale și să-ți spui — pentru a-l înțelege mai bine — că în ciuda celor mai bune hotărîri, el n-a avut întotdeauna voința sau ocazia să le respecte cu toate nenorocirile ce-l amenințau.
La Sannois, nu era vorba decît de o cură mai mult sau mai puțin anevoioasă de dezintoxicare. După aceea pe care o îndurase la Sainte-Anne, Utrillo presupunea că, dacă ar recădea în viciul său, ar fi necesare alte tratamente, numai dacă medicii nu se hotărau definitiv să-l interneze. O asemenea calamitate nu era deloc iluzorie. Utrillo știa acest lucru. El mai știa că Montmartre, cu cîrciumile sale, va sfîrși mai devreme sau mai tîrziu să-l doboare, dacă ar fi reînceput să bea. Și el reluă băutura inevitabil. Nu după numărul bețiilor putem deosebi diversele etape ale artei sale, ci după reflecțiile din ce în ce mai dezamăgite pe care acestea i le inspirau. Dacă a fost un timp în care Maurice nu amesteca pe nimeni în pățaniile sale, cel ce coincide cu perioada sa colorată mișună de personaje care, asemenea celor ale orologiilor din unele catedrale, se ivesc în mod treptat și par a se înțelege între ele. Noi le cunoaștem astăzi chiar în ordinea în care se prezintă, iar atitudinile lor au aerul de a fi — în micul cerc ce-l formează — acelea pe care gardienii și medicii le au după consultație. Într-adevăr, în august 1916, în secția bărbaților, la nebuni, Utrillo avea să se trezească închis în ospiciul din Villejuif.
Mă gîndesc la Verlaine din *Sagesse:*
Negri nori, enormi
Dorm pe conștiință,
Dormi nădejde, dormi!
Dormi și tu dorință![1]
Și Tabarant insistă: „Ce mediu infernal! Trebuia să se lupte cu nebunii pentru tuburile sale de culoare luate de aceștia pe furiș și pe care le sugeau

[1] Traducere de C. Georgescu (N.T.)

cu nespusă plăcere, urlînd că erau cu smintînă". Dar Utrillo nu era nebun. Nici n-a fost vreodată. Totuşi, excesele sale de băutură riscau din cînd în cînd să-l facă să-şi piardă minţile. L-am văzut la Picpus pe vremea celei de a doua internări pe care doctorul Briand, însărcinat cu serviciul alienaţilor din departamentul Senei, a considerat-o, în aprilie 1920, foarte necesară. Locuiam atunci pe cheiul Luvrului, unde Suzanne Valadon împreună cu Utter au venit să mă informeze despre situaţia nenorocită în care se afla Utrillo.

— Nebun! striga ea, scoţînd dintr-o mapă mai multe guaşe ale fiului ei şi etalîndu-le pe jos ca să mi le arate. Un băiat capabil să producă asemenea capodopere poate fi nebun? Trebuie să protestăm. Daţi alarma în presă! Vă vor crede, fiindcă-l cunoaşteţi pe Maurice. Trebuie să facem ceva.

Din nefericire, raportul medicului de serviciu care-l examinase pe pictor hotăra internarea sa şi zadarnic am întreprins mai multe demersuri, ele n-au ajutat la nimic. Celula ocupată de Maurice, la parter, dînd spre curtea ospiciului, nu era deloc atrăgătoare. Gratii groase astupau fereastra. Suzanne obţinuse ca nefericitul să nu stea în promiscuitate. Într-o zi gardianul, conducîndu-mă prin nişte coridoare întunecate, îmi spuse:

— Veţi vedea: nu-i rău unde l-au pus, aş zice chiar că-i bine: are aer, loc destul...

— Şi cum se simte aici?

— Ei! Cum se simt toţi. Chiar dacă le-ai da apartamentul domnului Director, ei tot ar spune într-una, zi şi noapte, că nu pricep de ce sînt închişi, de vreme ce nu sînt nebuni.

— Dar, spusei eu, Utrillo nu este.

— Nu-i... periculos, evident! mormăi însoţitorul meu. Totuşi, e destul să-l priveşti. Cunosc o mulţime ca el. Nu fac altceva decît să mîzgălească. Dă-o-ncolo! Închipuiţi-vă că v-ar fi închis în locul lui; aţi petrece oare toată ziua reproducînd în culori cărţi poştale? Nu-i normal. Toate la timpul lor.

Eram atunci departe de a-mi închipui că acest individ va participa la evadarea lui Maurice, şi mai ales că, în ciuda puţinei admiraţii ce-o manifesta pentru tablourile clientului său, va pretinde cîteva ca să-şi decoreze pereţii. Fără abila complicitate a acestui personaj, Utrillo n-ar fi şters-o aşa de curînd. L-am văzut în celula sa şi mi s-a părut destul de resemnat cu soarta. Administraţia îi îngăduia să se folosească de un şevalet şi o cutie de culori, inclusiv cuţitul ce-i era necesar să-şi întindă alburile. A trebuit să discute ore întregi înainte de a fi lăsat să se servească de această armă. Se temeau să n-o întoarcă împotriva lui dar, în urma raportului făcut de gardian şi de mai mulţi dintre „colegii" săi ce asistau la lucrul lui Maurice, s-a luat hotărîrea ca în mod excepţional pictorului să-i fie permis să-şi păstreze cuţitul, cu condiţia de a-l depune în fiecare seară în mîinile supraveghetorului.
Vă puteţi închipui uimirea mea, cînd după cîteva săptămîni l-am întîlnit pe Utrillo la Zborowski. Părea, şi încă cu mult, mai agitat decît la Piepus. Zbo nu o ducea prea bine. Regreta aproape faptul de a fi mituit „îngerul păzitor" al pictorului, întrucît, de la ieşirea sa din azil, Maurice se îmbăta în aşa hal încît risca să comită vreun scandal pe stradă şi, de astădată, să fie reinternat în cu totul alte condiţii. Era un om cu suflet acest Zborowski. Fastuos cînd avea cîteva mii de franci în buzunar şi deprimat de îndată ce îi cheltuia la petreceri, în localurile de noapte din Montmartre; el nu trăia decît pentru pictură. În ochii săi, artiştii luau chip de zei. Cea mai mare, mai nobilă ambiţie a sa era să-i acopere cu aur şi să le asigure o existenţă cu totul demnă de părerea ce-o avea despre ei dar, printr-o ironică şi constantă perfidie, Destinul, departe de a-l seconda în această sarcină, îi producea încurcături pînă chiar şi în alegerea pictorilor pe care îşi propunea să-i smulgă mediocrităţilor vieţii. Ce nevoie mai avea, după Modigliani şi Soutine, ale căror comportări erau adesea excesive, să se mai încurce cu Utrillo! Primii doi

din acești trei mari artiști ar fi trebuit să-i ajungă cu prisosință ca să-l descurajeze. Cu toate acestea el semnă un contract cu Maurice și, pentru ca lucrurile să fie făcute cu larghețe, îl luă pe nenorocit, cu bună-știință, pe răspunderea sa.
Utrillo, care are o memorie uimitoare a datelor, mi-a spus:
— Era în aprilie 1920 cînd am scăpat de la Piepus. Celula mea se afla la parter, înspre curte. Îți amintești?
Zbo îi închirie o cameră la un hotel, așa cum o făcuse odinioară pentru Modigliani. Și Maurice picta în această cameră ca și cînd ar fi fost în cea mai bună ordine cu autoritățile. Producția sa se caracteriza în vremea aceea prin intensitatea roșurilor folosite direct ca să învioreze creasta unui zid, sau acoperișul caselor. El, de obicei atît de scrupulos în „trecerile" de la un ton la altul, nu mai întrebuința decît tonuri pure, dar cu o atît de rară, cu o atît de violentă plăcere, încît trebuie într-adevăr să admitem că acest lucru se datorește într-o oarecare măsură fericirii de a fi ieșit din azil. În același timp, cultul pentru Ioana d'Arc îl îndemna să picteze, una după alta, mai multe „vederi" ale căsuței din Domrémy. Nu în fața lui s-ar fi putut pretinde că Ioana nu se născuse în acea casă, ci că fusese adusă acolo în mare taină la vîrstă fragedă, în scopuri politice bine stabilite. Firea sa mistică refuza să discute miracolul sfintei și, în consecință, era mai bine să nu-i vorbești de asta, căci Maurice era numaidecît apucat de furii violente și două sau trei zile nu se mai putea interesa de nimic.
— Înțelegi, îmi destăinui el, aveam opt ani cînd am citit la *Moulin Joyeux* în Montmartre, în fața casei lui Guérin, o carte despre Ioana d'Arc. Mi-a răscolit sufletul. Am crezut în ea, întotdeauna. Nu există oare semne sau influențe pentru fiecare din noi? Așa de pildă eu, care am venit pe lume în ziua de Crăciun, eram făcut pentru zăpadă sau pentru „alburi", dacă vrei. Un frumos dar pe care l-a găsit biata maică-mea în vatră.

— Maurice! ţipa Suzanne. Îţi interzic să continui. Fără îndoială că tu ai fost un dar frumos pentru mine. Tu n-ai de unde să ştii...
— Odată, mi-a povestit pictorul, mama mi l-a arătat pe tata, pe Boissy. Era în strada Girardon. Mergea pe stradă cu mai mulţi bărbaţi. Şi ea mi-a spus: „El e acela care poartă barbă... un mare beţivan, dar îţi cer să nu gîndeşti niciodată rău de el fiindcă, cu toate viciile sale, el rămîne pentru mine un trubadur care a cîntat morile din Montmartre". Pe cuvînt!
— Şi tu ai cîntat aceste mori, le-ai pictat, le-ai slăvit.
Utrillo se uită fix în ochii mei.
— Ei bine, trebuie să-mi fi venit de-acolo, spuse el mai încet, cu un aer pe care nu-l voi uita toată viaţa.
— Împreună, nu-i aşa? cu nevoia de a bea... Această francheţe, această inocenţă îi dezarma şi pe cei mai sceptici. Într-adevăr, niciodată Maurice n-a tras folos din legenda sa. Dacă a lăsat să se facă din el un personaj ieşit din povestirile lui Hoffmann, el e primul de fapt care pune lucrurile la punct.
— Astfel, îmi spunea el în retragerea sa de la Vésinet, primele mele pînze, nu numai mama mi-a arătat cum să le fac, ci Zampalla, un italian pe care-l cunoscusem în strada Mont-Cenis, şi Parent, amantul Adelei. Ei mă ajutau cînd nu reuşeam. Trebuie s-o recunoşti: la început este întotdeauna nevoie de cineva care să te înveţe. Numai că eu am prins iute, în felul meu.
Dacă e posibil, aşa cum a scris Apollinaire, că Vameşul Rousseau „exagera", nu acelaşi lucru se petrece cu Utrillo. Într-adevăr, de îndată ce-a fost în măsură să se exprime, admiraţia pentru impresionişti, pe care se ducea să-i vadă şi să-i mîngîie cu degetele la Luxembourg, cînd paznicul se întorcea cu spatele, îl angajă pe drumul ce urma să fie al său, fără altă ambiţie decît aceea de a-i egala într-o zi pe aceşti Maeştri minunaţi. Fără îndoială, era îndrăgostit de ei şi această dragoste,

pe care n-a tăgăduit-o niciodată, explică într-o mare măsură sentimentul, gustul, instinctul pe care Maurice l-a avut întotdeauna pentru materia frumoasă a cărei atingere îi producea o plăcere fizică. Totuși, a fost — dintotdeauna — scutit de primejdia de a cădea în imitarea laborioasă a unui procedeu oarecare. Cînd privim astăzi o pînză de Utrillo alături de o pînză de Sisley, de pildă, de Monet sau de Pissarro, putem lesne conchide că „l'escholier le maître enseigne", ca să vorbim ca Villon, și că în artă ceea ce contează foarte adesea este mai puțin tehnica sau substanța tabloului, cît spiritul căruia, și una și alta, îi sînt tributare. Bineînțeles, ceea ce frapează mai întîi la Utrillo din perioada albă este bogăția în simplitate, calitatea, intensitatea unei palete unde „alburile" domină celelalte tonuri, dar numai ca să le confere mai mult accent și forță, avînd în vedere contrastele ce-a știut să scoată din ele. Totuși, dacă „alburile" domină, acest lucru este făcut cu o tandrețe, cu un rafinament fără egal. Ne gîndim, am mai spus-o, mai mult la Vermeer decît la Sisley, și cînd ne întrebăm din ce surse misterioase trăgea Maurice o asemenea măiestrie, el care n-a învățat meseria decît de la un obscur italian rătăcit pe *Colină* și de la iubitul Adelei, trebuie să admitem că nu vom ști niciodată — ca și el, de altfel — cum s-a săvîrșit acest miracol.

*

„Arta începe acolo unde încetează natura," a spus Wagner. Această afirmație nu este valabilă oare și pentru Utrillo? A plecat de pe treptele cele mai de jos ale scării și le-a urcat, una cîte una, ca să ajungă în vîrf. Atunci, totul s-a luminat dintr-o dată. S-a văzut distanța parcursă. S-a sesizat că, recreînd pe un alt plan decorul în care s-a zbătut atîta vreme, ceea ce avea importanță nu era numai imaginea acestui decor, ci proiecția care pentru el singur emana din aceasta. Bănuia el oare aceasta? Și cînd împins de instinctul său de a picta după cărți poștale, Utrillo s-a eliberat de o robie

de care mai tîrziu n-a avut forța să se scuture, trebuie să vedem în asta numai o simplă anecdotă? Ar fi prea puțin. Totuși, la Utrillo anecdota nu-i niciodată neglijabilă. N-o avem decît pe ea pentru a ne orienta. Ea îl explică încă din vremea cînd, pentru a-l distrage viciului, Valadon îl pune să picteze, pînă în aceea în care, închis în camera sa, își arunca creioanele prin grilaj, ascultîndu-le întristat cum cădeau pe pavaj. Din orice unghi l-am considera pe pictor, un fapt, aparent fără importanță, îl pune într-o lumină puternică. Izolat, cum era Utrillo, și dorind să rămînă așa pentru a se putea concentra mai bine, dacă ar fi stăpînit vreo teorie n-ar mai fi putut desigur imprima operei sale acel intens freamăt. El nu-i cerea decît să-i aline durerile. Ea era refugiul său, tovarășa sa de zile rele, izbăvirea sa, speranța sa zilnică. Toată viața i s-a dăruit cu trup și suflet, neașteptînd de la ea decît un ajutor imediat.
De aceea un asemenea artist nu se poate compara cu alții. El nu-i decît el, dar atît de patetic și ingenuu, încît te uimește. El singur, cu dragostea sa de stradă, de cîrciumi, de biserici, de drumuri mărginașe. Dacă îl scoți din temele sale, prezintă mai puțin interes. Dacă nu pictează, bea și se îmbată în mod ordinar. Nu poate ieși din această dilemă. Este cercul vrăjit: orice-ar face, orice-ar încerca, cînd nu-i sublim este ca un animal in șanț și obligat de a fi astfel pentru a reacționa dintr-o dată și a ne izbi prin geniul său. Ce-am putea să-i facem? Omul nu-și alege destinul. Născut la Paris, sub cerul lui, ale cărui nuanțe le-a tradus atît de bine, el a ajuns un mare pictor. Ca Villon, a cărui căință urca spre Notre-Dame în lungi rugăminți smerite, ca Verlaine — acest Villon de astăzi —, Utrillo nu e îndrăgostit decît de bunul său oraș. Îi datorează totul dintotdeauna, și dacă tragem o paralelă între accentul și expresia admirabilelor poeme ale păcătosului discipol

...Ce fu numit François Villon...

și atmosfera naivă, directă și adesea atît de sfîșie-

toare a tablourilor lui Utrillo, avem posibilitatea să constatăm pînă unde poate merge Villon. O asemenea rudenie nu împietează asupra valorii celui ce se arată demn de ea. Și cum Parisul este cel care l-a format, Utrillo — ca să spunem așa — nu l-a părăsit niciodată. Cînd scăpa de la moșul Gay, nu se ducea prea departe. La Saint-Denis, în fața bazilicii, se afunda în contemplări stranii. Așezat pe o bancă, privea severul portal tăiat în piatră care, după atîția ani, a înnegrit. Îl privea, ca într-o adevărată stare de rugăciune, căci studiul, așa cum s-a spus, este „suprema rugăciune". Era acolo cu sufletul deschis, poate beat, poate zdrobit de durere și căutîndu-se ca un copil rătăcit. De cîte ori n-a stat pe bordura unui trotuar, întreaga noapte, să privească, în fața lui, fațadele, gangurile hotelurilor de unde fusese gonit! Se așeza pe jos și tot ce vedea îl umplea de tristețe, de milă, de dezgust. Vedea în mahalale cînd un zid golaș depășit de un arbore, cînd fațada unui negustor de vin, sau poarta zăbrelită a unei cazărmi sau uneori intrarea sordidă și neagră a unei case de muncitori. Cu inima zdrobită de dragoste și de tristețe, Utrillo nu înceta să examineze lucrurile, să le noteze amănuntele, ca să și le amintească. Că o voia sau nu, aceste lucruri sărăcăcioase și umile îl pătrundeau, se refugiau și se ghemuiau în el pentru a-i inocula toată viața acea amărăciune fără seamăn de care e pătrunsă opera sa pînă la spasmul desperării. Cînd mergea încovoiat pe marginea canalului, de-a lungul apei grele, groase ca uleiul, ce confidențe îi făcea el oare? Cu siguranță că și ea trebuia să-l atragă căci așa rezultă din pînzele sale. Ea trebuia să desfășoare numai pentru el, între malurile sale, masa sa inertă pe care în noapte, din loc în loc, niște felinare o traversează cu un palid reflex lucind ca licărul unui cuțit. Seara, tot ce se trezește și se agită, bîjbîind prin străzile unui oraș mare, îi era cunoscut, iar cînd se iveau zorile livide și înfrigurate, ca să lumineze confuz catedrala Notre-Dame, Utrillo ri-

dica ochii spre ea și — cuprins de dragoste — o contempla.
Bănuiesc că în Montmartre, în fața vastei priveliști asupra Parisului ce-o oferea strada Lamarck, Utrillo s-a oprit adesea. Aici, unde fluierăturile răgușite ale trenurilor îți parvin ca niște apeluri pe mare ale vreunui vapor, unde fumurile urcă spre cer, unde ploaia pe care o plimbă vîntul îneacă orizontul într-un abur spălăcit, unde luminile pîlpîie, unde acoperișurile lucesc și brăzdează cu o slabă lumină cenușie oceanul de case, el a trebuit să se simtă de multe ori satisfăcut. Oricît de adînc ar fi scrutat privirea sa întinderea acestei imense cetăți, el o recunoaștea ca fiind a sa, de la primele planuri ce le-a pictat la început în pastă densă pînă la fortificații și, după ele, pînă la străzile Montrouge, Ivry, din periferie. Mai departe, vai! era Villejuif, de sinistră amintire. Dar ce importanță are! Ca să uite zilele rele, pictorul știa unde să-și îndrepte ochii și să vadă ivindu-se din ceață turnurile înalte, ca două zaruri, de la Notre-Dame, clopotnițele de la Saint-Séverin, de la Saint-Germain-des-Près, săgeata de la Sainte Chapelle și mai aproape, pe stînga, fațadele decolorate ale bulevardelor exterioare, gara de Est, gara de Nord și înălțimile înverzite ale colinelor Chaumont, îngrămădite, acolo, ca pentru el. Își dădea seama atunci că acestei lumi zgomotoase, mobile, trepidante, și în continuă lehuzie, el îi recrease imaginea în amploarea și justa ei atmosferă? Nu îndrăznesc s-o afirm, fiindcă Utrillo n-a fost niciodată orgolios. Dacă s-a oprit uneori pe strada Lamarck și dacă s-a apropiat de terenul viran, unde se află azi scuarul Saint-Pierre, ca să privească Parisul, era numai din dorința de a-i desprinde nota caracteristică. El nu-i, slavă Domnului, un Rastignac al picturii și, chiar la începuturile sale, sînt sigur că în loc să-și pună în gînd să cucerească lumea, căuta mai degrabă să calculeze numărul treptelor de pe strada Muller, atît de greu de urcat, după ce-ai băut peste măsură.

Să mi se ierte că insist asupra funestei sale pasiuni, dar, scriu așa cum gîndesc, ea i-a dat lui Utrillo acea formă de geniu, căreia Edgar Poe, mai mult ca Verlaine, a trebuit să-i plătească un teribil tribut. Nu-ți poți alege destinul. Oare Van Gogh în nebunia sa, nu-i la fel de deplins ca și Utrillo? Frica ce-o încerca acesta din urmă, de fiecare dată cînd excesele sale se terminau prin crize de furie din ce în ce mai frecvente, dovedește în ce grad avea Maurice conștiința viciului său. De altfel această luptă în contra tragicei sale eredități este ceea care-i conferă măreție lui Utrillo. Se ignoră adesea prodigiosul artist pentru a nu vedea în el decît pe bețiv. Era un brutal, un bețiv al străzilor, era considerat un al doilea Verlaine. Asta însă nu scade cu nimic geniul său. Greșeala epocii noastre burgheze constă în părerea ce o are despre artiști. Li se pretinde să fie sociabili. Utrillo n-a avut niciodată intenția de a fi. El punea chiar o răutate diabolică în a se comporta în public cu o grosolănie ce nu-i era nicidecum firească, dar care consterna chiar și pe oamenii cei mai bine intenționați.

— Bagă de seamă, fără aiureli! îi recomanda Utter cînd îi anunța vizita unui cumpărător serios. Ai înțeles?

— Am înțeles, răspundea Utrillo.

Și, cînd se prezenta cumpărătorul, el se-nchidea în cameră unde, pînă la urmă, ca să nu fie certat, se juca singur cu trenul său și-l făcea să deraieze ca să justifice urletele ce le scotea atunci, amestecîndu-le cu înjurături.

Cine nu l-a auzit pe Maurice dînd liber curs vocabularului său, cum nu se poate mai grosolan la adresa femeilor, cu greu și l-ar putea imagina. Avea teamă de femei. Le insulta pe stradă, și cîteodată, cînd îl luau drept nebun, le amenința cu bătaia. Conflictul, bineînțeles, se termina la poliție, dar cu asta era obișnuit.

— Hai, Maumau, ține-ți gura sau dacă nu te șlefuim noi, îi spuneau agenții. Să pleci acasă. El da din cap afirmativ apoi, în nasul polițiști-

lor care se strîmbau de rîs, se învîrtea puţin înainte de a se înfunda în prima cîrciumă ieşită în cale.
La vechea cîrciumă *Petit Trou* din strada Orsel, pe care Charles o rebotezase fără apă *La Vechiul Montmartre*, Utrillo se arăta de obicei mai puţin recalcitrant. Un litru, şi proasta sa dispoziţie se risipea. Dacă însă persista, atunci Charles desfunda un al doilea litru şi vorbea despre pictură. Dintr-o dată, apucînd un carton, Maurice scotea din buzunar nişte creioane colorate şi, ca să se exprime mai bine, schiţa o *Moulin de la Galette* pe care o haşura în trăsături mari.
Uneori se oprea în faţa porţii o camionetă şi din ea cobora un omuleţ cu păr gri care pîndea „ocaziile", şi cumpăra crochiul. Acest personaj putea fi mereu întîlnit, cînd era vorba de chilipir. Un tip bine, dar plin de şiretenie; mirosind de la distanţă afacerea „grasă" ce i-o scotea hazardul în cale, el „onora suma" imediat, ca să folosesc cuvintele lui, iar apoi îşi îmbarca marfa. Domiciliul său era situat pe strada Italiei într-un imobil a cărui faţadă leproasă, cu obloanele ermetic închise, adăpostea secretele unei prăvălii obscure, prin care se pătrundea în subsoluri ticsite de mobile, bibelouri, argintărie şi obiecte de artă. Un cîine-lup stătea de pază şi trebuia, pentru a-i da timp stăpînului său să-l lege, să execuţi cele cinci lovituri convenite, înainte de a-ţi spune numele. Nu aşteptaţi de la mine să vă spun numele lui, întrucît el nu se străduia deloc se să facă cunoscut. Aflaţi totuşi că acest om misterios avea în pivniţa sa peste optzeci de cartoane mari ale lui Utrillo.
— Îmi trebuie o sută, spunea [illegible] Şi cînd le-oi vinde, cu douăzeci de mii de franc. bucata, atunci veţi afla numele meu!
Toate aceste cartoane erau atîrnate, neînrămate, de pereţi a căror umiditate le-a făcut, uneori, să se lipească între ele.
— Băgaţi de seamă, i-am atras atenţia odată, au să se deterioreze şi-o să le vindeţi prost.

— Da, desigur, bombăni el, dar atîta pagubă să am; puţină cîrpeală şi puţin verniu, şi nu se va vedea nimic.
Ce-au devenit acele o sută de tablouri, căci nu mă îndoiesc că acest număr n-a fost atins de acest tip extraordinar. Am văzut unele din ele pe strada Senei, în nişte mici galerii unde se vindeau fără să se indice vreodată de unde proveneau. Altele figurează în colecţii bogate şi, oricît ar părea de ciudat, nici una din ele nu-i falsă, sau, cum se întîmplă adesea, de a doua sau a treia categorie.
Puteai deci, către sfîrşitul celuilalt război, să-ţi procuri atîţia Utrillo cîţi doreai, cu condiţia să ştii de unde să-i iei. Mari negustori care, ca strălucitul şi afaceristul Jos Hessel, au cumpărat peste treizeci din ele s-au înşelat cînd n-au crezut în viitorul pictorului şi le-au depozitat prea repede ca să le regăsească — cum spuneau ei. Să nu confundăm totuşi valoarea artistică a unei opere atît de profund emoţionante cu actuala sa cotă sau cu valoarea sa în franci-aur. Nenorocirea este că s-a luat acest obicei şi că în loc să admirăm un tablou pentru unica plăcere ce ne-o procură nu-l apreciem decît în funcţie de investiţia bănească. Totuşi, slavă Domnului, există nişte amatori care, prea săraci sau prea timizi ca să îndrăznească să se informeze de preţul unui Utrillo, se opresc la vitrinele unor galerii şi se cufundă în contemplarea pînzelor ce sînt expuse acolo. Există oare în vreo colecţie capodopere care să ofere proprietarului lor bucurii atît de reconfortante ca acelea pe care le savurează un trecător anonim, cu picioarele în apă, la vederea unei picturi pentru care niciodată nu va avea bani ca să devină cumpărător?

VIII

Atunci au început pentru Utrillo timpuri mai puţin grele, căci de la o mie de franci pe care o atinsese la 24 februarie 1919 *Casa roză*, preţurile n-au mai scăzut sau au scăzut foarte puţin. Vînzarea Descaves, din luna următoare, a făcut să se adju-

dece la o mie cinci sute optzeci de franci o *Notre-Dame*, la opt sute o *Răspîntie la Ternes*, la nouă sute cinzeci *Biserica din Eaubonne*, la șase sute cincizeci o *Moulin de la Galette*, și la nouă sute zece un *Drum la Fontainebleau*. Era un indiciu — cel puțin pentru negustorii care și-au procurat tablouri ale acestui pictor de la cîrciumarii din *la Butte* ca să le revîndă imediat. Paul Guillaume a cumpărat tablouri de la Marie Vizier cu bani peșin. Pretutindeni vedeai domni foarte bine semnînd cecuri pe tejghele și desprinzînd de pe ziduri, cu mii de precauții, cartoane în fața cărora se extaziau. Apăreau cartoane din toate ungherele, fiind curățate, vernisate, tăiate pentru a intra în rame sau chiar copiate de către negustori pentru a face față situației. Acela de-acolo nu e unul din ele și încă foarte important? Oamenilor cărora le cereai adresa lui Utrillo îți răspundeau că au cîteva din pînzele sale la ei, și ți le propuneau. Cine n-avea pe a sa? Se alerga după fiecare trecător puțin mai bine îmbrăcat care părea că își caută drumul. Era uluitor, și cînd un amator voia să facă pe prostul, exclamînd într-o cîrciumă: „Uite! vezi! nu-i așa de rea mîzgălitura asta!" proprietarul tabloului răspundea:

— Nu l-am dat cu nouă sute de franci!

Dar unde era Utrillo, mă veți întreba? El trăia în strada Cortot, indiferent la această avalanșă de cumpărători pe care refuza să-i primească, sau se amuza în camera sa jucîndu-se cu trenul. Într-o seară, mama sa, fiindu-i frică că se aruncă în curte, i-a zăbrelit fereastra. El a lăsat-o să facă acest lucru, apoi, trecînd unul cîte unul creioanele sale de cărbune prin grilaj, rămînea ore întregi să asculte căderea lor pe pavaj. Asta era pentru el o distracție, cînd se sătura să-și mai învîrtească trenul sau să cînte, cu un deget, pe un acordeon melodii pe care le auzise. Văzîndu-l atît de supus, te îndoiai că pictura sa mai păstra vreo urmă din vechile sale nebunii.

Ce eroare! Era suficient s-o rogi pe Valadon să-ți arate o pînză și orice aprehensiune se risipea.

La Zborowski, care își asigurase prin contract producția pictorului, am putut de nenumărate ori să-mi dau seama că Utrillo nu se schimbase cu nimic. Un sentiment sălbatic, malițios, amar anima tablourile sale. Am vorbit, într-o carte, de strania sa putere asupra celui ce iubește realmente pictura. Acest lucru nu poate fi contestat. Putere ce ține de farmec și de vrajă, care te fascinează, te vrăjește. Cum s-o definești? Ea pare născută din acea plictiseală pe care, în dosul gratiilor, o simțea că-l cuprinde, din acel zbucium care-l stăpînea, din îndelungata sa claustrare. Avea să rămînă toată viața în această cușcă? Nu știa. Creioanele lui de cărbune făceau un zgomot ușor cînd ajungeau jos, în curte. El asculta acel zgomot, apoi, cîteodată, revenindu-și, se așeza să deseneze una din acele străzi ce le iubea atît de mult, cu barurile, cu hotelurile, restaurantele și cramele ei. Fiindcă nu se putea duce acolo, încerca să le evoce, pentru plăcerea sa. Se străduia să și le recreeze pe pînză. Asta era. Oricît de modeste ar fi fost aceste documente, el punea în interpretarea lor o pasiune ce-i reda vigoarea de altădată, convingerea, frenezia sa. Și, fără s-o bănuiască, punea un sentiment atît de intens încît opera terminată depășea cadrul și, pentru a te emoționa și mai mult, părea să-și tragă farmecul și accentul dintr-o sfîșietoare melancolie.

— Așa de mult aș fi dorit să-mi reiau viața, îmi mărturisi el mai tîrziu, să mă duc să-mi întîlnesc prietenii! dar nu se putea, era imposibil!

Rarele dăți cînd ieșea, se întorcea beat, neștiind de unde venea, rătăcit, exasperat. În aceste momente era înspăimîntător, nu cunoștea pe nimeni. De îndată ce era închis în cameră, se arunca asupra ușii, țipînd, urlînd. Asta nu ajuta la nimic. Voia să mai bea, să răstoarne tot, să calce totul în picioare, să sfărîme tot, să distrugă tot. Își sfîșia hainele, rupea pînzele, apoi, după ce-i trecea furia, cădea ca o masă inertă pe jos pînă ce Valadon — fără ca o singură dată să se plîngă — îl punea în pat.

Ceea ce a făcut Valadon pentru fiul ei ar fi făcut, desigur, orice mamă, dar poate numai cu condiția că acel teribil fiu să nu fi fost „Domnul Maurice", căci el n-o cruța deloc.
Dar îndată ce ea nu-l supraveghea, dispărea, cutreiera casele rău famate pline cu derbedei de pe bulevardul de la Chapelle, și se comporta acolo în așa fel încît provoca încăierări. Și ce încăierări! Lui Utrillo care era adus acasă mai mult mort decît viu, cu nasul și urechile sîngerînde, scuipînd sînge, îi trebuiau opt zile să-și revină după pumnii ce-i primise, iar, pînă la urmă, vizita din nou aceste locuri, unde reîncepeau aceleași scene.
În fața unei asemenea obstinații era foarte necesară încă o lovitură: internarea; iar el fu primul care a acceptat asta, de bună voie, într-atît, în unele momente, se rușina de destrăbălările lui. Mi-am dat seama de asta cînd m-am dus să-l văd la Picpus, despre care am mai vorbit pînă acum și cînd mi s-a părut că se simte ceva mai bine. Zborowski îi aducea în niște fiole extraplate puțin vin de Anjou; plătea intendentul și medicul și convins că totul se va aranja în scurtă vreme, nu știa ce să mai întreprindă ca să-i facă plăcere. Îl admira sincer și ar fi făcut pe dracu-n patru ca să-l mulțumească. Cînd arăta pînzele pictorului, un singur cuvînt — același pe care-l repeta în fața pînzelor lui Modigliani — îi venea pe buze:
— Ce poezie! exclama el. Nu-i așa? Iată un mare pictor, dar este și un mare poet, unul foarte mare, cel mai mare!

O expoziție, la Lepoutre, cu cîteva pînze provenind din colecția Libaude, făcu ca Utrillo să ajungă la modă: toată lumea cumpăra pînzele lui. Toți intrau la Lepoutre. Acesta era întrebat:
— Mai aveți un tablou de pictorul despre care se vorbește atît de mult?
— Desigur.
Și deși Lepoutre cerea multe mii de franci, pretențiile lui erau repede satisfăcute. Oameni de bursă,

îndemînatici, gata oricînd să investească bani, rețineau tablourile lui Utrillo prin telefon, fără măcar să le fi văzut. Într-una din zile mă găseam într-o prăvălie, cînd un domn rugă stăruitor negustorul să-i arate pînze de Utrillo și cumpără două din ele pe care le plăti cu o chitanță în regulă.
— Unde să vi le trimit? se informă negustorul.
Celălalt întinse cartea sa de vizită, scrise pe dosul pînzelor numele său, apoi, foarte firesc:
— Nu, răspunse el. Nu e nevoie să mi le trimiteți. Păstrați-le. Și cînd prețul lor se va dubla, vindeți-le.
Oricît de necrezut ar părea, această scenă s-a petrecut pe strada La Boétie, în prezența mea, și-am înțeles atunci motivele pentru care unii amatori se grăbesc să pună achizițiile lor de pictură nu la locul de cinste, ci într-o casă de bani. Pictura lui Utrillo, considerată de bancheri ca o valoare cotată, era tratată ca și cînd n-ar fi fost în primul rînd operă de artă; ea era lăsată „la doică", negustorilor, cu dispoziția de a o ține sau de a o vinde, după ultimul curs. Strada Drout era aceea care stabilea aceste cursuri. Aveau loc acolo vînzări care, fără nici o „împingere", ridicau prețurile tablourilor lui Utrillo la două mii șapte sute, la trei mii opt sute de franci. Era aproape de necrezut. Niște necunoscuți, știind că-l admiram pe pictor și că-l întîlneam, îmi scriau și-mi propuneau să pregătim împreună o lovitură de bursă cumpărîndu-i tablourile. Ei se angajau să le plătească, iar eu să iau parte doar la împărțirea beneficiului. Am păstrat aceste scrisori cu titlu de curiozitate, fiindcă unele merită, prin cinismul lor, să fie cîndva publicate. Dacă tablourile erau bune sau nu, n-avea nici o importanță! Ei vroiau numai semnătura pictorului. Pentru rest, se bazau pe experiența mea. Doar publicasem chiar atunci o plachetă despre Utrillo, prima de altfel, și îmi exprimam încrederea în talentul lui. Deși nu răspundeam niciodată, ei telefonau, sunau la ușa mea, și cînd refuzam să mă pretez la aceste combinații, îmi propuneau, cu răceală, să-mi cumpere cele zece

sau cincisprezece cartoane ce le aveam în colecția mea, sub pretext că erau judicios alese.
În acest timp prețurile urcau.
Utrillo, ale cărui expoziții se înmulțeau la Paris, la Lyon și pînă și în străinătate, se impunea fără să facă altceva decît să trimită la diverse Saloane tablourile ce i se cereau. După ce s-a întors de la Picpus, mama sa l-a luat acasă. A angajat un infirmier care dormea în camera lui, nu-l părăsea zi și noapte și-l însoțea la plimbare. Zborowski, despre care probabil nu se va ști niciodată dacă s-a ocupat de pictură spre a se îmbogăți sau spre a îmbogăți toți pictorașii din Montparnasse, n-a mai putut să-și reînnoiască contractul. Un constructor de elici de aeroplan era cel ce plătea pe infirmierul pictorului. Om încîntător, domnul Levasseur se purta cu Utrillo așa cum nimeni nu se purtase pînă atunci. Nu-i cerea artistului o producție intensă, ci îi lăsa toată latitudinea să picteze cînd era dispus, ca să-și poată veni în fire și să-și dea întreaga sa măsură. Pentru o mie și ceva de franci lunar, Utrillo își oferea pînzele sale, lucrate acum cu o grijă meticuloasă. Nu mai era grăbit.
În 1922, *Catedrala din Moulins*, expusă la Salonul de toamnă, îi aduse din partea criticii un succes cu care nu era obișnuit. Se recunoștea că el nu fusese doar un mare pictor, ci că era încă și că se puteau aștepta de la el opere importante. Cele din perioada albă, pe care galeria Barbazanges le reunise într-un ansamblu văzut de tot Parisul, făcură să-i crească reputația. Pentru prima oară fuseseră reunite atîtea tablouri în ciuda selecției splendide pe care Paul Guillaume a prezentat-o foarte recent la el acasă și în ciuda celor trei savuroase grupări operate în galeria sa de către subtila domnișoară Weill. Această expoziție Barbazanges luă numaidecît proporții enorme. Prin cumpărarea celor patruzeci de pînze la un preț mare de către Hodebert, de la domnișoara Libaude, s-a înțeles mai bine cine era Utrillo și care era aportul său. El însuși, deși poate niciodată n-a avut ocazia

să ia contact cu opera sa, s-o judece, să tragă o învăţătură din ea, fu uimit. Moment unic pentru Utrillo, moment ce i-a redat forţa, grandoarea, credinţa, încrederea, şi cînd îşi reluă pensulele — cu speranţa să egaleze acele capodopere despre care vorbea toată lumea — rezultatul fu strălucit şi confirmă părerea generală asupra acestui pictor prodigios.

Reproducerea unui tablou de Utrillo i-a sugerat lui Julien Green atmosfera începutului romanului *Adriana Mesurat*. Nu mai îmi aduc bine aminte despre ce pînză era vorba, dar a fost de ajuns ca un scriitor de talia lui Green să se inspire dintr-o operă de Utrillo, pentru ca anumite „corespondenţe", despre care am vorbit deja într-o carte închinată acestui pictor, să-i sporească reputaţia. Din nefericire, n-am la îndemînă exemplarul din romanul lui Green şi-mi este imposibil să indic unde începe vraja ce a exercitat-o artistul asupra autorului *Adrianei*. Totuşi, îmi amintesc de descrierea unei curţi în care cele mai neînsemnate amănunte, de la zidurile albe pînă la lada cu cărbuni, au o forţă de relief care te obsedează. Nu poate fi, desigur, vorba de copiere şi cu atît mai puţin de plagiat, disimulat. Green are prea mult talent ca să se preteze la asemenea treburi meschine. El a recreat deci, pe un plan de halucinantă şi cumplită autenticitate, viziunea lui Utrillo, fără ca prin aceasta să înceteze de a impune celei proprii un caracter de neuitată dezamăgire.

„Aici — scriam eu despre *Canalul Saint-Martin*, a cărui apă murdară reflectă un cer livid — uzinele cu acoperişuri joase, cu coşuri masive, se întind de-a lungul unui zid şi a unui drum cretos. Respiri o atmosferă grea, căreia Jules Romains, în «Viaţa unanimă», i-a surprins sumbra şi patetica apăsare. Acolo, la Montrouge, în spatele unei clădiri oarecare, se află o fabrică şi strada cu platanii şi trotuarele sale pustii. Se simte ora lucrului în atelierele apropiate, vidul ce-l răspîndeşte în jur şi,

cine știe, contemplînd intrarea lucrătorilor, îți poți imagina un tip rezemat de tejgheaua unei cîrciumi goale, așteptînd ieșirea tovarășilor săi preferați. Este un om taciturn, care ar putea să fie unul dintre acei pe care șeful de atelier l-a concediat, după plata de sîmbătă, pentru vorbe anarhiste, și care descoperă dintr-o dată, în lipsa sa de ocupație, un motiv în plus de a urî patronii.
Altă stradă, Saint-Denis, cu casele ei negre și obloanele aliniate, degajă parcă o aromă de absint și de șanț. Două crame se străduiesc s-o afirme, precum și aspectul răvășit al imobilelor, ale căror geamuri de la ferestre au halouri de priviri bete. Cerul livid este spălăcit, întunecat parcă de o beție ce durează de mult și nu poate, după o tresărire, decît să recadă în toropeala cu care toată strada pare să fie împietrită. Este această pînză destul de semnificativă pentru o asemenea prăbușire, pentru o asemenea viață mizeră de alcoolic? Îți vine în gînd *l'Assommoir*[1]. Se respiră acolo aceleași duhori, aceeași sufocantă dezolare.
În fine, această înaltă clădire de pe bulevardul la Chapelle, ce domină cu aerul său funebru o vulgară construcție spoită cu var, îți sugerează anonimatul locuințelor vechilor mici burghezi, ale pensionarilor, funcționarilor de la căile ferate, de la gaz, de la primărie. Dospește acolo o sărmană omenire meschină, egoistă, nevoioasă, ce pare că așteaptă un nou Dostoievski".
Pentru fiecare tablou din această epocă s-ar putea indica opera sau capodopera literară căreia îi corespunde și pe care o completează. Nu-i uluitor? Pentru că Utrillo, necitind nimic, sau aproape nimic, n-ar putea fi acuzat că a scos din literatură temele inspirației sale. El le avea în el. El a atins culmile cele mai înalte prin propriul său instinct, prin cvasi-divinația suferinței altora, prin predispoziția la suferință. „Frumosul nu-i decît promisiunea fericirii", a spus Stendhal. Despre ce fericire s-ar putea vorbi la Utrillo, care i-a

[1] Roman de Émile Zola, din ciclul „Les Rougon-Macquart" (N.T.)

preferat întotdeauna dezordinea și vagabondajul unei existențe ieșită de pe orbită? Îi convine mai mult atitudinea lui Rimbaud, „Am așezat Frumusețea pe genunchii mei, scrie într-adevăr vizionarul din *Illuminations*, și-am găsit-o amară, și-am înjurat-o." Există ceva de „vizionar" la acest pictor. Beția îl ducea spre asta, așa cum a făcut și cu Verlaine și Poe. „Vei vedea în acest tablou un om ce se plimbă sumbru și solitar", se destăinuie Baudelaire misterioasei prietene ale cărei inițiale sînt înscrise în fruntea dedicației din *Paradis artificiels*, așa cum altă dată figurasecră și în fruntea poeziei *Héautontimoroumenos*, unde poetul exclamă:

Sînt rana și cuțitul!
Sînt palma și obrazul!
Sînt membrele și roata
Victima și călăul!

Printr-o transpunere ce n-o împrumută de la nimeni, pictorul se îndîrjește chiar împotriva lui. Unii oameni vin pe lume cu această nevoie ciudată de a se institui în propriul lor călău. Dar să lăsăm literatura de o parte! Nimeni nu s-a preocupat mai puțin de ea ca Utrillo. Dacă doctorul Vachon n-ar fi îndemnat-o pe Suzanne să găsească un leac capabil să-l abată pe Maurice de la teribila sa înclinație, este posibil ca băiatul, de la sine, să se fi dedicat poeziei, așa cum a încercat s-o facă mai tîrziu.
S-o spunem fără înconjur: ar fi fost păcat ca Utrillo să prefere lira paletei, căci numeroasele mostre ce s-au publicat din poeziile sale nu conțin nimic remarcabil. Dacă nu ar fi fost ale pictorului, ar fi fost trecute sub tăcere.
De altfel, nici un poet mare nu există în Montmartre. Pictorii au o altă anvergură. Degas, Lautrec, Van Gogh, Renoir, fără a uita pe Georges Michel. „Ca și Utrillo, scrie André Warnod, Georges Michel este atras de peisajele modeste dar, adăugîndu-le încă ceva, reușește să facă din ele tablouri mari." Să notăm în treacăt că un peisaj n-are nevoie

de ajutorul nimănui, în timp ce o descriere, așa cum o întîlnim în romane, este adesea plicticoasă și compromite în loc să provoace succesul unui autor. De unde vine asta? M-am gîndit multă vreme fără să-i descopăr rațiunea. Totuși, nu e mai ușor să zugrăvești cadrul unei narațiuni decît să-l sugerezi cu ajutorul a trei tușe de culoare. S-a spus, o știu bine, că orice „peisaj este o stare sufletească". Acest lucru este valabil și pentru un pictor, ca și pentru un scriitor dar, cum importanța sa într-o carte depinde aproape întotdeauna de acțiunea căreia îi servește de cadru, s-a obișnuit să se spună așa și nimeni nu mai discută acest lucru. Oare Balzac, Flaubert, Chateaubriand, Goncourt, Huysmans, n-au lăsat despre mediile în care situează subiectele lor tablouri pe care nici un pictor nu-i capabil să le egaleze? Oare contemporanii noștri, Colette, Mac Orlan, Mauriac, Green nu posedă un simț vizual ce împrumută scrierilor lor un accent, o intensitate, pe care Bonnard, Matisse sau Vlaminck le-ar putea-o invidia? Dar să nu mai discutăm. Dintotdeauna, pictorul e mai avantajat decît scriitorul, în măsura în care simțurile trec înaintea spiritului. Ceea ce iubim în pictură este de natură fizică, și nu-i vom putea fi niciodată îndeajuns de recunoscători pentru acea beție și acea savoare pe care nici o altă artă nu are darul să le provoace într-un grad mai înalt.

Dacă nu l-am citat pe Utrillo printre cei trei artiști pomeniți mai sus este pentru că el nu poate figura alături de nimeni, într-atît de excepțional rămîne cazul său. Într-adevăr, oricare ar fi talentul lui Bonnard, virtuozitatea lui Matisse sau dinamismul lui Vlaminck, la Utrillo admirăm altceva, există întotdeauna un „altceva". Ceva mai mult, sau ceva mai puțin? Ce importanță are! Și acest „altceva", pe care nici o academie nu e în stare să-l predea, îi conferă un geniu ce se cuvine să-l acceptăm fără să încercăm a-i explica cauza. Orice debutant care își propune să devină pictor știe prea bine că această profesie necesită ani de

ucenicie și, chiar dacă o rupe cu Școala, răbdare, încăpățînare chiar.

— La ce te gîndești în timp ce lucrezi? l-am întrebat într-o zi pe Utrillo.

— Vreau să termin cît mai repede.

— Ca să bei?

— Uneori, da.

— Și pe urmă?

— Nu știu, răspundea el. A început deodată să-mi placă. Înțelegi? Căutam circiumi, încercam să le pictez, le pictam cu atenție încordată, promițîndu-mi ca după lucru să golesc acolo o sticlă de vin.

Nu vom ști niciodată cum s-a întîmplat că lucrul pe care trebuia să-l facă a încetat de a-i mai părea plictisitor, pentru a-l interesa mai mult decît orice, și apoi, dintr-o dată, a-i procura bucurii la care nu se aștepta.

Aici începe miracolul: în acea contemplare, acea încîntare a unei ființe pe care nici un procedeu de școală sau cenaclu n-a abătut-o vreodată din calea sa. Inocența este singurul său sprijin. În vreme ce alții nu folosesc decît tonuri pure, el caută și găsește, cu un noroc rar, intensitatea justă a unei culori și pînă și nuanța ce corespunde simplicității și sincerității naive a sentimentului pe care-l are despre lucruri.

Se căuta noul „chiar dacă n-ar mai fi pe lume"! Se înjura impresionismul. Se încerca să se scape de influența lui, dar el, Maurice, departe de a urla cu lupii, executa în fiecare zi tabloul ce-i poruncise mama sa să-l picteze. Nu cunosc nici un artist a cărui vocație s-a descoperit cu mai puțin entuziasm. Și totuși, cine nu încearcă în prezența primelor sale tentative certitudinea că sînt pictate de un maestru? Teoriile în artă, la urma urmelor n-au importanță decît ca probă de verificare.

„Clasici sau romantici, spunea Jean Moréas pe patul de moarte, toate astea sînt prostii." Am putea relua vorbele sale și cînd vorbim de impresioniști și fovi, căci ceea ce contează într-o operă este mai puțin modul de expresie, cît expresia

însăşi. Iată de ce primele picturi ale lui Utrillo, cele din Montmagny, păstrează o asemenea forţă şi contribuie — ca şi cele din „epoca albă" — la a justifica încrederea pe care pictorul a cîştigat-o în ochii amatorilor. Lor le datorează faptul de a-şi fi dat seama de secreta, ciudata şi apriga sa personalitate. Fără acest prim contact cu el însuşi, Maurice ar fi băut ca şi pînă atunci, dacă nu chiar mai mult, dar n-ar fi ajuns ca el vrăjitor admirat de toată lumea.
Cine va mai şti, după o sută de ani, că el ducea în Montmartre o existenţă sfîşietoare de beţiv şi de boem? Opera sa îl va face mai bine cunoscut şi admirat decît păţaniile al căror erou a fost. Ea îi va asigura în Şcoala franceză locul ce i se cuvine de drept. Pictor peisagist? Desigur, dar precursor, fără să se fi gîndit la asta, al unui fel de suprarealism căruia i-a făcut posibilă apariţia prin „alburile" sale şi modul cum le-a folosit. Să nu uităm că orice operă de artă ne procură nu numai bucuria obiectului însuşi ce-şi propune să-l realizeze, ci şi revelaţia unui climat ale cărui curioase particularităţi nu le-am putea concepe fără ajutorul ei. Parisul lui Utrillo nu are nimic comun cu cel al lui Delacroix, sau Courbet. Totuşi, într-o *stradă barată* din cartierul Roquette, Belleville sau din Montmartre, n-aţi descoperit oare dintr-o dată după faţadele unor case, după bătrînele lor acoperişuri de ţigle sau de paie, un aer din alte vremuri? Acele case şi străzi aparţineau unui vechi sat, din afara porţilor, şi viaţa ce se duce încă acolo, în ciuda autobuzelor şi electricităţii, nu s-a schimbat, în ceea ce priveşte cursul obişnuit al afacerilor, decît prea puţin. Din cauza unor lucrări efectuate de muncitori înarmaţi cu perforatoare şi maşini perfecţionate, circulaţia se reduce la cîţiva trecători obscuri, care se duc la treburile lor. Asta durează atît cît e necesar pentru pavarea unui drum sau pentru lărgirea lui, dar, în timp ce zilele se scurg, atmosfera ce-o respiri te duce cu secole în urmă fără ca nimeni, de altfel, să se simtă înstrăinat.

Așa îmi apare Montmartre-ul și, uneori, Parisul lui Utrillo. S-ar spune că artistul a profitat de faptul că o tăbliță înfiptă pe o movilă de pietre de pavaj interzicea vehiculelor să circule pe anumite străzi, dîndu-i astfel posibilitatea să-și așeze acolo șevaletul. Pe *Butte*, nu era necesară o asemenea precauțiune, întrucît epoca în care a început Maurice să picteze îți amintea prin liniștea sa de Montmartre-ul de altădată. Unele descrieri ale lui Nerval par a fi scrise acolo în ajun. Și cu toate acestea, atîția pictorași nu ne procură niciodată această pace, această prospețime delicioasă pe care o gustăm în primele pînze ale lui Utrillo! Nici vechile grădini cu bolțile de viță surpate, nici cîrciumioarele din aceste grădini, după cum nici dărăpănăturile leproase ce mărgineau scări și sinistre maidane nu au în operele acestor domni tandra poezie pe care tînărul Maurice a degajat-o spontan. El le zugrăvea cu dragoste, iar mai tîrziu cînd, tot în acest cartier, viziunea sa devine mai aspră și geniul său mai afirmat, tot farmecul Montmartre-ului de odinioară, cu ziduri îngălbenite și crăpate, cu scîndurile gardurilor deslipite ascunzînd stingaci niște pereți de ipsos sub vegetația cîmpenească din aceste îngrădituri, el l-a tradus fără să ne obosească. Poate că el datorează tatălui său, „trubadurului", gustul ce-l simte pentru vechile mori din *la Butte*, pentru cabarete și cîrciumi. Singura dată cînd mi-a vorbit de el, într-o subită întunecare, am înțeles că, la fel ca Suzanne, el nu renega nimic din această dublă origine. Totuși, nimeni nu va putea preciza vreodată aportul său personal dacă ignoră pericolele și amenințările ce le prezenta pentru el acest Montmartre, al cărui pictor — cel mai mare — este, cînd sărea, noaptea, prin fereastră ca să ajungă în stradă? N-aș vrea să mă repet: totuși, în această mreajă din care nu se putea smulge, se află explicația unei părți, cea mai emoționantă, a operei sale. L-am văzut pe Maurice culcat în șanț l-am văzut beat-mort, prăbușindu-se de pe scaun pe pardoseala de la *Belle Gabrielle*, l-am văzut

fugind, izbindu-se de ziduri, pe străzile întunecate, după miezul nopţii, ca să scape de agenţi, şi l-am auzit urlînd cînd aceştia îl tîrau la comisariat. Nu mai recunoşteai atunci în el pe admirabilul pictor ce era. Negustorii de tablouri n-aveau încredere în el. Nu expunea la nici unul dintre ei. La *Lapin*, Frédéric poseda două cartoane de Maurice incluse în preţul plătit pentru cîrciuma Adelei, iar Marie, cînd arăta pînzele ce i le dăduse în schimbul complezenţelor sale, dădea din cap, vrînd parcă să spună că fusese prea generoasă cînd acceptase să fie plătită numai cu atît. Numai colecţionarii care, cum era Libaude de exemplu, considerau ridicol să cumpere tablouri ce nu se puteau vinde, le păstrau, agăţate de perete, şi nu le arătau decît rareori unor „scotocitori" incapabili să aprecieze pictura lui Utrillo. Acesta putea deci să urle în voie şi să trezească cartierul cînd reprezentanţii ordinii îl înşfăcau în strada Lambert.

— Ah! iar ai apărut! îi spuneau ei. Şi încă beat turtă, dumnezeii tăi!

— La balamuc! adăugau alte voci.

— Nu! boilor, boi tîmpiţi, nu-s nebun! protesta Utrillo.

Loviturile lor îl nimereau drept în faţă pînă ce nefericitul înceta să se mai împotrivească, şi a doua zi Maumau ieşea de la poliţie, unde îşi petrecuse noaptea, zdrobit, plin de vînătăi, cu hainele în fîşii, dar „nu nebun, nu boi tîmpiţi!"

— Ah! agenţii, îmi spuse el, cînd m-am dus să-l văd iarna trecută la Vésinet, în tovărăşia negustorului său, elegantul, entuziastul şi subtilul Pétridès, da agenţii... ce bătaie mi-au mai tras!

— Şi... nu nebun?

— Nici vorbă! ei erau nebuni! interveni Pétridès din teama ca mînzul său să nu reacţioneze prea violent. Şi ce nebuni! nebuni de legat! Cea mai bună dovadă este că ei nu dădeau nici măcar patruzeci de bani pentru o pînză a domnului Utrillo, care ar merita astăzi — cele bune - mai mult de un milion.

IX

Cipriot din naştere, dar cetăţean englez prin naţionalitate, Pétridès este prea fin ca să pretindă că, după atîtea decepţii, „Domnul Utrillo" — cum îi spune el — apreciază şansa de a-l fi întîlnit, şi, pe legea mea — cînd te gîndeşti la moş Gay, la simpaticul şi pîrlitul domn Delloue, la Libaude şi chiar la nenorocosul Zborowski, a cărui situaţie financiară nu-i permitea să trateze pictorii la nivelul pe care l-ar fi dorit — trebuie să recunoaştem că această şansă nu se poate nicidecum tăgădui. E un băiat bine informat acest Pétridès. Iubeşte, adoră pictura. L-am cunoscut în vremea cînd exercita plăcuta meserie de croitor şi se pretindea capabil să-ţi croiască un costum „ultimul şic" fără să-ţi ia măsuri.

Am făcut împreună drumul la Vésinet.

— Dacă a trecut multă vreme, îmi spune el, de cînd nu l-aţi văzut pe domnul Utrillo, vă va surprinde sănătatea de care se bucură acum. O datorează soţiei sale, Lucie Valore, ale cărei tablouri au mult succes. Între noi fie vorba, domnul Utrillo se poate felicita că a făcut o căsătorie fericită. Fără doamna Valore, nu ştiu, pe cuvîntul meu! ce-ar fi devenit.

— Îmi închipui.

— Nu-i aşa? De un mare pictor, ca domnul Utrillo, merită să te interesezi. Gîndiţi-vă! preţul unei simple bucăţele de pînză e formidabil. Nu discut niciodată. Doriţi atîta? Poftim! plătesc şi nu vînd: păstrez. Aşa e firea mea. În fond ce-aş putea face cu banii? Cu cît cumpăr mai mult, cu atît am o mai mare plăcere. Prin contract îi asigur domnului Utrillo o sumă, eh! care-i permite să trăiască mai mult decît la largul său. Nu se poate plînge.

— Nici dumneavoastră.

— Eu! răspunse surîzînd interlocutorul meu, eu nu reprezint nimic în comparaţie cu domnul Utrillo. Noi am semnat o convenţie. Eu o respect cu scrupulozitate. Dar, reluă el, pentru a abate conversaţia de pe calea periculoasă pe care se anga-

jase, ce intenţionaţi să scrieţi despre amicul dumneavoastră Maurice? Nu trebuie să fiţi prea dur. Doamna Valore ne-a pregătit un excelent dejun. Este o femeie care nu se zgîrceşte. Iar domnul Utrillo n-are nici o răutate. Vă aşteaptă.

— Dur?

— Nu poţi să ştii cum se întîmplă. Pe cuvîntul meu, am cunoscut critici de artă ce-ţi promit un articol bun şi, cînd articolul e imprimat, ai prefera să nu fi apărut niciodată.

— Dragă Pétridès, îi spun cu ca să-i risipesc temerile, îl admir prea mult pe Utrillo şi de prea multă vreme ca să se jeneze de impresia ce mi-ar putea-o produce. Nu vă îngrijoraţi deci.
Maşina se opri înaintea unei porţi albe împodobită cu această singură inscripţie în litere mari: „La Bonne Lucie!"

— Trebuie citit „Doamna Utrillo", îmi explică Pétridès, Utrillo ţine la ea... însă mult, mult. Şi are perfectă dreptate.

— Şi banderola: „Iubesc pe Ioana d'Arc, pe mama şi pe soţia mea?"

— Minciuni, scumpe domn! Se spun atîtea lucruri. Trebuie lăsaţi geloşii să-şi inventeze poveştile. Nici vorbă! O banderolă?

— Totuşi Ioana d'Arc... El are un cult pentru Ioana d'Arc.

— Şi dumneavoastră, nu?
Pétridès trase de mînerul unui clopot apoi, fără să aştepte să se deschidă uşa, îi împinse canatul cu un aer grav şi mă introduse într-o grădină cu două pătrate de gazon împărţite simetric, în unghi drept, prin alei cu nisip. La mijloc, o statuie de piatră îşi desfăşura fastul ei de „Grand Siècle"[1] şi, în lăţimea grădinii, o casă joasă cu un singur etaj adăpostea amorurile pictorului. Nu m-am putut opri să nu-i mărturisesc însoţitorului meu:

— Este o distanţă, nu-i aşa, de la Montmartre la Vésinet.

— Da, da, răspunse el. O întreagă lume! Dar ce

[1] În Franţa, epoca lui Ludovic al XIV-lea (N.T.)

vreți? Ca să poată picta, domnul Utrillo se simte mai bine aici ca oriunde. Îi place foarte mult. Mereu la lucru, sau dacă nu, la rugăciuni. Cît de mult se poate ruga omul acesta! Veți vedea, nu-i așteptat la masă. Vine după ce și-a terminat închinăciunea. Și nu-i numai atît! Dacă vorbești față de el despre o persoană pe care a cunoscut-o și care a murit, imediat își face cruce. E de rîs, sau mai degrabă nu — și chipul lui Pétridès deveni grav —, nu-i de loc de rîs. Bietul om! Dar, iertați-mă! exclamă el plăcut surprins, îndreptîndu-se cu pași mari spre aleea în capul căreia Lucie Valore îi întindea mîna să i-o sărute. Scumpă prietenă, ce încîntare de fiecare dată cînd vin la voi!

— Oh! avem de cealaltă parte a drumului un teren de cel puțin două ori mai mare ca acesta, se apără cu un aer modest soția pictorului. Buna Lucie, care se gîndește la toate, l-a transformat în grădină de zarzavat.

— O grădină splendidă, imensă! făcu Pétridès. Și, știți, cu flori, cu trandafiri frumoși...

— Ador florile. Le îngrijesc, le culeg, fac din ele buchete mari... pe care le pictez.

— Și le pictați foarte bine, pe cuvîntulul meu! sublinie companionul meu. Numai să nu răcim stînd afară.

Lucie Valore ne-a introdus într-un prim salon.

— Și Maurice? mă interesai eu.

— Vom lua puțin porto[1] ca să-i lăsăm timp să-și termine rugăciunile, mă informă, fără să facă mister din asta, buna Lucie. Îl cunoașteți, nu? Înainte să coboare trebuie să atingă anumite obiecte...

— Mobilele, ramele. E nemaipomenit, zise Pétridès. Crede că astfel își menține norocul. Imediat, veți remarca, dacă ne arată unul din tablourile sale, că numără cuiele cu care e prinsă pînza de șasiu. Treisprezece cuie, nu? nu mai e nimic de făcut.

— Dar nici una din pînzele sale nu-i fixată cu treisprezece cuie, afirmă gazda noastră.

---

[1] Vin renumit din Portugalia (N.T.)

Între timp băiatul din casă, care face serviciu de „maître d'hôtel"[1], aduse o sticlă și pahare pe o tavă:
— Închipuiți-vă, urmă ea, că la venirea noastră aici, m-am dus să-l previn pe preot de nevinovatele manii ale lui Maurice. „Părinte, i-am zis, soțul meu — marele pictor Utrillo — n-ar renunța nici pentru un imperiu la liturghia de duminică. Totodată, el nu pleacă din biserică decît după ce-a sărutat cu evlavie piciorul statuilor Fecioarei și Ioanei d'Arc, marginea aghiazmatorelor, treapta altarului și alte obiecte de cult. Vă rog să-i îngăduiți acest lucru." Știți ce mi-a răspuns? „Doamnă, ați greșit adresa. Ospiciul se află ceva mai departe..."
— Nu-i adevărat, spuse băiatul. Eu, care-l însoțesc pe stăpîn, jur că nu spune ocări și că nu face lucruri urîte. Numai dacă-i privit prea lung sau dacă-i arătat cu degetul, numai atunci se supără. Dar Doamna știe că am mîini puternice, ca să-l pot împiedica pe maestru să facă lucruri nesăbuite.
— Domnul e polonez, spuse soția „Maestrului". Avem doi polonezi în serviciul nostru.
Așteptai să plece băiatul, ca să mă informez:
— Și... polonezi amîndoi?
— Da.
— Scumpa mea, spuse-i, neputîndu-mi opri zîmbetul. Sînt de acord să nu se vorbească de funie în casa spînzuratului. Totuși, reputația de care se bucură amicii noștri din Polonia...
— Dar ei nu beau... niciodată! o reteză buna Lucie. Vă jur că nimeni nu bea aici, cu excepția lui Utrillo. Puțin vin, din cînd în cînd, nu-i face nici un rău. Vă veți convinge personal. Maurice a devenit foarte rezonabil.
Mărturisesc, fără ipocrizie, ideea că pictorul putea să aibă la îndemînă o sticlă și să n-o golească dintr-odată pentru a cere alta mă umplea de mirare.

[1] Persoană care, în restaurant sau casă de oameni bogați, supraveghează serviciul mesei (N.T.)

El mă obişnuise pe *Colină* cu mai puţină discreţie. Deoarece însă soţia sa o afirma cu seninătate, mi-am spus că la urma urmei această femeie energică trebuia să aibă asupra maestrului un asemenea ascendent, încît era într-adevăr capabilă să-l fi lecuit.
— Să trecem la masă, propuse ea, ca şi cînd ar fi vrut să ne arate că teama de a-l vedea pe Maurice, contrazicînd-o în prezenţa unei sticle, n-o putea determina să întîrzie ora dejunului. Poftiţi să admiraţi cele două panouri cu care a decorat sala. Sînt vederi din Montmartre. În felul acesta se poate crede încă acolo sus, dar la adăpost de orice pericol, într-un cadru confortabil, unde buna Lucie îl ocroteşte.
Om foarte manierat, Pétridès se dădu la o parte ca să se poată bucura de surpriza ce urma s-o încerc în prezenţa celor două mari pînze agăţate pe perete.
— Într-adevăr, a trebuit să recunosc, iluzia e perfectă.
— Şi pictura, nu-i aşa? insistă Pétridès. Am oferit mulţi bani, dar Doamna refuză să se despartă de ele. E păcat. Soţul i-ar picta altele, exact la fel. De ce nu? Un artist care produce, ca domnul Utrillo, în toată forţa geniului său.
— Nu, scumpul meu Pétridès, aceste două pînze îmi aparţin. De altfel, insistă buna Lucie arătînd două tablouri de şevalet, agăţate de ambele laturi ale unui bufet impozant, nici acelea nu sînt de vînzare. Maurice ţine la ele ca la lumina ochilor. Este portretul meu, făcut de mine, şi portretul Suzannei Valadon. Se spune că nu sînt rele.
— Dimpotrivă... bravo!
Ne-am aşezat în jurul unei mese bogat împodobită pe care mai multe sticle cu vin vechi, printre flori, păreau a fi fost deschise în mod viclean special pentru maestru. Or, cum el nu apărea, serviciul începu şi noi ne aşezarăm — aşa cum se cuvine — să onorăm primele sticle, cînd Maurice se ivi din culoarul bucătăriei frecîndu-şi mîinile.

— Ah! făcu el. Iată-te! De-atîta timp... Mă bucur. Cum îţi merge?

Întinse braţele spre mine.

— Dragul meu Maurice, îi spun cu îmbrăţişîndu-l, avînd senzaţia bizară de-a nu fi strîns în braţe decît un corp plăpînd, fără consistenţă. Dar ţie?

— Foarte bine!

El mă privi în ochi, şi surîsul întotdeauna trecător pe care i-l cunoscusem nu reuşea să se fixeze pe chipul său. Un surîs anxios, dar foarte blînd, de copil ce nu cere decît să se simtă în siguranţă. Îmi amintesc de camera lui moş Gay, de la *Casse-Croûte*, şi de prima mea întîlnire cu pictorul a cărui atitudine speriată m-a surprins atunci. De ce se mai putea teme aici, în această casă, sub dubla protecţie a soţiei şi a managerului său? La drept vorbind, ceea ce simţea nu era frică. Era un fel de jenă, de pudoare, de stîngăcie, de uimire pe care eu însumi le resimţeam regăsindu-mă în faţa lui, ca odinioară în Montmartre, cuprins de emoţia prieteniei noastre.

— Nu, zise el, tu nu te-ai schimbat.

— Nici tu! ripostă, bine dispusă, buna Lucie. Pétridès scoase o exclamaţie de admiraţie.

— Vedeţi, adăugă el pe tonul convins al unui arbitru al eleganţei. Pe cuvîntul meu foarte şic! Utrillo, lăsînd să-i cadă braţele de-a lungul corpului, păru flatat, dar acest „şic" despre care vorbea Pétridès mai mult îl intimida decît îl făcea să se prevaleze de el, şi, după un moment de tăcere, mă întrebă:

— Şi cu lucrul cum te mai împaci, eşti mulţumit?

— Sînt mulţumit mai ales de mîna ta bună, îi spun. Cînd mă gîndesc la cea pe care o aveai altădată, am impresia că ai întinerit.

— Pentru că nu-i mai pasă de nimic! crezu util să spună Pétridès. Nici o grijă, de nici un fel. Nu-i aşa?

Utrillo se încruntă puţin.

— Nu. De nici un fel! zise el posomorit pe neaşteptate.

Polonezul îi turnă un pahar de vin pe care-l bău foarte repede după ce se aşezase la locul său şi buna Lucie ne făcu semn să nu ne mai ocupăm de el întrucît deodată se cufundă într-o întunecată meditaţie. Cu nasul aplecat în farfurie, mi-a apărut aşa cum era odinioară, cînd Suzanne îl bruftuia.

— Tu te-ai reîntors acolo în Montmartre? întrebă el în sfîrşit, cu un aer absent. S-a schimbat mult, nu-i aşa?

— Mult, fireşte.

—Războiul, făcu el, acest blestemat război de distrugere.

Apoi aplecîndu-se spre mine:

— Îţi aminteşti? Totuşi, altădată, stăteam bine acolo sus, dar gîndul de a mă reintoarce nu mă mai încearcă.

— Au tăiat salcîmul de la *Lapin*, îi spun eu. Marie Vizier nu cred că mai ţine cîrciumă.

— Marie a murit, murmură el făcîndu-şi repede semnul crucii.

O a doua cruce urmă acestei exclamaţii.

— Am jurat să mă închin de fiecare dată cînd va fi vorba de un mort. Nu te-ngrijora, spuse Utrillo.

— Să nu mai vorbim de morţi, mă avertiză politicos, însă prea tîrziu, Pétridès. Domnul Utrillo...

— Şi-atunci? făcu acesta. Povesteşte.

— Adevărul e că Montmartre fără Max Jacob, fără Chas Laborde...

Utrillo îşi respecta jurămîntul, dar conversaţia nu mai era posibilă şi nu ştiam cui să-i reproşez, lui Maurice, care îşi multiplica crucile, sau prietenilor noştri morţi a căror amintire plana penibil asupra noastră.

Slavă domnului, buna Lucie nu se gîndea decît la pictura ei, şi pîndea momentul să ne atragă atenţia asupra ei.

— Este într-adevăr extraordinar, spuse ea, Maurice a fost martor. Ca şi el, la început nu-mi dădeam de loc seama de arta mea. Şi astăzi, unii colecţionari îmi cumpără pînzele. „După Suzanne tu eşti cea mai mare artistă care există", mi-a certi-

ficat însuși Utrillo. Am să vă arăt ce fac, ca să-mi spuneți ce părere aveți.

Dar eu îmi propusesem să pătrund mai mult secretele lui Utrillo decît ale soției sale.

— Ar trebui, îi spun, să-ți pun mai multe întrebări. Tu știi că în momentul de față scriu o carte despre tine; țin deci să aflu în ce condiții lucrezi. Existența actuală nu te apasă?

— Oh! nu, făcu el, nu, nu! ca și cum i-ar fi fost teamă că-l aude cineva. Mă închin, pictez...

— Bei?

— Beau... moderat, fiindcă dacă m-aș îmbăta, Lucie s-ar necăji prea tare.

— Și cu pictura?

El mă privi îndelung fără să înțeleagă.

— Nu-i așa? tu ești un pictor mare. Primul, poate, în vremea noastră. În această calitate, e în interesul tău să nu trăiești la marginea epocii tale. Un fel de spaimă îi cuprinse privirea.

— N-am trăit niciodată altfel, spuse el. E imposibil, amintește-ți... agenții! Nu mă mai îngrijorez că o să am de-a face cu ei...

— Dar nu sînt numai agenți, Maurice!

— Boi! zise el. Agenții sînt veșnic acolo, sau dacă nu, oameni de genul lui Gay care poartă pe chip un fel de mască pentru a ascunde ceea ce gîndesc. La Picpus, gardienii purtau și ei măști. Surîdeau cu un aer dulceag, și cînd mă lăsam în voia firii mele, poc! lovituri teribile. Mi-e frică de măști.

— Cu toate astea, datorită unuia din acești gardieni ai evadat tu de la Picpus.

— Da, în aprile 1920.

— Ce memorie, exclamă Pétridès. A rămas atît de precisă și de fidelă. Îl puteți întreba pe domnul Utrillo despre cea mai veche dintre operele sale, vă va spune data exactă la care a pictat-o.

— Așteaptă, făcu Utrillo, care își așeză capul între mîini. Am început să zugrăvesc în 1905. Îmi cumpăram culorile de la Cocose, din strada Blanche, apoi din strada Clignancourt, de la Chevalier. Mai întîi am locuit pe strada Cortot,

la numărul 2, apoi ne-am instalat cu Suzanne la nr. 12, pe aceeași stradă. Ceea ce s-a spus despre mine pe vremea cînd eram la Pierrefitte, anume că mă întorceam în tovărășia unor zugravi ce-mi dădeau să beau pe drum, este fals. Aveam abonament la calea ferată. Tatăl meu vitreg, domnul Mousis, n-ar fi admis să mă urc, ca un vagabond, în vehicule întîlnite la drumul mare, cînd avea posibilitatea să-mi asigure călătoria într-un vagon de clasa a doua. Evident, acest om, a cărui amintire o respect, trăia într-un mediu care n-avea nimic comun cu arta, de aceea, ca să-l uimesc, într-o seară, cînd invitase niște prieteni, am recitat fabula: ***Morarul, fiul său și măgarul,*** dar nimeni n-a priceput de ce am ales această fabulă. În sfîrșit, ajunge! decretă el, ca să isprăvească cu evocările.
— Maurice! îi reproșă nevasta.
El ridică din umeri.
— Și amicul nostru Utter? spun eu fără să-l las să-și revină. Vorbește-ne de Utter. Vrei?
— Era mînzul lui Coquiot. Un alsacian. Tatăl său, veteran al războaielor din Italia...
Dar se opri deodată și, privindu-mă printre gene, deveni deodată prudent.
— Haide, domnule Utrillo, făcu Pétridès conciliant, noi nu vă cerem să vorbiți rău despre Utter. Dimpotrivă. Îl cunosc foarte bine pe Utter. Vine la galeria mea. Un om încîntător, pictor bun...
Maurice închise ochii apoi, turnîndu-și un pahar de vin:
— Suzanne s-a căsătorit cu el în '16, în timpul celuilalt război.
— Și după aceea?
— N-am să-mi judec mama, răspunse Utrillo.
Se sculă de la masă, mă înhăță de un braț și mă trase într-o mică sală unde „le maître d'hôtel" adusese cafeaua.
— Mai bine uită-te și vei înțelege, îmi spuse el în taină, arătîndu-mi pe pereți mai multe pînze ale Suzannei Valadon. O femeie ca ea impune admirație.

— Nu încape nici o îndoială, spusei apropiindu-mă de pînze. Cred că ești convins de valoarea ei?
— Desigur! Dar să-ți explic căsătoria ei.
— Poftim!
— Personal, spuse încet de tot, n-am nimic împotriva lui Utter. M-a ajutat întotdeauna să ies din încurcături. Însă Suzanne nu era prea fericită cu el, mai ales în ultima vreme.
M-am întors.
— Ascultă, Maurice, îi spun fixîndu-l cu privirea. Dacă l-ai fi văzut pe Utter la spital la cîteva clipe după moartea Suzannei, l-ai fi iertat, căci el ți-ar fi mărturisit marea lui dragoste pentru mama ta. M-a răscolit.
Utrillo întoarse capul fără să răspundă și mă pregăteam să revin la atac, cînd buna Lucie, urmată de Pétridès, ni se alătură în salon.
— Într-adevăr capodopere! hotărî ea cu o voce puternică. Ce talent avea această Suzanne! Cît geniu! Cu toate acestea pînă la moarte tablourile ei nu se vindeau, sau se vindeau foarte greu. Este de necrezut! Două bucăți de zahăr?
Ea îmi întinse o ceașcă.
— Și puțin coniac din Armagnac? propuse Utrillo. O țigară?
Pétridès, care i le furniza fără să aibe vreo obligație în acest sens, îmi șopti la ureche:
— Havane de dinaintea războiului, dragul meu! Ia! Poți să iei.
Apoi, fiindcă eu preferam să aprind, mai prozaic, una din țigările mele, el constată:
— N-ai dreptate. O havană veritabilă este un lucru rar, chiar în zilele noastre. Eu nu fumez. Dar domnul Utrillo știe ce-i bun. Îl vezi doar.
Aspirînd nesățios aroma cafelei sale:
— Oh! făcu el, avem aici toate deliciile: o masă excelentă, această moka, cea mai bună pe care am avut plăcerea, de multă vreme, s-o savurez, și niște opere, niște minunății ale Suzannei Valadon! Ce vreți mai mult?
— Un Valore? sugeră, veselă, gazda noastră.
— Da. Și încă cum! Gîndiți-vă! Eu nu uit, răs-

punse Pétridès. Sîntem în casă de ... Dar, se răzgîndi, văzîndu-l pe Utrillo îndreptîndu-se spre bucătărie: unde se duce maestrul? Ne părăsește.
— Nicidecum, afirmă tovarășa lui de viață. Se pregătește să ne primească la el ca să-i admirăm operele. Nu vă speriați. Savurați-vă coniacul. Apoi vom urca în atelier.
Sînt ani de cînd nu m-am mai aflat în prezența lui Utrillo, printre culorile, pensulele, cartoanele și pînzele sale, în încăperea unde lucra. Era o cameră fără prea multă lumină, căci asta nu-l prea interesa. Aceea de la *Casse-Croûte*, la moș Gay, era mobilată cu un pat cu cearceafuri murdare, cu un șevalet, un scaun, o noptieră și o lampă fără abajur așezată pe placa de marmură neagră a unui șemineu „à la prussienne". În strada Labat, patul era așezat in mijlocul camerei și oricît de modest era mobilierul avea un aspect mai arătos decît cel al fostului sergent de stradă. O oarecare curățenie domnea în această cameră unde pictorul se putea mișca fără să se izbească de pereți și fără să răstoarne lampa a cărei sticlă spartă destăinuia numeroasele vicisitudini. Mai era camera pe care Maurice o avea la mama sa, și dacă acolo se putea juca ore întregi cu un tren electric, pe care i-l dăruise Suzanne Valadon, aceasta, vai! consideră prudent să-i zăbrelească fereastra pentru ca nenorocitului să nu-i vină, într-o seară, ideea să sară, prin geam, în curte. Nicicînd vreun pictor nu s-a îngrijit mai puțin de locuința sa decît Utrillo. Dacă avea unde să doarmă după bețic, la adăpost de controlul polițiștilor, și — aburii beției o dată risipiți — dacă avea răgazul să poată mări cu compasul, pe o hîrtie, cartea poștală pe care mîna gazdei o fixase cinic cu o pioneză de șevalet, nu mai pretindea decît unul sau doi litri pe zi, ca să fie bine dispus. Puterea sa de lucru era uimitoare. Iată, a trecut aproape o jumătate de secol de cînd

— pînă și la nebuni, unde a fost de două ori închis din eroare — Utrillo n-a încetat să picteze. Își poate închipui cineva ce efort cere o asemenea muncă, ce perseverență, ce încordare continuă și ce devotament? Dar la ce bun să încercăm a-l „situa"! Pentru asta ar trebui să ai în vedere multiplele „corespondențe" care, pe un alt plan, există între a sa „manieră albă", poemele în proză ale lui Edgar Poe și unele fosforescente din *Illuminations* sau din *Une Saison en Enfer*. Într-adevăr, „climatul" acestui pictor nu constă numai în cadrul lepros al vechiului Montmartre, în umbra liniștită a catedralelor și sordida seducție a străzilor înguste și periculoase în care s-a rătăcit adesea, ci în proiecția și în sumbrele desfătări ale propriei sale suferințe. Fără acest chin, operei sale i-ar lipsi esențialul, vreau să spun acea prezență alăturată celei aparținînd lumii exterioare, al cărei pitoresc nu-i niciodată pictat gratuit și nici interpretat pentru plăcerea de a detalia cucuiele și negii.
Două naturi moarte cu pălării de damă, pe care buna Lucie ni le arătă în camera sa, înainte de a ajunge în atelier, mărturiseau totuși, prin virtuozitatea lor, transformarea ce se operase la Maurice.
— Intră, zise el din pragul ușii. Intră o dată! Vreau să-ți arăt colțul meu. Dar mai întîi, privește atent, adăugă el, indicîndu-mi o fotografie în mărime naturală a Suzannei Valadon, într-o bluză albă, cu paleta în mînă. Este mare lucru s-o am lîngă mine, în timp ce lucrez.
Din această fotografie mărită, fixată pe un perete, Suzanne dădea impresia că asistă într-adevăr la convorbire. Fotografia fusese făcută cu mulți ani în urmă, pe vremea cînd focosul Utter se îndrăgostise de ea. Expresia hotărîtă a tinerei femei, felul cum își ținea capul mă făcură atunci să înțeleg cît farmec putea să exercite.
Maurice își frecă mîinile.

— În felul acesta, murmură el, nu sînt singur niciodată. Chiar cînd îmi fac rugăciunea, şi el îmi arătă un autentic mic altar din secolul al XIII-lea aşezat pe un scrin, o am veşnic înaintea ochilor.

— Te rogi pentru ea?

— Da, spuse el, trimiţînd, după ce-şi făcu cruce, un sărut în direcţia imaginei dragi. Acolo e locul meu, Suzanne în dreapta, altarul în stînga, iar în faţă o pictură ce-am făcut-o în Montmartre, a calvarului Sfîntului Petru. Îţi place?

Acea pictură a calvarului este o operă a cărei sinceritate şi sentiment depăşeşte cu mult ceea ce puteam aştepta de la misticismul lui Utrillo.

— Ah! De n-ar fi executat, îmi spuneam, decît pînze de o asemenea calitate, renumele său ar fi încă şi mai mare, mai bine consolidat.

Şi tocmai intenţionam să-i vorbesc despre asta lui Pétridès, cînd Maurice, care părea că ţine să-mi facă onorurile atelierului, mă duse către noi tablouri, pe care le monta în rame, ca să le pună în valoare. Erau nişte „ierni", nişte vederi de periferie, din acelea pe care le poţi întîlni pretutindeni de cînd colecţionarii le-au îndrăgit, dar care mă făceau să regret că artistul nu încerca să creeze alte „calvaruri" de aceeaşi valoare cu acela în faţa căruia mă oprisem. Poate că şi-ar fi regăsit grandoarea şi forţa din epoca catedralelor sale. Dar nu. Aşa cum a scris Huysmans despre şcoala naturalistă, în prefaţa la *A Rebours*, îmi repetam şi eu cu amărăciune: „Sufletul este absent" sau, cel puţin, renunţase la sarcina ce trebuia s-o îndeplinească. Oare el nu-şi dădea seama de asta? Cum de nu l-au încurajat, soţia sa şi Pétridès, să rupă cu eternele sale subiecte, pentru a redeveni marele pictor ce-a fost, cu toată credinţa sa, cu toată fervoarea sa recîştigată?

— Nu, nu, spuse el plimbîndu-se prin atelier. Ia uite ce flori. Îţi plac? Uite guaşele ce le voi

relua în litho[1] pentru cartea ta. Oh! lucrez, ştii... nu mă opresc.

În fine, cum ne pregăteam să coborîm:

— Un minut! îmi strigă el. Te însoţesc fiindcă jos trebuie neapărat să-ţi arăt — şi-mi făcu cu ochiul — ai să vezi... un Aubusson, da, dragul meu, şi încă unul veritabil, unul autentic! Numai pentru el, şi tot merita să te deranjezi.

---

[1] Gravură în piatră (N.T.)

Apărut 1970. Coli de tipar 55. C.Z. pentru bibliotecile mari 7. C.Z. pentru bibliotecile mici 7.74/76.

Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii", Piaţa Scînteii nr. 1, Bucureşti, Republica Socialistă România. Comanda nr. 90872.